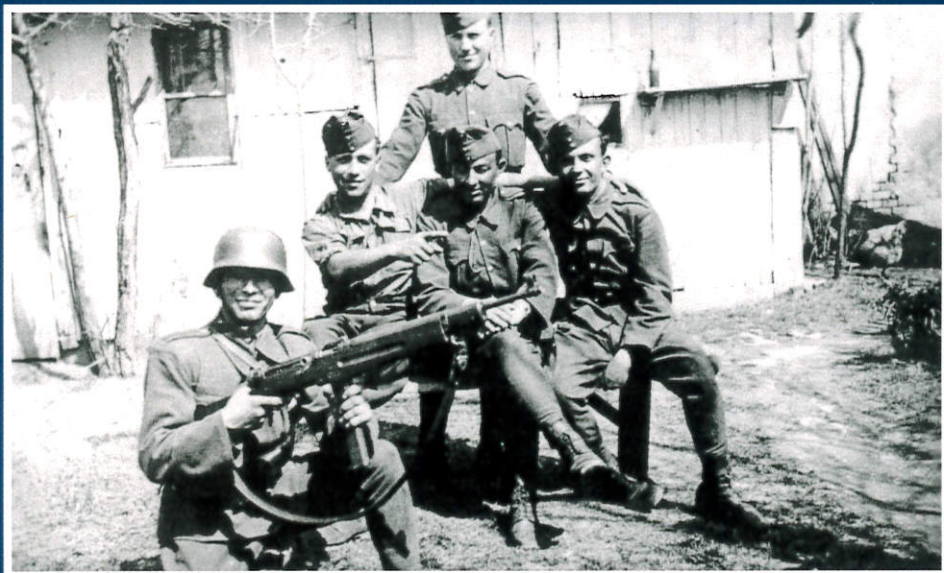

2017
4.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

UNGVÁRY KRISZTIÁN: Milgram-kísérlet honvédekkel: a Nyugati Megszálló Csoport közreműködése a holokausztban

BENEDEK ZOLTÁN: Az emberelés elhatárolása a halált és az életveszélyt okozó testi sértéstől

NAGY KLÁRA: A titkos információgyűjtés az új büntetőeljárás törvénytervezet tükrében

IVASKEVICS KRISZTIÁN: Alkalmazott pszichológiai kutatások a sorozat-bűncselekmények felderítésének szolgálatában

GÖBLYÖS IMRE: Golyósrónírások és bélyegzőlenyomatok vonalkereszteződéseinek vizsgálati lehetősége

65.
évfolyam

TARTALOM 2017/4.

UNGVÁRY KRISZTIÁN Milgram-kísérlet honvédekkel:
a Nyugati Megszálló Csoport közreműködése
a holokausztban (5–33)

BENEDEK ZOLTÁN Az emberölés elhatárolása
a halált és az életveszélyt okozó testi sértéstől
(34–55)

NAGY KLÁRA A titkos információgyűjtés
az új büntetőeljárási törvénytervezet tükrében
(56–68)

IVASKEVICS KRISZTIÁN Alkalmazott pszichológiai kutatások
a sorozat-bűncelekmények felderítésének
szolgálatában (69–88)

GÖBLYŐS IMRE Golyósrónírások és bélyegzőlenyomatok
vonalkeresztjeinek vizsgálata
(89–94)

TÓTH NIKOLETT ÁGNES Hozzászólás a migráció büntügyi hatásairól készült
tanulmánykötethez (95–102)

VÉGH ZSUZSANNA Gondolatok a migráció büntügyi hatásairól rendezett
konferenciához (103–107)

SZONTAGH VERONIKA – TRAN DÁNIEL
A gyűlölet politikája:
közösségi, társadalmi és globális válaszok (108–111)

• TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

SAJGÓ ILDIKÓ Kézírás technikai eszközzel történő
rekonstrukciós vizsgálata,
avagy a precíz betörő esete (112–115)

SZERZŐK 2017/4.

BENEDEK ZOLTÁN vizsgáló,
Pécsi Rendőrkapitányság vizsgálati osztály

GÖBLYÖS IMRE igazságügyi írás- és okmányszakértő,
Nemzeti Szakértői és Kutató Központ,
Kriminálisztikai Szakértői Intézet
írás- és okmányszakértői osztály

IVASKEVICS KRISZTIÁN tanársegéd,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar
Rendészeti Magatartástudományi Intézet
kriminálpszichológia tanszék

DR. NAGY KLÁRA PHD egyetemi adjunktus,
Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar
bűnügyi tudományok tanszék

SAJGÓ ILDIKÓ igazságügyi okmányszakértő-, írásszakértő-jelölt,
Nemzeti Szakértői és Kutatóközpont
Kriminálisztikai Szakértői Intézet
írás- és okmányszakértői osztály

SZONTAGH VERONIKA PhD-hallgató,
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar kriminológiai tanszék

TÓTH NIKOLETT ÁGNES rendőr őrmagy, adjunktus,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar
rendészetelméleti és -történeti tanszék

TRAN DÁNIEL PhD-hallgató,
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
kriminológiai tanszék

DR. UNGVÁRY KRISZTIÁN történész, Országos Széchényi Könyvtár

DR. VÉGH ZSUZSANNA ny. rendőr dandártábornok, főigazgató,
Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal

SUMMARY

Ungváry, Krisztián

Milgram-experiment with soldiers:

The Western Occupying Group's involvement in the Holocaust [5–33]

The author provides an overview of how Hungarian forces became mass murderers in Ukraine in WWII.

Benedek, Zoltán

Differentiating homicide from bodily harm leading to death [34–55]

The author provides an overview of how homicide can be differentiated from bodily harm leading to death.

Nagy, Klára

Secret information gathering

in the light of the new criminal procedure bill [56–68]

The author provides an overview of how the recently submitted bill on criminal procedure deals with secret information gathering in Hungary.

Ivaskevics, Krisztián

Comparative case research

and applied psychology in serial crimes [69–88]

The author provides an overview of how crime-scene offender profiling developed in the past two decades in serial crimes.

Göblyös, Imre

Analyzing solvent ink [89–94]

The author provides an overview of how testing equipment and methods can be used in analyzing solvent ink.

Tóth, Nikolett Ágnes

Comments on an edited volume

on the criminal effects of migration [95–102]

The author comments on a recently published book on the correlation and link between migration and criminality in Hungary.

Végh, Zsuzsanna

Notes on conference on the criminal effects of migration [103–107]

The author comments on a recent conference on the correlation and link between migration and criminality in Hungary.

SUMMARY

Szontagh, Veronika – Tran, Dániel

**The politics of hate: communal, social and global answers:
report on the second international biennial conference
of the International Network for Hate Studies [108–111]**

The authors provide an overview on the international biennial conference of the International Network for Hate Studies, held in May 2016 at the University of Limerick.

Sajgó, Ildikó

Reconstructing handwriting: the case of an accurate burglar [112–115]

The author provides an overview of an investigation where the perpetrator was identified through writing analysis.

UNGVÁRY KRISZTIÁN

Milgram-kísérlet honvédekkel: a Nyugati Megszálló Csoport közreműködése a holokausztban

A XX. század egyik leginkább szorongató tapasztalata az, ahogyan „teljesen normális emberek” egyik napról a másikra tömeggyilkosokká váltak. A második világháborús ukrainai magyar megszálló alakulatok története megrázó példákat szolgáltat erre a folyamatra. Mindez általánosabb kérdéseket is felvet, elsősorban azt, hogy mi szükséges ahhoz, hogy valaki tömeggyilkosságokban társtettesé váljon. Az SS-tagok és -vezetők kapcsán 1980-ban végzett pszichológiai vizsgálatok, amelyek az érintettek esetleges pszichológiai elferdüléseit kellett volna hogy bizonyítsák, ellenkező eredménnyel jártak: *George Kren* és *Leon Rapaport* sokkal inkább azt mutatta ki, hogy az érintettek minden további nélkül megfelelték volna az amerikai hadsereg vagy rendőrség felvételi követelményeinek. Tanulmányom egy teljesen átlagos csoport, a Békéscsaba és környéke részben szlovák nemzetiségű sorköteleseiből álló 49/II. zászlóalj és néhány másik egység kapcsán kísérli meg annak antropológiai leírását, ahogyan mit sem sejtő emberek egy tömeggyilkosság kapcsán viselkednek.

A német és magyar résztvevőkkel végrehajtott „munkamegosztásos tömeggyilkosság” egyik szélsőséges, de biztosan nem egyedüli példája a 121. gyalogdandár alakulatainak tevékenysége: 1942 márciusa és májusa között ez az egység az Ukrainai Főkommisszariátus területén, Vinnyicától nyolcvan kilométerre délkeletre, Gajszin városában látott el megszálló feladatokat.

Tanulmányom alapvetően a Milgram-kísérlet magyar adaptációjának is felfogható. A résztvevők nem tudták előre, hogy milyen brutalitással fognak találkozni katonai szolgálatuk során. Semmilyen felkészítést nem kaptak arra, amivel a későbbiekben szembesülniük kellett. Katonai szolgálatuk alatt csak fokozatosan tapasztalták meg az erőszak szélsőséges formáit, amin itt a teljesen vértlen emberek meggyilkolásában való részvételt értem. Szerencsére a források bősége megengedi, hogy bemutassuk, miként reagáltak az említett személyek az erőszak különböző fokozataira.¹

¹ A kérdés forrásanyagára, valamint a népbíróági perek problematikájára lásd Ungváry Krisztián: *Magyar megszálló csapatok a Szovjetunióban 1941–1944. Esemény – Elbeszélés – Utóélet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2015, 13–24., 405–432. o.

A 49/II. zászlóalj 1941. október 20-án indult el Békéscsabáról. Október végén érkeztek Vinnyicára, november–december folyamán pedig Csudnovba. A zászlóalj egységeit a városkában és környékén helyezték el, a kontrollálandó terület általában akkora volt, mint egy átlagos magyar megye. A megszálló erőket 1941. november elején minden biztonnal érték felszólítások arra, hogy a zsidókkal való érintkezést tiltsák meg a katonák részére. Erre utal a megszálló erők 1941. november 10-i napi jelentése, amely arra hivatkozik, hogy az *Irányelvek az általános magatartásra* című segédlet, amelyet október 30-án az összes alakulat megkapott, amúgy is megtiltotta ezt, és a szovjet városokban, „*ahol a csoport tagjai vannak, és kerülnek, zsidó alig van, legfeljebb mesterember egy-kettő*”².

A katonák minden biztonnal már Vinnyicában is hallhattak néhány részletet arról, hogy ott néhány héttel korábban tízezer zsidót mészároltak le a német rendőri egységek – a zsidók hiánya legalábbis fel kellett hogy tűnjön, hiszen lakásaik zömmel üresen álltak. *Dr. Hunyady Sándor* orvos hadnagy 1946. május 27-i vallomása szerint először 1941 decemberében hallott nagyarányú zsidókivégzésekről.³ *Pápa Nándor* 1946. augusztus 8-i vallomásában megemlítette, hogy először 1941 decemberében Csudnovban hallott arról, hogy a városka mellett kb. ötezer zsidót végeztek ki a laktanyától nagyjából fél kilométerre lévő erdőben.⁴ 1939-ben Csudnov lakosságának huszonhat százaléka volt zsidó (2506 fő); többségük nem is tudott 1941-ben elmenekülni. A városkában már júliusban kialakították a gettót. Szeptember 9-én nyolc-kilencszáz, október 16-án ötszáz, október 22-én kb. száz embert lőttek agyon a 303. (német) rendőrzászlóalj katonái, az addig megkímélt iparosok kivégzését pedig november közepén hajtották végre.⁵ Elbújva, illetve kisebb településeken azonban még jelentős számban éltek a környéken zsidók. A bujkálókat hivatalosan partizánnak tekintették, holott lőfegyverük nem volt. A zászlóalj katonái addig csak őrséget adtak, de itt már épp ennek kapcsán új feladatokat is kaptak. *Szaniszló Árpád* arra emlékezett, hogy „erdőfésüléseket” kellett végrehajtani.⁶

² HL mikrofilm 277/2377/1988, 1941. november 10-i jelentés.

³ BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, dr. Hunyady Sándor vallomása, 1946. május 27., 225. o.

⁴ BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Pápa Nándor vallomása, 1946. december 8., 245. o. A csudnovi kivégzést a 303. rendőrzászlóalj követte el.

⁵ Holokoszt a terroirii SZSZSZR. In: Ilja Altman (ed.): Enciklopedija. Rosszpen, Moszkva, 2011, pp. 1081–1082.; Stefan Klemp: „Nicht ermittelt”. Polizeibataillone und die Nachriegsjustiz. Ein Handbuch. Klartext, Münster 2005, S. 63.

⁶ BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szaniszló Árpád vallomása, 1949. július 16., 68. o.

Mivel a zászlóaljnak egészen 1942 végéig nem volt egyetlen fő olyan vesztesége sem, ami ellenséges behatás miatt keletkezett⁷, ezért teljesen egyértelmű, hogy a „fésülések” valójában a halálra ítélt és bujkáló zsidók begyűjtését jelentették.

Gajszin és az 50/I. zászlóalj

Gajszint 1600-ban alapították, és 1744-től városi jogokkal bírt. 1939-ben a tizenötezer város lakosságának mintegy harmada volt zsidó vallású. Gajszint 1941. július 25-én foglalták el a német csapatok, és három hónappal később már magyar megszállók érkeztek ide. Sokan elmenekültek ugyan, de a zsidó lakosságnak legalább fele a városban maradt, és a környék falvaiban is jelentős számú zsidó lakos élt. Őket a megszálló hatóságok fokozatosan a nagyobb településeken kialakított gettókba, elsősorban magába Gajszinba költöztették át. 1941. szeptember 5-én Gajszinban megalakították a gettót.⁸ 1941. szeptember 16–17-én a 304. rendőrzászlóalj⁹ és az 1. SS gépesített gyalogdandár egységei¹⁰, amelyek az október elejéig a Gajszintól nagyjából száz kilométerre délnyugatra található Novo Ukrainka városban települtek, ukrán kollaboránsokkal kb. három-négyezer zsidót végeztek ki a város melletti Belendijka szakadéokban. Az áldozatokat ekkor hat nagyobb tömegsírban temették el. Ezt követően, részben már az ezután beérkező magyar megszálló alakulatok segítségével, gettósították a maradék, kisiparos foglalkozása miatt ideiglenesen életben hagyott zsidóságot. Hozzá kell tenni, hogy a gajszini első mézszárlás idején közvetlenül a kivégzendők mellett egy nagyobb csoport ukrán civil is tartózkodott, akik szemtanúként azonnal el tudták mondani a városban a kivégzés részleteit.¹¹ Az ősz folyamán majdnem négyezer besszarábiai zsidó került a városba, akiket korábban a románok üldöztek el. 1941 novemberében újabb kivégzésekre került sor, 1942 januárjában százöt-

7 Lásd Bús János – Szabó Péter (szerk.): Béke poraikra. Dokumentum-émlékkönyv a II. világháborúban a keleti hadműveletek során elesett magyar katonákról és munkaszolgálatosokról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1999, I.

8 Lásd <http://www.avivshoa.co.il/pdf/ghettoliste-28-01-2011.pdf>

9 Stefan Klemp: i. m. 251. o.

10 Lásd Martin Cüppers: Wegbereiter der Shoah. Die Waffen-SS, der Kommandostab Reichsführer SS und die Judenvernichtung. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2005, S. 205. Ezúton is köszönöm Martin Cüppers segítségét.

11 Bundesarchiv Ludwigsburg, AR-Z 121260 (1-SS gyalogdandár ügye) Bd. 35., tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, 1970. szeptember 11. (fordítás oroszról).

ven, októberben kétszázharminc, november 6-án ezer, 1943 májusában száz-húsz személyt gyilkoltak meg.

A térségben 1941 szeptemberétől folyamatosan tartózkodtak magyar csapatok. A városban egy laktanyában a kiskunhalasi 50/I. zászlóalj törzse és egy százada nyert elhelyezést, a többi egység a környező kisebb falvakba települt. Feladatuk alapvetően a műtárgyak, hidak és építmények őrzése volt. Ennek ellenére már ők sem tudták kikerülni, hogy részt vegyenek a tömeggyilkosságok végrehajtásában. *Csaba László* főhadnagyot, az 50/I. zászlóalj 5. századának parancsnokhelyettesét, akire feltehetően a szovjet szervek adtak terhelő adatokat¹², 1953. március elején tartóztatták le. Vallomása így szól:

A fenti időpontban az esti órákban Varga Károly századostól (meghalt) azt a parancsot kaptam, hogy másnap reggel 6 h-ra jelentkezzem szakaszommal együtt a gajszini Gestapónál, ahol a további parancsot meg fogom kapni. Kijelentette, hogy a honvédeknel éles lőszer legyen, a következő nap a Gestapo a helyi zsidó lakosságot összegyűjti, és ki fogja őket végezni.

A jelzett időben jelentkeztem a Gestapónál és egy SS hadnagy a honvédeket 2-3 fős csoportokban a gettó lezárására osztotta be. A házakból a német katonák, kb. 8-10 fő és ukrán milicisták, az embereket, nőket, gyerekeket kiterelték, és nekem azt a parancsot adták, hogy a katonákat osszam be a tömeg köré, hogy azok meg ne szökjenek, és idegenek ne tudják őket megközelíteni.

Ezután parancsot adtam a katonáknak, hogy a tömeg körül félkör alakban helyezkedjenek el, és vigyázzanak, nehogy valaki megszökjön.

A tömeg elindult, majd a falutól kb. másfél km-re levő lőtérre kísértük őket, ahol már előzőleg ki volt robbantva egy 10 x 10 méteres, 2 méter mély gödör. Ideérkezve a tömeget leállítottuk, majd a honvédekkel körülfogattam a gyilkosság helyszínét és ismét utasítottam őket a szökés megakadályozására.

A Gestapo parancsnok a neveket felolvasta, meztelenre vetkőztette a tömeget (kb. –20 fokos hideg volt), s egyenként letuszkolták a gödörbe őket, ahol két SS-tiszt géppisztollyal meggyilkolta őket. Kb. 400 ember lett meggyilkolva, köztük gyerekek, asszonyok, valamint idős férfiak.

A kivégzés után a Gestapo-tiszt utasítására az én szakaszom kezdte meg a meggyilkoltak elföldelését. Közben egy milicista hozott még egy férfit, akit szintén tarkón lőttek, és belöktek a gödörbe.

[...] Amikor a meggyilkoltak betemetése kezdődött, egy Sente András nevű tizedes 5-6 kg-os kődarabokat (rögöket) dobott a hullák fejére. A betemetés közben úgy látszott, hogy a föld az alatta levő áldozatok mozgása folytán emelkedik, mire a mellettem álló Kapitány Gergely szakaszvezető puskájával a földbe lőtt, mire a mozgás megszűnt.¹³

¹² Csaba László neve szerepelt a szovjet szervek által 1945-ben átadott háborús bűnösök listáján.

¹³ ÁBTIL V-111827, Csaba László vizsgálati dossziéja, Csaba László vallomása, 1953. március 6., 18–19. o.

Más forrásokból tudjuk, hogy ebben az időben Gajszinban és környékén legalább három olyan tömeggyilkosság történt, amelyben magyarok részt vettek. Az áldozatok számát a különböző visszaemlékezők elég pontatlanul adják meg. Az összesített szám ötszáz és ezerhatszáz között mozog. 1942. március közepén az egységet Szmelába helyezték át. A város lakóinak tíz százaléka, mintegy 3400 személy volt itt zsidó. 1942 februárjában 512 embert végeztek ki az SS, illetve a német rendőrzászlóalj katonái, de még maradtak zsidók a városban, valamint sokan bujkáltak a környéken is. Összeszedésükben az 50/I. zászlóalj kapott szerepet. Ez mintegy ötven-száz személyt érínthetett.¹⁴ Szmelában került sor a zászlóalj nyolc, a kivégzésekben fontosabb szerepet játszó tagjának német II. osztályú Vaskereszttel történő kitüntetésére, amit zászlóaljparancsban is kihirdettek.

Gajszin és a 49/II. zászlóalj

Az 50/I. zászlóaljat 1942 márciusában felváltó 49/II. zászlóalj katonái Gajszinba érkezvén hamar megtudták, hogy korábban itt is tömeggyilkosságok történtek. *Varga Péter* honvéd 1946-os vallomásában utalt is erre: „...*többi bajtársam elbeszéléséből hallottam, hogy a községben [Gajszinban] tömegesen végeztek ki ukránokat és zsidókat.*”¹⁵

Gajszin környékén a gyilkosságsorozat 1942. április–májusban folytatódott. Ekkor a 49/II. zászlóalj a német városparancsnoksággal és a helyszínrre érkező néhány német végrehajtóval, valamint az ukrán kollaboránsokkal együtt minimum hat alkalommal összesen 3100–4100 zsidó meggyilkolásában segédkezett. Ez a kb. 20-50 kilométeres körzetben lakó zsidók lemészárlását jelentette. A kezdeményezés minden alkalommal német oldalról indult ki, a német városparancsnok „karhatalmi szolgálat” címén vette igénybe a magyar katonákat.

Itt érdemes megemlíteni, hogy egy ilyen tömeggyilkosság megszervezése több német és magyar parancsnokság szoros együttműködését feltételezte. Az *Einsatzgruppe D* Gajszintól mintegy száz kilométerre Novo Ukrainában állomásozó parancsnoksága az akciókhoz csak maximum nyolc-tíz tömeggyilkost és a működésükhöz szükséges lőszerrel biztosította. A kezdeményezés

¹⁴ ÁBTTL V-38933, Mészáros Lajos és társai vizsgálati dossziéja, Kovács István vallomása, 1947. október 6., 51–52. o.

¹⁵ BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Varga Péter vallomása, 1946. augusztus 2., 52. o.

tőle is kiindulhatott, de az is megtörténhetett, hogy a gajszini német városparancsnok kérte a „zsidókérdés megoldását”. Erre antiszemita érzületen túl az is készíthette, hogy zsidók meggyilkolása esetén javaik széteszthatóvá váltak az ukrán lakosság között, és ily módon az esetleges elhelyezési problémákat is orvosolni lehetett. A városparancsnokságnak azonban nem volt komolyabb karhatalma. Gajszinban egyszerre működött egy hadikórház, az Organisation Todt néhány intézménye, és ehhez kapcsolódva több hadifogolytábor. Az utóbbi lakóinak feladata a német vezetés által elrendelt, kiemelten fontos hadiút-építkezés, a „Durchgangstrasse IV.” (a továbbiakban: DG IV.) projekt megvalósítása volt. Mindehhez a német városparancsnokságnak csupán egy szakasznyi erejű rendőrosztag és az ukránokból felállított századnyi egység állt rendelkezésére. Egyértelmű volt tehát, hogy minden nagyobb vállalkozáshoz a magyar megszálló parancsnokságtól kellett segítséget kérnie.

Gajszinban a német és a magyar parancsnokság egymástól csak 300 méternyire helyezkedett el, iskola-, illetve laktanyaépületekben. A zászlóalj-parancsnokság távbeszélő-kapcsolatban állt az ezredparancsnoksággal is. Először 1942. április elején Teplik falu mellett több mint száz magyar és mintegy tucatnyi német katona¹⁶ részvételével kb. ezer, majd meg nem állapítható helyen ötszáz, Miropol¹⁷ mellett 300–800, egy Gajszintól kb. 15 kilométerre fekvő községben száz, végül április utolsó vagy május első napjaiban Monasztireska (ma Monasztiriscse, Ukrajna) községben a zászlóalj jelentős részének közreműködésével ezer-ezerötszáz embert gyilkoltak meg (a németek a környező falvak zsidóságát a kivégzés napján teherautóval szintén ide szállították; az áldozatok egy része korábban Besszarábiából elűldözött zsidó volt). A magyar katonák minden esetben „csak” karhatalmi feladatot láttak el: a kivégzést feltehetően az Einsatzgruppe D-től delegált, legfeljebb harminc-, de néha csak nyolcfős német stáb végezte, az áldozatok közvetlen megfélemlítését és ütlegetését pedig az ukrán segédrendőrök, akik általában 50–150 fővel vonultak ki a helyszínre. A legtöbb esetben a zászlóalj géppuskás századát használták erre a célra, mivel ők Gajszinban állomásoztak a zászlóaljtörzs mellett. Sokszor azonban további erők bevonása is szükséges volt, így gyakorlatilag minden századból akadt olyan, aki részt vett az akciókban. Néhány esetben csak „razziákat” tartottak, ami annyit jelentett, hogy összefogdosták

¹⁶ A tanúk mindig csak katonákról beszéltek, de feltételezhető, hogy a német érintettek nem egyszerű Wehrmacht-katonák, hanem rendőrök voltak.

¹⁷ Balogh József vallomásában úgy emlékszik, hogy ide vasúttal szállították őket: BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, 1949. december 30., 99. o.

a kisebb falvak zsidóit és átadták a németeknek, akik ezeket általában először egy nagyobb gettóba szállították, és csak később gyilkolták meg. *Szabó Ignác* hadnagy vallomásaiban Mihajlovka község kapcsán említette meg, hogy onnan ötven személyt hurcoltak el egy másik város gettójába.

A továbbiakban az eseményeket tematikus bontásban kísérlem meg bemutatni – ha ez a történetek esetében egyáltalán lehetséges. Több körülmény is gátat szab a leírásnak. Ezek közül a források esetlegessége még a kisebbik gond. Sokkal jelentősebb nehézség az erőszak leírása, mivel a történetek egy részére nehezen találhatók szavak, illetve a vallomások csak vázlatát adhatják azoknak a borzalmaknak, amelyeknek elbeszélőik valójában szemtanúi voltak.

A tematikus bemutatás mellett szólt, hogy az erőszak alkalmazásának különböző minőségei állapíthatók meg a gettók kiürítése, a vesztőhelyre kísérése, a levétköztetés és az agyonlövés színhelyei esetében. Elvileg már az elsőnél is előfordulhatott ugyan a gyilkolás, de ez ritkaságnak számított. A megsemmisítés szervezői talán ösztönösen, de pontosan tudták, hogy a megsemmisítéshez vezető útnak több fokozatot kell tartalmaznia ahhoz, hogy az áldozatok ne kíséreljék meg a tömeges ellenállást, illetve azért, hogy a megsemmisítési folyamat jól szervezhető legyen. Az embereket fokozatosan fosztották meg emberi mivoltukat jelentő méltóságuktól. Ez a fokozatosság nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az áldozatok bénultan reagáltak arra, ami történt velük. A tudatosan adagolt sokkhatások oda vezettek, hogy az áldozatok csak az éppen előttük álló megpróbáltatásokkal foglalkozzanak anélkül, hogy kétségbeesésükben azonnal a legvégső ellenállás formáit válasszák. Ebből adódott, hogy a gettók lezárásánál, kiürítésénél például szigorúan tiltották a lövöldözést – már csak azért is, mert az akció elejét és végét is egy-egy puskalövés jelentette.

A gettók lezárása és kiürítése

Egy eset kivételével a magyar alakulatok hajnalban indultak, és akció előtt majdnem mindig rumot, vagy „erősen rumos feketekávé”¹⁸ kaptak. Ebből azok, akik már részt vettek ilyen akcióban, sejtették, mi lesz a feladatuk. Előljáróik azonban nem is csináltak ebből titkot, és az első bevetéskor is megmondták, mi lesz a feladat. *Szabó Ignác* vallomása szerint „*Gajzágó*¹⁹ százados [...] a zászlóalj arcvonala elé lépett, és bennünket maga köré gyűjt-

¹⁸ BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Lehoczky János és Szokolai Ferenc vallomásai, 1949. december 12., 70. o.; 1949. december 30., 82. o.

¹⁹ Gajzágó Tibor 1909-ben született, hivatásos százados, 1944. július 25-én elesett a fronton.

ve bejelentette, hogy zsidóképzésre megyünk”.²⁰ Többen, mint például *Kocsis*, illetve *Luczi István* zászlós önként csatlakoztak a karhatalmi különítményhez. *Kosler István* és mások megerősítették: *Gajzágó* arra is kioktatta a katonaságot, hogy tilos az áldozatokkal szóba állni; a szökéssel kísérletezőket le kell löni; aki értéktárgyához nyúl, azt kikötéssel fogják büntetni.²¹ Reggel napfelkelte előtt körülzárták a gettót. Több tanú is visszaemlékezett arra, hogy a zsidók közül a szakmunkásokat ekkor még megkímélték.²² Hunyady Sándor orvos hadnagy szerint a felmentés csak az érintettekre vonatkozott, családtagjaikra nem. *Szokolai Ferenc* és *Szelják Pál* honvédek szerint a zászlóaljparancsnok a tömegkivégzések egy részén mindenképpen jelen volt, és a német városparancsnokkal együtt részt vett a szelektálásban.

A fennmaradt vallomások megrázó képet nyújtanak arról, hogyan hártották el a végrehajtók a „technikai” akadályokat. A gettók kiürítése feltűzőt szuronnal és élesre töltött fegyverrel történt, a magyarok a külső kordont adták. Négy szemtanú így emlékezett erre:

Már a lakosságnak a gettóból való kihajtása is borzalmas látvány volt. Asszonyokat, gyerekeket ütöttek bikacsókkal és gumibottal.²³

Sokan egymásra borulva sírtak, mások sikoltoztak, ismét mások magukba roskadva néztek a semmibe.²⁴

A házakból kihajtott emberek sírtak, jajgattak, amikor a németek és ukránok kegyetlenül ütegelték őket, mindenki meg volt rakva csomagokkal. Bennünket már megelőzően figyelmeztettek a tisztak, hogy aki közülünk lehajol és felemel valamit, azt kikötéssel büntetik.²⁵

Még elég sötét volt, így nem láttam, ez hogyan zajlott le, csak a jajgatásokat hallottam, amiből következtetni lehetett, hogy mi megy ott végbe.²⁶

Monasztircskánál a gettó megrohanását egy puskalövés jelezte, majd egy újabb puskalövés jelezte azt is, amikor már mindenkit összegyűjtöttek a pi-

20 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szabó Ignác vallomása 1949. december 23., 162. o.

21 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Kosler István vallomása, 1949. december 6., 87. o.

22 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szabó György honvéd vallomása, 1949. december 10., 67. o.

23 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Lehoczky János vallomása, 1949. december 12., 71. o.

24 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, dr. Hunyady Sándor vallomása, 1946. május 27., 241. o.

25 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Ádám József vallomása, 1949. december 9., 85. o.

26 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szokolai Ferenc vallomása, 1949. december 30., 76. o.

actéren – ez pedig arra utal, hogy a folyamat során még tilos volt lőfegyvert használni. A második puskalövés azt jelezte, amikor a kiürítés befejeződött: ekkorra a piactéren mintegy ezer-ezerkétszáz embert zsúfoltak össze. Mialatt az összegyűjtöttek elindítása zajlott, a részt vevő magyar és német tisztek közös reggelin vettek részt a városka cukorgyárának irodájában.

Csató Sándor honvéd a gettó kiürítésekor egy ház előtt őrködött.

Abból a házból, amely előtt én állottam, az egyik ukrán rendőr kilökött egy nagyobb idős embert. Ez az ember a földre zuhant, és mikor ösztönös mozdulattal lábra akartam segíteni, az egyik német katona élesen rám szólt. Kérdeztem Szaniszló hadnagyot, aki a közelemben állt, hogy mit akar a német. Szaniszló figyelmeztetett, hogy nem szabad segíteni nekik, miután kivégezni visszük őket.²⁷

A lakoságnak azt mondták, hogy a zsidókat Németországba viszik dolgozni, azonban már az is gyanús lehetett, hogy még a gettóban egy asztal előtt megtörtént a szakmunkások kiválogatása. Monasztircskában ez mintegy negyven-ötven embert érintett. Bár igazolványt kaptak, néhány hónappal később ők is áldozatául estek a következő kivégzési hullámnak. A túlélők visszaemlékezései szerint egyébként ekkor már mindenki tudott a tömeggyilkosságokról, így nem is táplálhatott különösebb illúziókat. Teplikben és Monasztircskában egyaránt több olyan eset előfordult, hogy a zsidó lakosok álfalakat vagy álmennyezetet építettek lakásaikban, így próbáltak elrejtőzni.²⁸

A gettó kiürítése után általában egy kisebb, egy-két raj erejű magyar „kardhatalmi egység” visszamaradt a gettó átkutatására és a bujkálók összeszedésére.²⁹ Egyetlen vallomás sem említette, hogy ennek kapcsán találtak volna bujkálókat, de feltehetően a nagyobb gettók esetében ez rendszeresen előfordult.

Út a veszthelyre

A zsidók nagy része eleinte sok holmit vitt magával. Néhány kilométeres gyalogmenet után egyre többen kezdték eldobálni a nehéz csomagokat, amelyeket a kísérő ukrán önkéntesek azonnal birtokba is vettek. A menetet általában különféle járművek is követték, amelyekre a mozgásképteleneket rakták. A magyar katonákat tisztjeik előzetesen figyelmeztették, hogy aki bármit magához vesz, azt kikötéssel büntetik – ez is arra utal, hogy a tiszteknek az akció előtt tudomással kellett bírniuk a kirendelés pontos céljáról.

²⁷ BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Csató Sándor honvéd vallomása, 1949. december 13., 97. o.

²⁸ VHA online, 29577., 25465. sz. interjúk.

²⁹ Uo.

Az egyik ilyen tömegkivégzés 1942. március végén vagy április elején, Teplik községben történt. Szelják Pál vallomása szerint az összeterezt lakosságból nem mindenki volt zsidó, voltak, akik keresztényekkel kötöttek házasságot. A zászlóalj Békéscsaba környékéről rekrutálódott, és a szlovákok aránya az egységben meghaladta az ötven százalékot. Ők Szeljákhoz hasonlóan többé-kevésbé meg tudták érteni magukat a helyi lakossággal, különösen mivel már 1941 óta katonáskodtak ukrán területen. Ötös oszlopban felsorakoztak az út mentén, amikor Szelják felszólította a keresztényeket, hogy álljanak ki a sorból, de azok általában azt válaszolták, hogy „*ha elpusztul a családjuk, vele pusztulnak ők is*”³⁰. Egy esetben, éspedig Monasztircskában a gettó kiürítésekor az áldozatok egy részét vagy valamennyiüket teherautón szállították a helyszínre.

Gyülekeztetés a kivégzés előtt

Nehéz feladat volt több száz embert egy nap meggyilkolni, mivel a helyszínen egyszerre nem tartózkodhattak túl sokan, ugyanis az áldozatok esetleges tömeges ellenállása veszélyt jelenthetett volna. Ezért a gyülekező nem közvetlenül a kiásott gödrök előtt történt. Ennek ellenére feltételezhetjük, hogy a lövéseket már távolabbról hallani lehetett. A magyar katonák itt kordont alkottak, és arra volt parancsuk, hogy aki szökni próbál, azt lőjék le, aki pedig egy méterre megközelíti a kordont, azt le kell szűrni. A kordonban nemcsak magyar katonák voltak, magyar és német katonákat esetenként vegyesen állítottak fel, máskor pedig az oldalakat osztották meg a két náció katonái között, máskor azonban csak magyarok voltak a kordonban. A kordont nem nagy távolságra vonták meg a leendő áldozatoktól, a katonákat a halálraitélektől csak néhány méter választotta el, ami azt jelentette, hogy közelről láthatták az áldozatok arcát is.

1941-ben időnként még előfordult, hogy a kivégzés előtt formálisan felolvastak valamilyen hadbírói ítéletet, illetve a kivégzendők nevét. Ez arra volt jó, hogy legalább látszólag legitimálja az intézkedést a végrehajtók előtt. Amikor azonban zömmel már gyerekeket is érintettek a tömeggyilkolási akciók, akkor a halálos ítélet kihirdetése a kivégzők számára is bizarrá válhatott, ezért ettől eltekintettek. Gajszinban azonban 1941 novemberében még több tanú szerint is sor került arra, hogy a többségében nőkből és gyermekekből álló csoport előtt egy német hadbírótság ítéletét olvasták fel németül, majd tolmács segítségével oroszul is, valamint felolvasták a kivégzendők névsorát.³¹

³⁰ BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szelják Pál vallomása, 1949. december 29., 78. o.

³¹ ÁBTL V-38933, Nagy István vallomása, 1947. október 1., 43. o.

Csaknem minden alkalommal előfordult, hogy valaki szökéssel próbálkozott. Csak *Magi András* emlékezett arra, hogy egy esetben négyen egyszerre indultak futásnak, és ők el is tudtak menekülni.³² A szökevények esélyeit jelentősen növelte, hogy a kordonból csak az tüzelhetett, aki közvetlenül mögöttük volt, mivel a többieknek attól kellett tartaniuk, hogy saját bajtársaikat találják el, ha lönek.

Hunyady Sándor szerint a Monasztircska melletti kivégzés során az ezerfős csoportból először leválasztottak és elkülönítettek egy százfős csoportot. Nekik már vetközniük kellett. A levetkőztetett csoportból egyszerre húsz embert egészen közel vittek a gödrökhöz, innen már ötös csoportokban az emberek a gödrökbe mentek.

A gyilkolási folyamat része volt az áldozatok teljes kifosztása. Ezért a tömegsírba lövés előtt mindenkit meztelenre vetkőztettek. Általában egy lefektetett ruhásszekrény szolgált az értéktárgyak begyűjtésére. Egyszerre nem volt „célszerű” több száz vagy ezer embert levetkőzésre kényszeríteni, ezért a nagyobb csoportból egy kisebbet különítettek el (nyolc-tíz, vagy akár ötvenfőset, a legvilkolandók összlétszámától függően), akiket kissé félretereltek, és ekkor adták ki a vetkőzési parancsot. *Szabó György* honvéd vallomása szerint „[a]z áldozatok tömegéből a németek leszakítottak egy kisebb csoportot, és az ebbe tartozókat vetkőzésre kényszerítették”³³. Az áldozatok, akik között idősök és gyerekek, férfiak és nők egyaránt voltak, általában vonakodtak levetkőzni. Szelják vallomása szerint „nem értették, vagy nem akartak, és nem vetkeztek. Erre a német katona odament, s egy nőről letépte a ruhát. Így aztán hozzáfogtak a vetkezéshez.”³⁴ A tanúvallomások szerint a meztelenre vetkőztetett tömegben „ezen idő alatt leírhatatlan jelenetek játszódtak le, sokan őrvjögtek kétségbeesésükben”³⁵. A visszaemlékezők szerint a tepliki kivégzésnél az egyik áldozat leköpte Gajzágó századost – ez is arra utal, hogy a magyar tiszték is közvetlen közlelről voltak szemtanúi a történeteknek.³⁶

32 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Magi András vallomása, 1949. december 29., 192. o.

33 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szabó György vallomása, 1949. december 10., 74. o.

34 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szelják Pál vallomása, 1949. december 29., 79. Szelják ugyanezt a vallomást korábban szinte szó szerint ezzel megegyezően mondta el, lásd uo. 54. o.

35 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szabó György vallomása, 1949. december 10., 73. o.

36 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Antal János tartalékos hadnagy vallomása, 1949. december 30., 181. o.

Esetenként „tévedések” is előfordultak. Monasztircskában már a veszthelyek előtti gyülekeztetésnél egy asszony könyörögve magyarázta a magyar katonáknak (akik egy része, mint láttuk, jól tudott szlovákul, és ezért az ukránokkal is szót értett), hogy ő csak átutazóban van ott, és nem lakik a községben. A magyar hallgatóság egyik tagja erre javasolta, hogy igazoltatni kéne a nőt, de egy német tiszt szétoszlatta a nézősereget. Ez a kis jelenet is mutatja, mennyire természetesnek tűnt a szituáció a résztvevők számára – hiszen nem magát a tömegkivégzést kérdőjelezték meg, hanem csupán azt, hogy annak egy oda nem illő személy is áldozatul eshet.

Őlési munka a gödröknél

Teplik mellett a falu szélétől másfél kilométerre történt a kivégzés. *Lehoczky* vallomása szerint ennek

...színhelye egy hatalmas, kb. 30 méter hosszú, 3-4 méter mély gödör volt, ennek a mezős területnek egy részén. A gödörbe egyik oldalon lejárát volt lépcsőszerűen kiépítve. Nagy kört formáltak a gödör köré, a tömeg, kb. 1000 felnőtt és több száz gyerekek a körön belül volt.³⁷

A Gajszin melletti kivégzés helyszíne egy katonai lőtérén ásott mély gödör volt, amelybe lövészárok vezetett, így az áldozatok csak a legutolsó pillanatban látták, hol gyilkolják meg őket.³⁸

A gyilkolás menetét a kivégzőgödör mérete és a rendelkezésre álló lövészek száma határozta meg. A kivégzők rendszerint német SD-beosztottak voltak, egyszerre ketten vagy legfeljebb tízen tartózkodtak a kivégzőgödör szélén, amelyet általában már egy-két nappal korábban másokkal megásáltak. Ugyanekkora létszámú volt a táradogató különítmény is, félóránként vagy óránként pedig váltották a személyzetet. A gödröket az előző napokban hadifoglyokkal vagy helyi lakosokkal úgy ásatták meg, hogy az egyik oldalról készítették egy lépcsőzetes lejáratot, három oldalról pedig a kiásott földből takaró sáncot alakítottak ki. A Monasztircska melletti kivégzésre Luczi úgy emlékezett vissza, hogy a gödör harminc méter hosszú és öt méter széles volt, és a polgári lakosság ásta ki, akiket csak akkor zavartak el a helyszínről, amikor a halálra szántak menete már odaérkezett.

37 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja Lehoczky János vallomása, 1949. december 12., 71. o.

38 ÁBTL V-38933, Mészáros Lajos és társai vizsgálati dossziéja, Kunsztor János vallomása, 1947. október 5., 49. o.

Az árok hosszanti oldalának közepén lépcsőlejárát volt, ahová 5-10-es csoportokban engedték a már előzőleg meztelenre levetkőzött áldozatokat, és ott 3 SD-s német géppisztollyal tarkón lötte őket.³⁹

Érdekes módon egy körülményre a túlélő áldozatok is emlékeztek, *Anna Schwartsstein* külön kiemelte, hogy „*még lépcsők is voltak a gödörbe, ilyenek voltak a németek*”⁴⁰. Ami azonban egyfelől felesleges pedantériának tűnik (hiszen bele is lehetett volna lökni az áldozatokat a gödörbe), az valójában a gyilkosság minél gyorsabb és higiénikusabb lebonyolítását szolgálta.

Az áldozatok zöme apatikusan várta sorsának beteljesedését. Szaniszló Árpád vallomása szerint „*egyetlen jelenet volt, amely emlékezetembe vésődött, egy idős ember hangosan imádkozott*”⁴¹.

A vetkőztetés helyszínéről nem jegyeztek fel szökési kísérletet, akik ezzel próbálkoztak, azok még ruhában kísérelték meg. Más módon azonban még ebben a szakaszban is próbálkoztak néhányan azzal, hogy legalább csecsemőket megmentsek. *Csató Sándor* szerint

[a] tömeg körül helyezkedtünk el mi honvédek, kb. 5 méter távolságra az emberektől, akiknek német parancsra már le kellett vetkőzniük. [...] Visszaemlékszem, egy aszszony csecsemőjét a földre dobott ruhák alá rejtette el, és az egyik ukrán puskavesszővel vert egy másik nőt, arra kényszerítve, hogy emelje ki a ruhák alól a csecsemőt és menjen be vele együtt a kivégzőgödörbe.⁴²

A fényképfelvételek szerint a kordont álló magyar honvédek meglehetősen közelről, három-hat méterről látták az eseményeket. *Csató* szerint

...hármásával be kellett menniük a gödörbe, itt hasra fektették őket, és az egyik német géppisztollyal lötte tarkón az embereket. Ez olyan látvány volt, hogy én rosszul lettem, de Szaniszló hadnagy visszaparancsolt.⁴³

Azokat az embereket, akik önszántukból nem akartak bemenni a gödörbe, a németek bevonszolták, vagy egyszerűen bedobták:

Az utoljára sorra került áldozatok között volt egy kb. 12 éves gyermek. Ez nem akart bemenni a gödörbe, mire a németek felkapták és bedobták. Ugyanakkor géppisztollyal löttek rá, de még mindig élt, és összetett kézzel könyörgött, valósággal szitává lötték, mire meghalt.⁴⁴

39 ÁBTL V-55131, Kocszmár Lajos és társai vizsgálati dossziéja, Luczi István vallomása, 1948. július 1., 36. o.

40 VHA online, 46726. sz. interjú.

41 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szaniszló Árpád vallomása, 1949. december 28., 188. o.

42 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Csató Sándor vallomása, 1949. december 13., 98. o.

43 Uo. 97. o.

44 Uo.

Megtörtént, hogy családok voltak együtt, s a 4-es csoportba nem egyszerre estek bele. Egyik nem akarta elhagyni a másikat. Az anya a gyereke után vagy a gyerekek az anyja után ordított. Ezeket aztán puskatussal választották el egymástól a németek és az ukránok. Ugyanígy jelenetek voltak a nőknél is, akik nem akartak meztelenre levetkezni. [...] Sokan megtették azt, hogy amikor levetkeztek, bedobták értékeiket a gödörbe.⁴⁵ A későbbi csoportok már a hullákra feküdtek rá, a vérengzés látványa szinte elviselhetetlen volt, a lelőtt emberek vére valóságos magásra lövellt. Én ettől a látványtól rosszul lettem, és lezuhantam a földre, a mellettem álló Széchy szakaszvezető felemelt és rumot töltött belém. Az árokban a gyilkolást végző németek gumikesztyűt és gumiruhát viseltek.⁴⁶

Míg a 49/II. zászlóalj esetében egyetlen adat sincsen arra, hogy a katonák magában az öldöklésben is részt vettek volna, addig az 50/I. zászlóaljnál erre bizonyítottan többször is sor került. Minden esetben azért, mert az érintettek önként jelentkeztek erre a feladatra. *Pécsi (Hani) József* tanú szerint

[a] németek szóltak nekünk, hogy mi is részt vehetünk, a kivégzésben, azonban emlékezetem szerint csak egy zászlós vett részt a kivégzésben. Pisztolýával kilenc embert lőtt agyon.⁴⁷

Debreceni István vallomása szerint a kivégzés részletei később is meghatározó beszédtemát jelentettek a legénység körében:

A két lovas küldönc (Szelják és Lestyán) a legnagyobb részletességgel mondták el ezt nekem, még arról is beszámoltak, hogy a német katonán, aki a kivégzést végezte, magas, combig érő gumicsizma volt, és az egyik zsebéből kilógott a pálinkástüveg.⁴⁸

Magyar részről Hunyady Sándor zászlóaljorvos gondoskodott arról, hogy a kivégzések látványától rosszul lett katonákat elsősegélyben részesítse. Ezért orvosi felszereléssel vonult ki a helyszínre. Több esetben vették igénybe a segítségét.

Egyes források szerint Hunyady feladata volt az is, hogy a (ritkán előforduló) kérdéses esetekben megvizsgálja azt, akiről nem tudták eldönteni, hogy zsidó-e. Effajta vizsgálatokra azonban csak ritkán került sor, és egy vallomás szerint egy alkalommal Hunyady „felmentő” véleménye ellenére is kivégezték az áldozatot. Legalább egy alkalommal Pápa Nándor is részt vett a szelektálásban. Debreceni István, Pápa tiszti legénye legalábbis arra emlékezett vissza, hogy

45 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szokolai Ferenc vallomása, 1949. december 30., 82. o.

46 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Lehoczky János vallomása, 1949. december 12., 71. o.

47 ÁBTL V-38933, Mészáros Lajos és társai vizsgálati dossziéja, Pécsi (Hani) József vallomása, 1948. január 6., 56. o.

48 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Debreceni István vallomása, 1949. december 19., 94. o.

még az esemény megtörténte után úgy számoltak be katonatársai, hogy a réten egy asztal mögött ült Pápa *Heinrich* őrnaggyal, és szelektálták az áldozatokat.⁴⁹ Szokolai honvéd így emlékezett vissza az akció végére:

Az áldozatok levetett ruháit szintén gépkocsira rakták, és ezeket a németek szállították el, nem tudom, hová. Meg akarom jegyezni, hogy azoktól, akiken láthatólag ékszer volt, pl. gyűrű, a németek előttünk szedték el azokat. Sokan megtették azt, amikor lettek, bedobták az ékszereiket a gödörbe. Mi a zászlóalj Gajszinban maradt tagjainak elmondtuk a történeteket. Volt olyan, aki napokig nem tudott enni a látottak miatt. De voltak olyanok is, akik azt mondták, nem olyan nagy dolog, csak zsidókról van szó. A gödör elföldelését nem láttam, de az ukrán lakosságtól hallottuk, hogy azt az ukrán milicisták szokták végezni.⁵⁰

Más esetekben magyar katonák is részt vettek a sírok betemetésében, visszaemlékezők szerint a betemetés után rendszerint mozgott még a föld.

Szaniszló Árpád szerint a ruhákat a milicisták kapták meg, az értéktárgyakon a németek fosztogtak. *Lehoczky* arra is visszaemlékezett, hogy a sírokat betemető orosz foglyok csak egész vékony földréteget terítettek az áldozatokra:

...borzalmas látvány volt, amikor egy emberi kéz egyszer csak kinyúlt a föld alól és jajgatás hallatszott. A németek géppisztollyal rögtön odalöttek egy sorozatot. Erre a jajgatás elcsendesedett. Valamelyik tisztünk ezt lefényképezte.⁵¹

Mindennek ellenére a tömegkivégzéseknek még itt is voltak túlélői. Nem minden tömegsírt temettek be rögtön, és voltak, akik csak sokot kaptak, és éjjel magunkhoz térve kimásztak, mint például *Anna Novoselova*.⁵²

Fényképezések

A kivégzések fényképezését mind a német, mind a magyar parancsnokságok több esetben is betiltották.⁵³ A magyar csapatok parancsai között először ez a kérdés 1941. október 13-án jelenik meg, amikor fordításban közölték a Heeresgruppe Süd tiltó utasításait. A magyar megszálló parancsnokság 1942. december 23-i parancsa megtiltotta, hogy „*megtorló eljárásokról (kivégzések, falu felgyújtások stb.) fényképfelvételeket bárki is készítsen*”⁵⁴.

49 Uo.

50 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szokolai Ferenc vallomása, 1949. december 30., 83. o.

51 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Lehoczky János vallomása, 1949. december 12., 65. o.

52 VHA online, 19767. sz. interjú.

53 Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronköhidáig. Magvető Kiadó, Budapest, 1978, II., 509. o. [Tények és Tanúk]

54 HL, megszálló erők iratai, 35. sz. Megszálló csoportparancsnoksági parancs, 1942. december 23., 3. pont.

Az akciókat mégis sokan fotózták, voltak, akik ezeket pénzért árulták. Luczi István zászlós az elsőfokú ítélet utáni fellebbezésében azt írta, hogy neki egy 6×6-os „kis Bessa” fényképezőgépe volt, míg Szabó Ignác egy Voigtländer Brillant géppel fotózott. Hunyady is bevallotta, hogy Luczitól kapott fényképeket, de arra hivatkozott, hogy ezek „elkallódtak”. Nem mindenki jutott fotókhoz, holott volt rá igény. Lehoczky honvéd például kért Szabó hadnagytól képeket, de nem kapott. Szabó érvelése, amely szerint azért nem adott, mert tilos volt fényképezni, meglehetősen sajátosan cseng – mivel ezek szerint önmagára a tiltást mégsem vonatkoztatta.⁵⁵

Minden lehetséges

Érdeemes tanulmányunk témáját nemcsak a holokauszt, illetve a hadtörténetírás felől megközelíteni, hanem szociálpszichológiai szempontok szerint is vizsgálni, ahogyan azt a legújabb német tetteskutatás irodalma teszi. A továbbiakban elsősorban *Harald Welzer* és *Michaela Christ* kutatási eredményeire támaszkodom.⁵⁶

„*Ha az emberek szituációkat reálisnak értékelnek, akkor azok következményeikben reálisak*” – írta *William Thomas*.⁵⁷ Ez az elsöre nem túl meglepőnek tűnő kijelentés súlyos konzekvenciákkal jár, és mi sem érzékelteti ezt jobban, mint azok az események, amelyek 1941–1943 között Ukrajnában történtek. Okkal feltételezhető, hogy a katonák nem szívelték azokat a feladatokat, amelyek rájuk hárultak a gettók kiürítése és az áldozatok vesztőhelyre kísérése közben. Ettől függetlenül azonban fel sem vetődött bennük az, hogy megkérdőjelezzék annak a realitását, hogy a lakosság különböző csoportjainak teljesen más jogaik vannak az élet legkülönbözőbb területein.

Raoul Hilberg, a holokauszt talán legismertebb historiográfusa írta a tettesek kapcsán:

...a németek több mint ötmillió zsidót öltek meg. Ez az erőszakkitörés nem a semmiből jött, azért történhetett, mert a tettesek értelmet tulajdonítottak neki.⁵⁸

⁵⁵ BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Lehoczky János vallomása, 1949. december 12., 65. o.

⁵⁶ Harald Welzer: *Täter: Wie aus ganz normalen Menschen Massenmörder werden*. Frankfurt a. M., Fischer, 2007; Michaela Christ: *Die Dynamik des Tötens. Die Ermordung der Juden von Berditschew*. Fischer, Frankfurt/M, 2011

⁵⁷ William E. Thomas – Dorothy S. Thomas: *Die Definition der Situation*. In: Heinz Steinert (Hg.): *Symbolische Interaktion. Arbeiten zu einer reflexiven Soziologie*. Klett-Cotta, Stuttgart, 1973, S. 333–335.

⁵⁸ Raul Hilberg: *Die Vernichtung der europäischen Juden*. Fischer, Frankfurt a. M., 1990, S. 1061.

Fontos ezért leszögezni, hogy a holokauszt mint folyamat csak látszólag kezdődött azzal, hogy a zsidónak minősített embereket meggyilkolják: valós kezdete abban a pillanatban már megállapítható, amikor az állam nyíltan és tudatosan felrúgja az emberek közötti egyenlőség elvét azért, mert ezzel társadalmi célokat kíván megvalósítani. Meglehetősen aggasztó, hogy a tettesek eközben magukat mindig morálisan integer személyeknek tartották. *Richard Breitman Himmlerről* írt monográfiáját azzal a megjegyzéssel zárta, hogy a „tömeggyilkosságok mérnöke” egészen az utolsó pillanatig meg volt győződve arról, hogy cselekedetei erkölcsi szempontból vállalhatók. Himmler ezt a nézetét ráadásul a nyilvánosság előtt is szerette előadni: hírhedt poseni beszédének egyik sokat idézett fordulata, amikor a tömeggyilkosságok kapcsán így nyilatkozik:

...közületek a legtöbben tudják, hogy mit jelent, ha száz hulla van egy rakáson, ha öt-száz vagy ha ezer. Ezt elviselni és eközben – az emberi gyengeség eseteit leszámítva – tisztességesnek maradni, ez edzett meg minket. Ez egy soha meg nem írt és soha meg nem írandó dicsőséglapja történelmünknek...⁵⁹

Max Montua ezredes parancsa, amely a 17 és 45 év közötti zsidó férfiakat „fosztogatás” címén rendelte agyonlőni, egy további bekezdést is tartalmaz, amely szerint

[a]z ezekben az akciókban részt vevő férfiak lelki gondozására a zászlóaljparancsnokok és századparancsnokok különleges figyelmet fordítsanak. A nap élményeit bajtársi estékkel kell eltüntetni. Továbbá szükséges, hogy a férfiakat folyamatosan felvilágosítsuk a politikai helyzet miatt szükséges intézkedésekről.⁶⁰

Ez a tömeggyilkosságok elrendelése kapcsán rendkívül korai szöveg több szempontból is érdekes: egyaránt utal arra, hogy emocionális (alkohol és bajtársiasság), valamint kognitív eszközökkel is ellensúlyozni kell azokat a terheket, amelyeket a kivégzések résztvevői viselni kénytelenek. Emellett utal arra is, hogy folyamatosan szükséges fenntartani azt a referenciakeretet, amely egyáltalán legitimálja zsidók agyonlövését.

A referenciakeret itt talán a legfontosabb kulcskifejezés. Arra a szociális folyamatra utal, amely egy csoport tagjai számára meghatározza viselkedésük normáit. *Muzafer Sherif* török–amerikai pszichológus már az 1930-as években kimutatta, hogy olyan helyzetekben, amelyekben a résztvevők bizonytalanok, a meglévő referenciakeretet meglepően gyorsan hajlandók fel-

⁵⁹ Rede des Reichsführers SS bei der SS-Gruppenführertagung in Posen am 4. Oktober 1943.

A szöveget lásd http://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0008_pos&object=translation&st=REDE DES REICHSFUHRERS SS&l=de

⁶⁰ Christopher Browning: Ganz normale Männer. Die reserve-Polizeibataillon 101 und die „Endlösung” in Polen. Rowohlt, Frankfurt/M, 1999, S. 34.

adni, és helyette a csoportdinamikából következő normát veszik át. Ebben az értelemben a Szovjetunióba induló német (és magyar) csapatok referenciakerete majdhogynem totálisnak mondható, hiszen azok a társadalmi intézmények, amelyek otthon erre hatni tudtak volna, itt nem léteztek, míg ezzel szemben a háború, a helyi ukrán antiszemitizmus és a náci politika folyamatos brutalizálódása mind meghatározó erejűek voltak.

Érdemes elgondolkodni azon is, hogy milyen előzetes elvárásokkal indulhattak el a megszálló csapatok (pontosabban tisztjeik) a Szovjetunióba. Milyen szituációk voltak számukra újak, és ezen új szituációkban milyen tapasztalatok hiányoztak?

Abban biztosak lehetünk, hogy a Magyar Királyi Honvédség tisztjei közül 1941 júniusában még senki sem sejtette, hogy néhány hónapon belül gyerekek és nők tömeges kivégzésével fog szembesülni. A korabeli hadijog szerint a tágan értelmezett harci cselekményekbe beleérthető volt ugyan túsók és civilek bizonyos mértékű kivégzése, de ennek is valamilyen módon kapcsolódnia kellett ellenséges tevékenységhez, illetve annak megakadályozásához. Zsidók tömeges legyilkolására pedig Magyarországon 1686 óta (amikor a keresztény felszabadítók Buda zsidó populációját lemészárolták) nem volt példa, és más nemzetiségek, illetve magyarok kölcsönös tömegmészárlásaira is majdnem száz évvel a második világháború előtt, 1848–1849-ben került sor szerb és román viszonylatban. Az utóbbi akciók azonban elterjedtségük dacára is szélsőségesnek számítottak, és semmi nem utalt arra, hogy más, ráadásul a magyar megszállók szempontjából történelmi előzményekkel nem bíró csoportokkal megismétlődjenek.

Egy „zsidóakció” végrehajtásában történő részvétel azonban mindenkinek teljesen új helyzetet teremtett. Ebből a szempontból érdemes ezt mint „beavatási helyzetet” kezelni, amelyben az érintettek először el kell sajátítania az új feladatokat, az ezzel kapcsolatos kihívásokra választ kell adnia abban az értelemben is, hogy hogyan viselkednek majd a bajtársak, és hogyan az áldozatok.⁶¹

Ez a referenciakeret vonatkozott a német és a magyar résztvevőkre egyaránt. Magyarország igen messze állt ugyan a náci Németországtól, de a morálisan megalapozott jogfosztás gyakorlatával 1920-tól a magyar állampolgárok meglehetősen gyakran találkozhattak, amennyiben az emberi jogegyenlőséget Magyarországon ettől kezdve törvénnyel (numerus clausus) és a bürokratikus

⁶¹ A gondolatmenetben itt elsősorban Harald Welzer idézett munkájára támaszkodtam. Harald Welzer: i. m. 87–91. o.

antiszemitizmus „törvény alatti” módszereivel az államapparátus számtalan esetben felrúghatta. Mindehhez 1938 után a nyílt antiszemita törvényhozás is társult. Magyarán: a referenciakeret, amely morális kérdések megítélését meghatározta, megengedte a származás alapján történő diszkriminációt, csupán annak mértéke lehetett kérdéses. Jó és rossz fogalmát egy társadalomban mindig valamilyen referenciakeret határozza meg, és esetünkben az 1940-es évek elejének referenciakerete egyáltalán nem minősítette erkölcsileg aggályosnak azt, ha valakit származása miatt megkülönböztetnek.

A magyar katonáknak először sokkoló lehetett, amikor arról hallottak, hogy a diszkrimináció mások megsemmisítését is jelentheti. Ennek ellenére sem az erről való elméleti tudás, sem az ezzel kapcsolatos személyes tapasztalatok, majd később a folyamatban történt személyes részvétel sem váltott ki senkinél zsigeri elutasítást – leszámítva azokat, akik a helyszínen rosszul lettek, azonban az ő esetükben sem elvi elutasításról, hanem csak a szervezet ösztönös reagálásáról beszélhetünk. Ezekben az esetekben nem ismert egyetlen parancsmegtagadás sem (kivégzésekben való közvetlen részvételeknél azonban igen). Sokan szenvedtek ugyan attól, hogy ilyen feladatokat kell végrehajtaniuk, de ez a szenvedés nem jelentette számukra annak felismerését, hogy maguk is amorálisan viselkednek. Ez a referenciakeret miatt fel sem vetődhetett. Csupán arról lehetett szó, hogy az érintettek személyesen nem kívánnak részt venni abban a folyamatban, amelynek realitását egyébként nem kérdőjelezzik meg.

A szituáció úgy is leírható, mintha az érintettek valamely sajátos pszichológiai kísérletben vettek volna részt. Pontosabban három kísérletben.

Elsőnek *Salomon Asch* konformitáskísérletét kell megemlíteni. Ez azt az egyszerű feladatot tartalmazta, hogy a kísérlet alanyának ki kellett választania három eltérő hosszúságú vonal közül azt, ami egy másik lapon mutatott vonalhoz hosszban a legközelebb áll. A kísérletet azonban úgy hajtották végre, hogy a becslést hét-kilenc fős csoportok végezték, de a csoporton belül csupán egy személyt nem tájékoztattak a kísérlet lényegéről, viszont ennek a személynek kellett a becslést legutoljára leadnia. A többi résztvevő szándékosan hamis becsléseket adott, azzal az eredménnyel, hogy a tesztszemély teljesen elbizonytalanodott, és csak az esetek huszonöt százalékában adott meg pontos eredményt. A kontrollcsoport ugyanezt az eredményt minden esetben száz százalékra teljesítette. A csoport befolyása abban is tetten érhetővé vált, hogy amikor a csoport tagjai közül csak egyet kértek meg arra, hogy tudatosan téves becsléseket adjon, rajta, a szerencsétlen hülyének nézett személyen a többi be nem avatott annyira mulatni kezdett, hogy a kacagás

még a kísérlet vezetőjére is áterjedt. A kísérlet világos példáját mutatta annak, hogy egy közösség maga teremti meg referenciakereteit, és azok az adott szituációban totálisan érvényesek.

Az 1960-as években *Stanley Milgram*, aki akkor fiatal szociálpszichológus és Salomon Asch tanítványa volt, kifejlesztett egy kísérletet, amelyben az engedelmességet kívánta tesztelni. Kísérletében az az érdeklődés vezette, hogy szociálpszichológiai magyarázatot keresett a náci tömeggyilkosok tetteire. A kísérlet szerint újsághirdetésben keresett személyek négy és fél dolláros órabérért kellett hogy „tanár”-ként együttműködjenek egy tudományos szakemberrel. A „tanár” a szakember által adott tesztkérdések alapján egy „diák” vizsgáztatásában vett részt: téves válaszok esetében elektrosokkot kellett adnia neki. A büntetés nagysága minden tévedésnél emelkedett. A „tanár” és a „diák” szerepeket látszólag véletlenszerűen osztották ki a kísérleti alany előtt, így ő is azt gondolhatta, hogy a másik helyében is ülhetne. Előzetesen kipróbálhatta az elektromos sokkoló készülék hatását is saját magán. A „tanár” (vele együtt a kísérletvezető) és a „diák” külön helyiségben tartózkodott, nem láthatták, csak hallhatták egymást. A kísérlet első kérdése az volt, hogy meddig mennek el a büntetések kiosztásában, amelynek maximuma a halált is okozható 450 voltot jelentette – de a kapcsolón már jóval ez alatt is feltűntettek jelzéseket, amely szerint a kérdéses adag „fájdalmas”, „súlyos sokkot jelent”. Milgramnak és pszichiáter társainak előzetes feltételezése az volt, hogy a kísérleti alanyoknak csupán töredéke fog vállalkozni arra, hogy a halálos dózist beadja.

A tapasztalatok megrázók voltak. A tesztszemélyek hatvanöt százaléka egészen a halálos 450 volt alkalmazásáig elment, holott a „diák” ekkor már egy hangot sem adott ki, miután előzőleg halkabban, majd hangosabban jajgatott, illetve ordított. Különösen aggasztónak bizonyult, hogy a folyamatban a kísérlet vezetője látszólag már nem játszott különösebb szerepet. Úgy lépett fel, mint egy tudományos intézmény képviselője, és ha a „tanár” a jajkiáltások hatására kételkedni kezdett tevékenysége helyességében, csak annyit mondott, hogy a kísérlet jellege azt igényli, hogy folytassák, és ő mindenért vállalja a felelősséget. Ez önmagában elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy a kísérleti személyek kétharmada halálos dózisokat osszon ki.

A tesztet több mint tíz országban ismételték meg, s mindenütt hasonló eredményekre jutottak. Ennek kapcsán elsősorban az engedelmes alanyokra irányult a figyelem, de kevesebbet foglalkoztak azzal, amit egyébként Milgram filmfelvételei mutattak, hogy a kísérleti alanyok jelentős részének rendkívüli emocionális nehézséget okozott az elvégzendő feladat, és a legkü-

lönbözőbb verbális és nonverbális eszközökkel próbálkoztak, hogy lebeszéljék a kísérletvezetőt a folytatásról. Magyarán: az érintettek nem sztoikus nyugalommal végezték feladatukat, hanem valamikor egy kognitív folyamat során döntöttek úgy, hogy engedelmesek maradnak, még akkor is, ha a végrehajtást illetően kételkedtek és bizonytalankodtak.

A kísérlet recepciójában nem kapott kellő súlyt az a tény, hogy az engedelmesek aránya rendre csökkent, ha a kísérlet körülményeit megváltoztatták. Ennek során különböző faktorokat lehet elkülöníteni.

Szociális közelség: ha a „diák” ugyanabban a helyiségben tartózkodott, mint a „tanár”, vagy ha a „tanár”-nak úgy kellett a büntetést alkalmaznia, hogy a „diák” kezét hibás válasznál egy elektromos vezető lemezzel hozta érintkezésbe, akkor az engedelmességi ráta jelentősen csökkent (negyven, illetve harminc százalékra). Ha a „tanár” és a „diák” korábban is ismerték egymást, az engedelmességi ráta már csak tizenöt százalékot tett ki, ráadásul az engedetlenek ebben az esetben sokkal hamarabb szakították meg a kísérletet. Tipikusnak tekinthető az egyik kísérleti alany válasza a kísérletvezetőnek: „Uram, én nem vagyok szadista!”

Jelentősen csökkentette az engedelmességi hajlandóságot, ha a kísérletvezető csak telefonon adott utasításokat – ekkor rendre előfordult, hogy a „tanár” becsapta a kísérletvezetőt, amennyiben sokkal alacsonyabb dózisu büntetést adott, mint amit adnia kellett volna. Az engedelmesség drámai csökkenéséhez vezetett az is, ha a kísérleti alanyok korábban mások kísérletét láthatták, amelyben az ott szereplő tesztszemély megtagadta az engedelmisséget. Ebben az esetben a résztvevők ötven százaléka megszakította a kísérletet, amikor maga is sorra került, nyilván azért, mert sokkal egyértelműbbé vált számára az alternatív cselekvési lehetőség. Rendkívül alacsonnyá vált a büntetési hajlandóság akkor, ha teljesen a „tanár” személyére volt bízva, hogy mikor és milyen mértékben oszt ki büntetést – ebben az esetben a kísérletvezető csupán annyit tett, hogy jelezte, mikor történt hibás válaszadás. Ebben az esetben a kísérleti alanyoknak csupán hét százaléka volt teljesen engedelmes.

Az engedelmisséget rendkívüli mértékben fokozta, ha a kísérlet során kettébontották a büntetés feladatát, és a „tanár” egy harmadik, tőle ráadásul távolabb lévő személyt utasított arra, hogy az elektrosokkoló készüléket kezelje. Ez az eredmény utal arra a jelenségre, amelyet *Hannah Arendt* „közigazgatási tömeggyilkosságnak” nevez. Adminisztratív módon tervezett erőszakos cselekedetek esetében a cselekvéssorok munkamegosztásszerű szétosztása az egyes cselekedeteket lebonyolító személyek felelősségerzétének rohamos csökkenéséhez vezet.

Összesítve a kísérleti eredményeket, Milgram olvasatában mindez azt mutatja, hogy

...teljesen egyszerű emberek, akik csak feladataikat látják el, és az áldozatokkal szemben semmilyen ellenséges érzést nem táplálnak, extrém destruktív folyamatok irányítóivá válhatnak.⁶²

Ennek kapcsán Milgram különös jelentőséget tulajdonított annak a szerepnek, amelyet a referenciakeret jelent az engedelmisség folyamatában – például a kísérletvezetővel szemben kialakult kötelességteljesítés érzése, az intézményes kontextus, a személyes felelősség miatti félelem stb. Ezek a referenciakeretek rendkívül fontosak abból a szempontból, ahogyan az emberek egy helyzetet interpretálnak, és döntéseket hoznak arról, hogy hogyan is viselkedjenek. Engedelmesnek lenni nem *a priori* kialakult adottság, hanem mindig döntések következménye.

Végezetül *Philip Zimbardo* 1971-es stanfordi börtönkísérletét kell megemlíteni. A kísérlet során önként jelentkező, átlagos szociális háttérű és pszichológiai szempontból is átlagosnak tűnő egyetemistákat, akik napi tizenöt dollár költségtérítésben részesültek, véletlenszerűen két csoportra, örökre és rabokra osztották: mindkét csoporttal közölték, hogy egy börtönszimulációs kísérletben fognak részt venni, amelynek során le kell mondaniuk bizonyos alapjogaikról. Az örökökkel külön folytatott megbeszélés során leszögezték azt is, hogy fizikai erőszakot nem alkalmazhatnak, de a börtönt ezt leszámítva tetszőlegesen működtethetik. A kísérlet fogoly alanyait igazi rendőrség tartóztatta le, majd miután végigcsináltatták velük a szokásos bűnügyi nyilvántartási procedúrát, átadták őket a stanfordi börtönben berendezett albörtön őreinek.

Az eredetileg kéthetesre tervezett, kamerákkal rendkívül alaposan dokumentált kísérletet a hatodik napon meg kellett szakítani. Az örök és a rabok szerepjátéka ugyanis annyira eldurvult, hogy a kísérletet félbe kellett szakítani. Jól jellemzi a drámai szituációt, hogy maga Zimbardo elvileg kívülálló kísérletvezetőként sem volt mentes azoktól a hatásoktól, amelyek a felfokozott szerepjátékból adódtak.

Bármennyire vitatottak is Zimbardo eredményei, azt kritikusai sem cáfolták, hogy kísérlete megrázóan mutatta azt, hogy az erőszak kirobbanását sokkal inkább meghatározza a csoportot befolyásoló szociálpszichológiai szituáció, mint az egyének szadisztikus hajlandósága.

A német 101. rendőrszázalój parancsnoka az első tömegkivégzés előtt megrendült hangon bejelentette alárendeltjeinek, hogy aki nem kíván részt venni az

⁶² Stanley Milgram: The Perils of Obedience. Harper's Magazine, December 1974, p. 76.

akcióban, az kiléphet. Felhívását csak 10-12 személy követte. Harald Welzer szociálpszichológus egy egyetemi szemináriumán elemezte ezt a helyzetet, és többórás vita után végül egy pró és kontra sémát rajzoltatott fel a tanterem táblájára. Bal oldalra azokat a szempontokat kellett írni, amelyek a csoport tagjait arra motiválhatták, hogy ne lépjenek ki, jobb oldalra pedig azokat, amelyek a kilépést indokolták. A tábla bal oldala rendkívül hamar megtelt, elsősorban azokkal a szempontokkal, amelyeket az előbbieken is említettünk. Ezzel szemben a jobb oldalra csak három bejegyzés került: egy univerzalisztikus, filozófiailag indokolt etikai érv, amely szerint az ölés bűn, a keresztény morál, amely a ne ölj! parancsát tartalmazza, végül pedig egy olyan indoklás, amely az áldozatok iránti empátia szükségességét emelte ki. Annak alapján, amit ezekről az indokokról tudhatunk, elmondható, hogy ezek csak a legritkább kivételek esetében alkalmazhatók arra, hogy megakadályozzák erőszakos cselekedeteket. Etikai meggyőződések megléte önmagában még nem zárja ki megsértésük lehetőségét.

Mit gondoltak a magyar érintettek?

Az előbbieken ismeretében érdemes megvizsgálni, hogyan is reagáltak a tömeggyilkosságokkal szembesülő honvédek. Hasonlóan a rendőrzászlóaljak legénységéhez, a többség reagálása itt is alapvetően elutasító volt annyiban, hogy a feladat elvégzését mindenki súlyos tehernek tartotta, és szíve szerint nem vett volna részt benne. Ki kell azonban emelni, hogy a magyar honvédeknek nem kellett akkora lelki teherrel szembesülniük, mint a német végrehajtóknak, hiszen az előbbieken „csak” egy munkafázis erejéig kapcsolódtak bele a gyilkosságokba, amely munkafázis ráadásul általában nem állt közvetlen kapcsolatban az emberek fizikai bántalmazásával, és egyáltalán nem jelentette a személyes fegyverhasználatot. Másképp fogalmazva, a magyar honvédek Milgram kísérletének csak abban a fázisában vettek részt, amikor a „tanár” nem közvetlenül, hanem csak közvetve ad büntetést a „diák” részére.

A leggyakrabban használt kognitív indoklás, amivel sokan nyugtatni akarták magukat, a referenciakeret megváltozására utal, amennyiben azt hangsúlyozta, hogy „csak” zsidókról van szó. Hozzá kell tennem, ez volt az az indoklás is, amit a tiszték hangoztattak katonáik előtt. Szokolai Ferenc honvéd szerint például

[m]i a zászlóalj Gajszinban maradt tagjainak elmondtuk a történeteket. Volt olyan, aki napokig nem tudott enni a látottak miatt. De voltak olyanok is, akik azt mondták, nem olyan nagy dolog, csak zsidókról van szó.⁶³

63 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szokolai Ferenc vallomása, 1949. december 30., 83. o.

Vallomását mások is visszaigazolták, mint például Lehoczky János:

A tisztjeink a kivégzésekre magyarázatot nem adtak. A legénység egyik része nagyon megrendült a látottaktól, voltak emberek, akik sírtak. Így például a mellettem álló Szokolai Ferenc honvéd, aki pusztaföldvári lakos. Mások félévről vették a dolgot és azt mondogatták, hogy zsidókról van szó, nem kell a kivégzetteket sajnálni.⁶⁴

Utóbbi csoportba tartozott Szabó Ignác hadnagy és *Antal János* zászlós, ők úgy vélekedtek, hogy „*bár a kivégzettek mint emberek egyénileg sajnálatra méltók lehetnek, azonban végeredményben nem kár értük, hisz zsidók*”⁶⁵. Mindez tökéletesen mutatja a referenciakeret teljes felborulását. Szabó 1950. január 20-án felvett vallomásában még azt is megjegyezte, hogy a kivégzettekhez nem volt kedve, de nem mert nyíltan ez ellen beszélni, mert „*már úton-útfélen hallottuk, hogy Lengyelországban a németek csináltak kivégzéseket*”⁶⁶ – magyarul az úgy a háború természetes velejárójának tűnt számára. Kocsis vallomása szerint Gajzágó százados „*a háború kimenetelére káros elemek likvidálásáról*” beszélt, amikor kiadta a parancsot. Ki kell emelnünk, hogy a „csak zsidók” érvet hangoztató személyek egyikénél sem tudott az ÁVH politikailag terhelő bizonyítékokat felhozni. Magyarán: az érintett személyekről sem az nem volt elmondható, hogy az átlagból kitűntek volna antiszemitizmusukkal vagy politikai nézeteikkel, sem nyilas vagy más szélső-jobboldali pártnak sem voltak a tagjai.

A referenciakeret teljes felborulását leginkább éppen a képzettebb tisztiek esetében lehet tetten érni. Hunyady Sándor arra a kérdésre, hogy orvosként nem tartotta-e szükségesnek felhívni a zászlóaljparancsnok vagy esetleg magasabb parancsnokság figyelmét az általa tapasztaltakra, azt felelte, hogy „*ennek szükségességét nem éreztem, az esetet természetesnek tartottam*”⁶⁷. Nem ez az egyetlen eset, amikor a megváltozott referenciakeret egészen az ÁVH kihallgatósobájáig elért. Példa erre a már említett *dr. Lugosi Ervin* hadbíró is, aki a legnagyobb természetességgel magyarázta el kihallgatójának, hogy a kompromittáló fényképek miatt ő nem tehetett mást, mint hogy eljárással fenyegetse meg Luczit. Érdekes módon sem benne, sem ÁVH-s ki-

64 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Lehoczky János vallomása, 1949. december 12., 65. o.

65 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Ádám József vallomása, 1949. december 9., 86. o.; ÁBTL V-107426, Busztin Gábor jelentése, 1950. január 12., 14. o.

66 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, Szabó Ignác vallomása, 1950. január 20., 257. o.

67 BFL VII.5-E 7555/1950, Pápa Nándor vizsgálati dossziéja, dr. Hunyady Sándor vallomása, 1949. október 13., 157. o.

hallgatójában nem vetődött fel, hogy valójában éppen ő követett el ezzel háborús bűncselekményt, amennyiben fedezte a genfi és hágai egyezmények legdurvább megsértését. Lugosi és *Busztin* számára minden bizonnyal ugyanúgy adott volt az a referenciakeret, amely parancskiadásból és parancsteljesítésből állt, nem vizsgálva annak morális vonzatait; semmi okunk nincs tovább feltételezni, hogy fordított helyzetben Busztin Gábor nem ugyanúgy cselekedett volna. Lugosit ezért a cselekedetért nem is ítélték el.

Ugyanez a helyzet *Piri Gábor* hadbíróval, Lugosi főnökével. Pirit, mint említettem, politikai nézetei miatt már a német megszállás előtt nyugdíjazták. Később volt hadbíró kollégáján, *Major Ákoson* keresztül kapcsolatba került az illegális kommunista párttal, részben ennek is köszönhető, hogy 1945 elején már népbírószági tanácsvezetőként tevékenykedett. Ez azonban nem tartott sokáig, mert hamarosan felmentették az ügyek intézésétől, majd ismét nyugdíjazták, ugyanazért, amiért korábban – ítéletei túl enyhék voltak, és nem vették figyelembe a politikai elvárásokat. Kazánfűtőként tudott elhelyezkedni (ami, tekintettel nagypolgári származására, keserű kenyér lehetett számára), de osztályhelyzete változása sem mentette meg: 1951-ben letartóztatták. A vád szerint ítéletei alapján „*több törvénytelen kivégzést hajtottak végre*” – azonban egy elítéltet sem tudtak említeni. 1954. január 13-án végül felmentették, ám kártérítési igényét (két év nyolc hónapot töltött ítélet nélkül internálótáborban) még 1957-ben is elutasították. Érdekes módon neki sem tették fel a kérdést, hogy miért nem kezdeményezett semmilyen eljárást a törvénytelen kivégzések miatt, és benne sem vetődött fel, hogy ennek kapcsán neki bármilyen teendője lett volna. Vagyis azt az általános jogi felelősséget, ami vele szemben is felvethető lett volna, különösen mert Lugosi főnökéként végső soron ő volt az, aki a fényképezés kapcsán úgy lépett fel, hogy nem a tömeggyilkosságokban való részvétel, hanem csupán dokumentálásának szankcionálása mellett döntött, nem kellett vállalnia.⁶⁸

A tanúk egy része arra hivatkozott, hogy „mindent” megpróbált annak érdekében, hogy kivonja magát a tömeggyilkossági akcióból – ezt azonban egyikük sem tudta alátámasztani. A német rendőrszázlójakhoz képest lényeges különbség, hogy egyetlen adat sincsen arra, hogy magyar egységek tagjai vagy alacsonyabb rangú vezetői megtagadták volna a kivégzésben való közvetett részvételt – igaz, nekik „csak” lezárási feladatokat kellett teljesíteniük. Az is igaz, hogy ilyen feladatot német katonák sem tagadtak meg – legalábbis nincs rá adat. Ezzel szemben arra bőven van adat, hogy magát a

⁶⁸ ÁBTL V-108910, Piri Gábor vizsgálati dossziéja.

gyilkolást meg lehetett tagadni. Kamenyec-Podolszkij esetében is van adat arra, hogy egy személy kérte, ne kelljen részt vennie a gyilkolásban.⁶⁹ A leginkább szélsőséges, nyílt ellenállással kombinált parancsmegtagadás egyedi esete *dr. Klaus Hornig* rendőr főhadnagyé. Hornig a 306-os rendőrzászlóalj szakaszparancsnokaként 1941. november 1-jén Zamość mellett utasítást kapott arra, hogy az SD által korábban szelektált szovjet hadifoglyokat – vegyesen zsidókat és politikai tiszteket – lölje agyon. Hornig erre nemcsak tiltakozott, hanem szakaszának tagjait felvilágosította, hogy a katonai büntető törvénykönyv 47. §-a értelmében jogukban áll megtagadni a jogsértő parancsokat. Egységével ezért csak a terület lezárásában vett részt. Már a kivégzés alatt – amelyet közelről megfigyelt – összeveszett az azt vezető SD-tiszttel, amikor kifogásolta, hogy az áldozatokat bajonettel hajszolják bele a tömegsírokba. Azt is kifogásolta, hogy a kivégzést minden szempontból botrányosan hajtották végre: a helyi vezénylő SS-tiszt is részt vett a kivégzésben, de túl közelről lőtt, és ezért kabátja teljesen össze volt spriccelve vérrrel és agyvelővel. Hornig kioktatta, hogy neki mint tisztnek egy ilyen kivégzés alkalmazásával nem volna szabad együtt lőnie a legénységgel, és a tisztet „SS-fasz-nak” (sic!), magát a kivégzést pedig GPU-módszernek nevezte. Ezt követően is többször kifejtette, hogy megengedhetetlen a lengyel lakosság lemészárlása. Hornigot 1942 januárjában letartóztatták, első fokon két és fél évre, másodikfokon hat hónap börtönbüntetésre ítélték a „harcfegyelem bomlasztásáért”. Himmler azonban koncentrációs táborba internáltatta, majd új eljárásban ellenséges rádióadók hallgatása miatt öt évre ítélték. Az amerikai csapatok végül Buchenwaldban szabadították fel.⁷⁰

Minden jel arra mutat, hogy a parancsmegtagadás azért nem fordult elő azok között, akik „csak” közvetve vettek részt a gyilkolásban, mert Milgram kísérletének az a szituációja lépett fel, amelynek során az érintettek úgy kellett elektrosokkot adnia, hogy nem maga kezelte a készüléket. Milgram kísérlete ráadásul itt Asch konformitáskísérletével együtt érvényesült: az érintett katonák azt látták, hogy olyan referenciakeretbe kerültek, amelyben a többség számára teljesen normális tevékenységet jelent egy gettó lezárása, kiürítése és lakóinak vesztőhelyre kísérése, majd legyilkolása. Ez a szituáció pedig gyakorlatilag lehetetlenné tette számukra azt, hogy kilépjenek a törté-

⁶⁹ Stefan Klemp, i. m. 62. o.

⁷⁰ Uo. 61. o.; Gerd Ueberschaer: Der Polizeioffizier Klaus Hornig. Vom Befehlsverweigerer zum KZ-Häftling. In: Wolfram Wette (Hg.): Zivilcourage. Empörte, Helfer und Retter aus Wehrmacht, Polizei und SS. Fischer, Frankfurt a. M., 2004

netből, annál is inkább, mivel a munkamegosztás számukra nem a legroszszabb feladatot delegálta.

Kivégzésben való közvetlen részvétel esetében azonban magyarok esetében is volt példa parancsmegtagadásra. Félrevezető, ha abból indulunk ki, hogy a kutatás jelenlegi állása szerint az ilyen esetek száma nem nagy. Ennek nem csak az az oka, hogy csak azokról az esetekről lehet egyáltalán tudomásunk, amelyeket 1945 után valamilyen bünvádi eljárásban rögzítettek. Legalább ennyire fontos, hogy közvetlen kivégzéssel a katonáknak csak egy nagyon csekély hányada konfrontálódott. Bukin ukrán községben 1941. november 5-én nyolcvan „patizángyanús” személy (valójában zsidó) kivégzésére került sor. Ennek során *Kulunic József* zászlós megtagadta a parancs végrehajtását. Ez ekkor még következmények nélkül maradt. 1948-ban azonban a népbíróság elé került az ügy, és Kulunic, akit kegyetlenül meg is kínoztak a kihallgatások közben, első fokon két évet, másodfokon tíz évet kapott azért, mert a vesztőhelyre kísérésekben részt vett. Ebből a büntetésből ráadásul nyolc évet le is töltött, csak az 1956-os forradalom előtt helyezték szabadlábra, elismerve perének koncepciós voltát. Tíz évvel később, 53 évesen, korábbi fogságától nem függetlenül meghalt.⁷¹

Alig van olyan vallomás, amely szerint a katonák szívesen és önként jelentkeztek volna a feladatra. Leszámítva a szadista *Selemba* tizedest a leginkább terhelő ilyen jellegű vallomások is csak annyit tartalmaztak, hogy Magi András „zsidóölő puskát” mutogatott katonatársainak, illetve azt, hogy kíváncsiságból egyesek a kivégzési helyszíneket felkeresték anélkül, hogy erre utasításuk lett volna. Ezzel szemben a tanúvallomások többsége azt is megemlíti, hogy a katonák hangulata rendkívül rossz volt a kivégzések után, hibáztatták tisztjeiket, hogy erre kényszerítették őket. Arról azonban hogy valaki ezen túlmenően mást is tenni kívánt volna, csak egy tanú tett említést: Kosler István említette meg, hogy Lehoczky János

...egészen kijött a sodrából [...] annyira magán kívül volt, hogy nekem kellett őt csitítani, magyaráltam neki, hogy mint egyszerű honvédek nem tudunk semmi olyat tenni, amivel a szemünk előtt lejátszódó rémséget megakadályozhatnánk.⁷²

Az ellenvélemény hangoztatása azonban ebben az esetben nem járt megtorló szankciókkal, szemben azzal, ha valaki általában kétségbe vonta a kapott parancsok értelmét. Példa erre Csaba László pere, akit több tanú is szadista természetű tisztnek állított be, feltehetően az ÁVH útmutatásai alapján. Ennek ellenére Pécsi (Hani) József vallomása szerint Csaba László főhadnagy csak leszidta,

⁷¹ ÁBTL V-38933, Mészáros Lajos és társai vizsgálati dossziéja, 87. o.

⁷² BFL VII.5-E 7555/1950, Kosler István tanúvallomása, 1949. december 9., 88. o.

amikor azt hallotta, hogy helyteleníti a kivégzéseket, „[a]zért [viszont] kikötetett, mert ittas állapotban találkoztam vele és nem adtam meg neki a kellő tiszteletet”⁷³. A tanú tehát éppen ellenkezőjét mondta, mint amit az ÁVH eredetileg hallani akart. Csaba főhadnagy csak olyan magatartást büntetett, ami egyértelműen a katonai fegyelem durva megsértését jelentette. Ártatlan civilek kivégzése jogszerűségének vitatása azonban nem tartozott ebbe a kategóriába.

Az öldöklések során nyilván rengeteg egyéni kegyetlenkedés is előfordult. Magyar részről itt felidézhetjük azt a már említett esetet, amikor 1941 novemberében a gajszini tömegkivégzés után egy magyar katona a tömegsírban még mozgó alakokra öt-hat kilós köveket dobált.⁷⁴ A gajszini gyilkosságok kapcsán több tanú egybehangzón említette meg a ruszin származású Selemba István tizedest, aki különösen kitűnt szadista viselkedésével, egy alkalommal azzal is dicsekedett, hogy három kilométeren át üldözött egy szőkevenyt, amíg el nem kapta, és pusztá kézzel meg nem fojtotta.⁷⁵ Ahhoz képest azonban, hogy a szélsőséges helyzet mekkora lehetőségeket nyitott meg beteg lelkű emberek számára, meglepően kevés utalás van arra, hogy egyes személyek „feleslegesen” kegyetlenkedtek volna az áldozatokkal. Mindez bizonyos mértékig módosítja a stanfordi börtönkísérelt eredményeit. Ott az embertelenség rohamos eluralkodásának feltehetően az volt a legfontosabb oka, hogy az ör és a rab szerepein kívül a kísérletnek nem volt semmilyen valós tartalma. A tömegkivégzések azonban ezzel szemben nem két csoport párhuzamos és egymással szembeni fenntartását célozták meg, hanem az egyik teljes és minél hatékonyabb megsemmisítését, amit a felesleges kegyetlenkedés inkább akadályozott volna.

Ennek ellenére megállapítható, hogy a német végrehajtók igyekeztek mindent megtenni annak érdekében, hogy a megsemmisítés folyamata érzelmentes és rutinszerű legyen. A Gajszinnal kapcsolatos ügyekre visszaemlékezők nem említettek az események utolsó – tehát a vetköztetés utáni – fázisában egyéni kegyetlenkedéseket. A kivégzőcsoport számára a tevékenység gépies munkát jelentett. Az Einsatzgruppe-tagok, akik a gödrök szélén vagy a gödrökben álltak, esetenként maguk hívták „a következőt”. Mivel a német géppisztolyok csöve egy idő után átforrósodott, és ilyenkor már nem lehetett egyes lövéseket leadni vele, ezért a fegyvereket a kivégzők mögött helyet foglaló fegyvermesterek folyamatosan cserélték, mint ahogyan ők adogatták a táraikat is. Eleinte az áldozatokat a gödrök szélén arccal a kivég-

73 ÁBTL V-111827, Csaba László vizsgálati dossziéja, Pécsi (Hani) József vallomása, 1952. december 17., 72–73. o.

74 ÁBTL V-111827, Csaba László vallomása, 1953. január 6., 18–19. o.

75 ÁBTL V-38933, ifj. Pálkás Pál vallomása, 1947. november 12., 32. o.

zők felé állították fel, és nem a fejre, hanem szívre céloztak. Ez azonban azzal járt, hogy az áldozatok kb. huszonöt százaléka nem halt meg azonnal. Ezt követően próbálkoztak azzal is, hogy a fejre célozzanak, ez a módszer viszont ahhoz vezetett, hogy a koponyák rendszerint szétrobbantak a becsapódó lövedékektől, és az agyvelő a lövészekre spriccelt. Ráadásul ennél a módszernél is tapasztalható volt az, hogy az áldozatok mintegy öt százaléka csak megsérült, és úgy zuhant a gödörbe. Mindez a tettesek szempontjából is rendkívüli módon megnehezítette a gyilkolás gyors és rutinszerű lebonyolítását, ami viszont elsődleges célnak számított. Minden jel arra mutat, hogy az érintettek a kérdést általában munkafeladatként kezelték, amelynek minél hatékonyabb és gyorsabb lebonyolítása volt az elsődleges. Ebből adódhatott, hogy 1941 végére majdnem mindenütt egységes gyakorlat alakult ki: az áldozatoknak rendszerint be kellett mászniuk a gödrökbe, le kellett feküdniük – adott esetben a már kivégzettek hulláira –, és ebben a helyzetben lőtték őket tarkón.

A folyamat munkajellegére és a referenciakeret teljes megváltozására esetenként groteszk szituációk is utalnak. Vinnyica mellett a német 45. rendőrszázalój 1941 augusztusában több száz személyt végzett ki. Az áldozatoknak egy ciszterna szélére kellett állniuk a ciszternába hajolva; ebben a helyzetben lőtték őket tarkón, majd hajították le a mély betonüregbe. Természetesen itt is előfordult, hogy az áldozatok egy része nem halt meg azonnal. Előfordult, hogy a ciszterna alján fekvő hullahegyből valaki hangosan és németül (!) ordított fel: „*Erschiesst mich doch richtig*” (*Lőjetek agyon legalább rendesen*) – amire leengedtek a ciszternába egy kötelet, ezen egy rendőr lemászott, és karabélyával leadta a kegyelemlövést. Mindez azért érdekes, mert elvileg senki nem vonhatta volna felelősségre a gyilkosokat azért, ha nemtörődöm módon hagyják órákon át szenvedni az érintettet. Abban, hogy nem ez történt, hanem a helyzet nehézségeire tekintet nélkül valaki erőfeszítést tett azért, hogy a helyzet „megoldódjon”, több faktor is szerepet játszhatott. Egyrészt az, hogy az érintett németül beszélt, és ezzel már önmagában is egyfajta szociális közelségbe került a tettesekkel. Emellett az a tudat is fontos lehetett a rendőrök számára, hogy munkájukat „tisztességesen” végezzék el, ami nemcsak azt jelentette, hogy teljes mértékben, hanem azt is, hogy a katonai előírásoknak megfelelően tegyék ezt, aminek része, hogy a megsebesített áldozatoknak kegyelemlövés jár. Az effajta rutincselekmények fenntartása szükséges volt ahhoz, hogy az érintett tettesek szubjektív szempontból ne érezzék magukat morálisan felelősnek tetteikért, és a humanumnak azzal a hamis eszméjével nyugtathassák magukat, hogy bár rettenetes feladatot végeznek, de közben mindvégig tisztességesek maradnak.

BENEDEK ZOLTÁN

Az emberölés elhatárolása a halált és az életveszélyt okozó testi sértéstől

Az élet, testi épség és az egészség büntetőjogi védelme alkotmányjogi gyökerű, az alapvető emberi jogok közé tartozik, mivel minden embert feltétel nélkül megilletnek. Az emberi jogok mindenki számára azonosak, és korlátozzák az állami beavatkozást. Az emberi jogok egyrészt veleszületettek (az emberként történő megszületésből következnek), másrészt elidegeníthetetlenek (az embertől ezek a jogok nem vonhatók meg, az egyén erről nem mondhat le, és a társadalmi szerződés keretében sem ruházhatja át az államra), harmadrészt sérthetetlenek, mivel az államnak garantálnia kell e jogok védelmét.

Az emberi élet és az emberi méltóság az emberi lényeg két, egymástól elválaszthatatlan összetevője, elidegeníthetetlen lényegi sajátossága. Az emberi élet az embernek mint a legmagasabb rendű élőlénynek a létezését jelenti, amely a megtermékenyüléstől a halálig tart. Az emberi méltóság ennek a létezésnek a módját, állapotát fejezi ki. Az ember testi, értelmi és erkölcsi tulajdonságaival és teremtő képességeivel kiemelkedik a többi élőlény közül, és ezek összessége adja az emberi méltóságot, azaz saját ember voltának, fontosságának, jelentőségének, értékének a felemelő tudatát.

Az emberi élethez és méltósághoz való jog egységet alkotó, oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog. Más alapjogok forrása is annyiban, hogy e jogokból további alapjogok vezethetők le, mint például a dolgozatomban tárgyalt testi épséghez és élethez való jog.¹

A dolgozatomban tárgyalt ezen alapjogok sérelme esetenként nem azonos súlyú büntetést von maga után, így fontosnak tartom hangsúlyozni azokat a többletkörülményeket, amelyek akár ugyanazon eredmény bekövetkezésével zárulnak (halál), a jog mégsem fűz hozzájuk egységes szankciót és nem illethi őket egységes elnevezéssel. Ezen munkámban be kívánom mutatni azokat a körülményeket, amelyek segítséget nyújtanak abban, miként határolhatjuk el egymástól az emberölést, illetve annak kísérletét a halált okozó, valamint az életveszélyt okozó testi sértéstől.

¹ Bayer Judit – Kállai Gábor: Az emberi jogok alapjai. L'Harmattan Kiadó–Zsigmond Király Főiskola, Budapest, 2010

Korábbi büntetőjogi rendelkezések

Az előbbieken tárgyalt élethez és testi épséghez való alapvető jogok védelme már a kezdetektől megtalálható volt a magyar büntetőjogi rendelkezések között. A rendi korszakot követő büntetőjogi kodifikáció legnagyobb áttörését jelentő, a *Csemegi Károly* nevéhez fűződő törvénykönyv volt ez első olyan magyar büntető törvénykönyv, amely a több évszázados kodifikációs kudar-cok ellenére sikerrel integrálta e két alapjog védelmét egy átfogó törvénykönyvben.

Az 1878. évi V. törvénycikk XVIII. fejezete rendelkezett az ember élete elleni büntettekről és vétségekről, amely magában foglalta az emberölést és annak minősített, illetve privilegizált eseteit. A XX. fejezet a testi sértéssel foglalkozott, rendelkezései között szintén több minősítő körülményt is megtalálhatunk. A befejezett emberölés alapesete halállal volt büntetendő, azonban a törvény már ekkor különbséget tett emberölés, valamint halált, illetve életveszélyt okozó testi sértés között, ezek büntetési tételei alacsonyabbak voltak (fegyház), mint a befejezett emberöléséi. Az elhatárolás alapja már ekkor is az volt, hogy az elkövető tettét ölési szándékkal, vagy esetlegesen testi sérülés okozására irányuló szándékkal követte el. A törvény a mai hatályos törvénnyel ellentétesen továbbá úgy rendelkezett, hogy a kísérlet enyhébben büntetendő, mint a véghezvitt büntett vagy vétség, továbbá a halállal büntetendő büntettek esetében kísérlet miatt legalább öt évnél hosszabb tartamú határozott ideig tartó fegyházbüntetésnek kellett lennie. Ezen felül ismerte a kísérlet tekintetében az önkéntes elállást, valamint a maradék-bűncselekmény büntethetőségét.²

A Csemegi-kódex névvel illetett törvénykönyv a XX. század második felében hatályba lépő szocialista törvénykönyvnek tekinthető büntető törvénykönyv hatálybalépéséig meghatározó jelentőségű volt. A Csemegi-kódex hiányosságait büntetőnovellákkal egészítették ki, valamint 1950-ben új általános résszel bővült, amely ekkor már azonos büntetési tételt határoz meg a kísérlet tekintetében, azonban a vizsgált bűncselekmények elhatárolásának kérdésében nem nyújt támpontot. Továbbra is rendezi az önkéntes elállás büntetlenségét, valamint a maradék-bűncselekmény szankcionálását.³

A második magyar büntető törvénykönyv (1960. évi V. törvény) XIV. fejezete rendelkezett a személy elleni büntettekről. Az emberölés alapesete öt-

² 1878. évi V. törvénycikk. A Magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről.

³ 1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről.

től tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő, míg e bűncselekmény minősített esetei tíztől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel voltak büntetendők, azonban a törvény ismerte az e minősített esetek esetén alkalmazandó halálbüntetés lehetőségét is. A testi sértés vonatkozásában a törvény szövege csak a halált okozó testi sértést említi, az életveszélyt okozó testi sértést nem, mely esetben halál bekövetkezése esetén kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés volt az irányadó. A törvény szintén úgy rendelkezett, hogy a kísérletre is a befejezett bűntett büntetési tétele az irányadó, továbbá ismerte az önkéntes elállás büntetlenségét, valamint a maradék-bűncselekmény büntethetőségét.⁴

A törvénykönyvhöz tartozó kommentárok már rendezték az elhatárolás alapjait. Ezek között a kísérlet és a szándékosság érdemel különös figyelmet. Kizárt a kísérlete olyan bűncselekménynek, amelynek eredményére (a minősítő eredményre) a szándék fogalmilag ki sem terjedhet, mert az eredményre kiterjedő szándék a bűntettet más minősítés alá vonja. Így például a halált okozó súlyos testi sértés kísérlete fogalmilag kizárt, mert a halálos eredményre kiterjedő szándék a cselekményt az emberölés kísérletének fogalmi körébe utalja.⁵

Az elkövető szándékára objektív és szubjektív tényekből lehet következtetni. A leggyakrabban értékelt objektív tényezők például a használt eszköz ölésre való alkalmassága, az elkövetési mód, a sérülés jellege és helye, az ölési szándékra utaló kijelentés és a kijelentésnek megfelelő cselekvés, valamint az elkövetőnek a cselekmény befejezése utáni magatartása. A szubjektív tényezők között megemlíthető a különböző motívumok, mint például az el-lenséges, haragos érzület, féltékenység, indulat, félelem, szégyenérzet. A törvényes minősítéshez elengedhetetlen az objektív és szubjektív tényezők összefüggésében történő elemzés és értékelés. A konkrét tudattartalom vizsgálata helyett nem elegendő az olyan következtetés, amely pusztán az alkalmazott eszköz életveszélyes jellegén, a sérülés helyén és minőségén, valamint az általános élettapasztalaton alapul.⁶ E törvénykönyvnek is voltak módosításai, amelyek között megtalálható az 1971. évi 28. tvr., amely inkább a szankciókra fókuszált.

A második magyar büntető törvénykönyv hatálybalépése és módosítása után ismét igény jelentkezett egy új átfogó törvénykönyv megalkotására. Az 1978. évi IV. törvény 2013. július 1-jéig volt hatályban, ez alatt az időszak

⁴ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről.

⁵ Halász Sándor: A büntető törvénykönyv kommentárja. Első kötet. KJK, Budapest, 1968, 54. o.

⁶ Uo. 106. o.

alatt számtalan módosításon esett át. A módosítások hátterében a társadalmi változások álltak (például a rendszerváltozás) és a különböző nemzetközi igények (például az Európai Unió, a halálbüntetés eltörlése). A törvénykönyv módosításai mellett számtalan kommentár és különböző irányelvek, vélemények születtek, amelyek a büntetőrendelkezések pontosabb gyakorlati alkalmazását segítették elő. A törvény rendelkezései között továbbra is megtalálható volt a kísérletre irányadó büntetési tétel egységes szabályozása, a kísérlettől való önkéntes elállás és az eredmény elhárításának büntelensége, valamint a maradék-bűncselekmény szankcionálása.

A XII. fejezet rendelkezett a személy elleni bűncselekményekről és azon belül az élet, testi épség, egészség elleni bűncselekményekről. A 166. § rendelkezései szerint az emberölés minősített esete esetén eleinte halálbüntetés kiszabására is sor kerülhetett, amelyet a 23/1990. (X. 23.) AB határozat törölt el. A 170. § (5) bekezdése pedig már külön rendelkezett a halált, illetve az életveszélyt okozó testi sértés szankcionálásáról. A törvénykönyvre vonatkozó és a dolgozatomban tárgyalt elhatárolás kérdéskörében a legmeghatározóbb a Legfelsőbb Bíróság által 1981-ben közzétett 15. számú irányelv az élet és testi épség büntetőjogi védelméről, amelynek megalkotásánál figyelembe vették a törvénykönyv hatálybalépése utáni időszak ítélkezési tapasztalatait is. Az irányelv a pontos jogi minősítés alapjául a cselekmény tárgyi és alanyi oldalán jelentkező elemek viszonyát helyezte. Az irányelvet és magát a törvényt a 2012. évi C. törvény, illetve a 3/2013-as büntető jogegységi határozat váltotta fel, amelynek részletes bemutatása a későbbiekben történik.⁷

Az orvos szakértő

A testi sérülések gyógytartamának vizsgálatára, az életveszélyes sérülések vizsgálatára, a halál bekövetkezésének okára, az okozati összefüggések vizsgálatára, továbbá az esetleges elkövetési eszközök, illetve keletkezési mechanizmusok megállapítására a nyomozó hatóság különleges szakértelemmel felvértezett igazságügyi szakértőt alkalmaz, akinek a közreműködése elengedhetetlenül szükséges a tényállás teljes körű felderítése és tisztázása érdekében. A szakértői vélemény egy bizonyítási eszköz, amelynek beszerzése céljából a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság a szakértői névjegyzékben szereplő igazságügyi szakértőt, illetőleg szakvélemény adására feljo-

⁷ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

gosított gazdasági társaságot, szakértői intézményt, vagy külön jogszabályban meghatározott állami szervet, intézményt, szervezetet, ha ez nem lehetséges, kellő szakértelemmel felvértezett személyt vagy intézményt rendelhet ki szakértőként. A szakértő a szakértői vizsgálat (a vizsgálatot a tudomány állásának és a korszerű szakmai ismereteknek megfelelő eszközök, eljárások és módszerek felhasználásával köteles elvégezni) alapján ad szakértői véleményt. A halál okának megállapítására két szakértőt kell kirendelni, ezen felül a szakértő jogosult iratokat, eszközöket és személyt is megvizsgálni a pontos véleményadás érdekében.⁸

Alapvetően az orvos szakértő feladata a testi sértés esetében a sérülés helyének, természetének és keletkezési okának, valamint módjának véleményezése. Meg kell állapítania a gyógytartamot, továbbá azt is, hogy a sérülés maradandó fogyatékoságot, vagy súlyos egészségromlást idézett-e elő, végül véleményt kell nyilvánítania az ügy szempontjából lényeges valamennyi olyan kérdésben, amelyben orvosi szakismeretre van szükség. Az általa adott vélemény döntően befolyásolhatja az ügy megítélését, cáfolhatja vagy éppen alátámaszthatja az eljárásban szereplők elmondását, továbbá a jogi minősítésre is kiható ténymegállapításokat tehet.

A szakértést többnyire megelőzi a sérült elsődleges orvosi ellátása, amelyben a kezelőorvos elsőrendű feladata az elsősegélynyújtás és a sérülés ellátása, valamint a sérült további gyógykezelése. Számos esetben a kezelőorvos észlelése az egyedüli döntő adat, amely az orvos szakértői vizsgálat alapjául szolgál (például a lelet elkészítése).⁹

Tisztázandó fogalmak

A sebek keletkezési mechanizmusának és gyógyulásának bemutatása előtt szükségesnek tartom az alapvető fogalmakat tisztázni, amelyek mindenképpen szükségesek ahhoz, hogy a pontos jogi minősítést meg lehessen állapítani egy adott cselekmény kapcsán. A szakértői tevékenység következőkben bemutatott vizsgálati területei azért is bírnak különösen nagy jelentőséggel, mivel a megállapítottak nemcsak a jogi minősítésre hatnak ki, hanem a cselekmény alanyi elemei közül is számosra adhatnak választ.

⁸ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 99. §; 23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól, 27. §.

⁹ Sótónyi Péter: Igazságügyi orvostan. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2005, 99. o.

Fontos kiemelni azt, hogy akkor beszélünk egészségről, ha a szervezet olyan egyensúlyi állapotban van, amelyben a struktúra és a funkció egysége segíti a szervezet zavartalan működését, az ember szellemi és fizikai képességének teljes kifejtését, a normális életet. Egészségsértésről pedig akkor beszélünk, ha külső behatás vagy biológiai tényezők következtében testi vagy lelki működési zavar betegség/kóros állapot alakul ki.

A testi sérülés esetén arról a folyamatról van szó, amelyet valamely külső behatás – erőművi, fizikai, kémiai behatás vagy ezek kombinációja – indít meg, és amelynek következtében a szervezet sejtjeiben, szöveteiben alaki eltérés (folytonosságmegszakítás vagy anyaghiány), illetve működési zavar keletkezik.¹⁰

A fokozatosság szerint továbbhaladva fontos kiemelni azt, hogy közvetett életveszély akkor következik be, ha a sérülés orvosi beavatkozás elmaradása esetén sem okoz feltétlenül halált. Közvetlen életveszély esetén a sérülés orvosi beavatkozás nélkül feltétlenül halálhoz vezet.

Végezetül orvostani értelemben akkor beszélünk halálról, ha az agyvelői és gerincvelői idegrendszer végső és teljes bénulása bekövetkezett, aminek következtében a légzés és a szíverés minden élettani működése minimálisra száll le és rövid idő alatt teljesen megszűnik.¹¹

Sérülésekről általában

Alapvetően a sérülések keletkezési módjuk szerint lehetnek metszett, szúrt, vágott sérülések, tompa erőbehatásra keletkező elváltozások, elektromos, lövési, illetve hőhatásra létrejövő sérülések.¹²

A sérüléseket attól függően csoportosíthatjuk, hogy a test felszínén (külső sérülések), vagy a test belsejében (belső sérülések) keletkeztek, de elkülöníthetjük azokat a keletkezési mechanizmus és a beható ok szerint (erőművi, fizikai, kémiai, biológiai) is. A sérülések jól körülhatárolt fajtája a seb, amely a szövetek külső behatásra bekövetkező folytonosságmegszakítása vagy anyaghiánya. A folytonosságmegszakításban a seb szélei összeilleszthetők, közöttük bőranyaghiány nincs, míg az anyaghiányban a seb szélei között kisebb-nagyobb szövetrészek hiányoznak, ezért azok nem illeszthetők össze.

Igen fontos a sérülések elhelyezkedésének, méretének pontos leírása, mértékek, milliméter, centiméter megadása, amelyet – anatómiai testtáján-

¹⁰ Uo.

¹¹ Buris László: Az igazságügyi orvostan kézikönyve. Medicina Kiadó, Budapest, 1991, 27. o.

¹² Uo. 63. o.

ként – valamilyen anatómiai fix ponthoz viszonyítva kell leírni. Nem elégséges tehát, ha a sérülések leírása csak testrészeire lokalizálódik.

Pontosan le kell írni a seb alakját, méreteit és egyes részeit, mert azokból az erőbehatásra, annak jellegére, az eszközre, az irányra, a sérülés súlyosságára, keletkezési módjára, adott esetben a sérülések, illetve a sérüléseket okozó behatások számára, az erőbehatás körülményeire lehet következtetni, amelyek sok esetben az elkövető szándékáról adhatnak pontosabb információt (testi sértés okozására vagy halálos eredmény előidézésére törekedett).

A seb mindenkor megvizsgálendő és leírandó részei:

- A seb méretei – hossza, mélysége, szélessége (a méreteket milliméternyi pontossággal kell megadni).
- A sebszél – a különböző alakú sérülés határa. Lehet sima, éles, finoman egyenetlen, cefatos, alávájt, tetőzött, felhányt. Leírandó az is, hogy milyen szövet alkotja.
- A sebzug – a sebszélek találkozási pontja, a sebszélek által határolt sebek végpontjai. Lehet egyszeres, többszörös, hegyes, lekerekített, tompa. A sebzugból kifutási barázda vagy felületen repedések indulhatnak ki.
- A sebfal – a sebszél és a seb legmélyebb pontját határoló szövet vagy szövetek. Lehet sima, éles, finoman egyenetlen, cefatos, alávájt, tetőzött, illetve szövethidakkal összekötött.
- A sebalap – a seb mélyebb részét alkotó szövet. Lehet sima, egyenetlen, cefatos. Megállapítandó, hogy mely szövet alkotja, tartalmaz-e beékelt idegen testet, szennyeződések, haj- vagy szőrszálakat. Ezen felül azon látható-e vér vagy vizenyős beszűrődés.
- A sebszegély – közvetlenül a sebszélek mentén helyezkedik el. Lehet hámfosztott és szennyezett.
- A seb környezete – az az anatómiai terület, ahol a seb elhelyezkedik. Lehet bővérű, duzzadt, szennyezett és reparatív szöveti reakcióra (gyulladásra) utaló.¹³

Az elkövetési mód, a sérülés jellege és helye, valamint az eszköz is fontos tényező. Ebben a körben értékelni kell a létrejött sérülés súlyosságát, a testtájék anatómiai jellemzőit, az erőbehatás nagyságát, irányítottságát, valamint az eszköz súlyos sérülés okozására való alkalmasságát.

Az orvos szakértő a sérülések jellegéből és helyzetéből véleményezi az életfontosságú szervek veszélyeztetettségét, a sérülések életveszélyes voltát,

¹³ Sótónyi Péter: i. m. 99. o.

az elkövetés módját (irányítottság, bántalmazás, erő kifejtés mértéke), a használt eszköz emberi élet kioltására való alkalmasságát. Az orvos szakértőnek nem szükségszerűen kell nyilatkoznia a közvetett és közvetlen életveszélyről, mert az döntően függ a sérülés jellegétől, az orvosi ellátás idejétől és a fellépő szövődményekről.

Életveszélyes az a külső behatás, amely életfontosságú szervet sért vagy életfontosságú szerv működését másodlagosan gátolja. A testi sértés folytán megindul az az okfolyamat, amely a halál bekövetkezéséhez vezethet, de fennáll az életveszély megszüntetésére, illetve a halál elhárítására alkalmas orvosi beavatkozás lehetősége.¹⁴

A sérülés véleményezése

Az orvos szakértőnek véleményeznie kell a sérülés jellegét és helyét, az életfontosságú szervek veszélyeztetettségét és a sérülésnek az élet kioltására való alkalmasságát.

A sérülést akkor tekintjük életveszélyesnek, ha a trauma életfontos szervet sért, életfontos szervek működésének másodlagos gátlását idézi elő, súlyos heveny belső vagy külső vérzést okoz, vagy olyan állapothoz vezet, amely sokktalanítást igényel. A szervsérüléssel és/vagy jelentősebb vérzéssel nem járó, de a testüreget (koponya, mellkas, has) megnyitó sérülés önmagában közvetett életveszélyt jelent. Ezen felül a gyógytartam viszonylag rövid volta (nyolc napon belülsége) nem zárja ki a sérülés élet kioltására alkalmasságát, ha az arra önmagában is alkalmas volt. A sérülések után fellépő szövődményeket a szakértőnek esetenként kell értékelnie.

A szakértőnek véleményeznie kell, hogy milyen szerepe volt az alkalmazott orvosi ellátásnak, és hogy a sérülés – szaksegítség nélkül – járhatott volna-e halállal. Továbbá állást kell foglalnia az elkövetés módjában, ezen belül a bántalmazás mértékében, irányítottságában és az erő kifejtés mértékében, illetve a használt eszköznek az emberi élet kioltására való alkalmasságában.¹⁵

A sebgyógyulás

A sebgyógyulás esetén a hivatkozott módszertani útmutató alapján beszélünk kell az anatómiai és a funkcionális gyógytartamról. E szerint anatómiai-

¹⁴ Uo.

¹⁵ Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 16. számú módszertani levele a testi sérülések és egészségkárosodások igazságügyi orvosszakértői véleményezéséről.

lag általában akkor gyógyult egy sérülés, ha a megsérült szövetek anatómiai egysége helyreáll (például a sebszélek összetapadtak, a sebváladék már nem ürül, a hámosodás befejeződött, esetenként a sérülést fedő var vagy pörk levált, csonttörések esetén a tört végeket csontos callus rögzíti).

A funkcionális gyógyulás akkor következik be, ha a sérülés következtében károsodott szervezet működése maradéktalanul helyreállt, vagy érdemleges javulás a továbbiakban nem várható (ügynevezett végállapotról lehet beszélni; például a sérüléssel járó vérömleny felszívódott, a fájdalom okozta mozgáskorlátozottság megszűnt, az idegrendszeri elváltozások, bénulások elmúltak, a sérüléshez társult szövődmények meggyógyultak). A funkcionális gyógyulás ideje rendszerint meghaladja az anatómiai gyógyulását.

A testi sértés okozásával elkövetett bűncselekmények törvényi minősítésénél a tényleges gyógytartamot kell alapul venni. E szerint a tényleges gyógytartam a büntetőeljárást befolyásoló fogalom, az orvos szakértő mérlegelése alapján megállapított, az anatómiai és funkcionális gyógyulást is figyelembe vevő, esetenként meghatározott gyógyulási idő. Az esetek többségében a tényleges időtartam azonos az anatómiai gyógyulás időtartamával, ha nem, akkor annál hosszabb, és általában a sérülés következményei elsődleges orvosi ellátása befejeződésének időpontjáiig tart.¹⁶

Az előbbieken kívül beszélhetünk elsődleges és másodlagos gyógyulással gyógyuló sérülésekről. Az éles szélű, anyagiánnyal nem járó, nem fertőzött sebek, elsődleges gyógyulással gyógyulnak, míg az anyagiányos, sebszéleiben nem egyesíthető, ronsolt sebzések, fertőzött sebzések másodlagos sebgyógyulással.

A sérülés gyógyulását kedvezőtlenül befolyásolja, ha például az adott terület vérellátása rossz, a C-vitamin-, cink- és fehérjehiány, az életkor vagy akár az Ehlers–Danlos-szindróma.

A sérülésekhez társuló és azokkal okozati összefüggésben kialakult szövődmények gyógyulási idejét mindig bele kell számítani a gyógytartamba, akkor is, ha azok szükséges, célszerű kezelés ellenére jöttek létre.

Az okozati összefüggés vizsgálata az élet, testi épség és az egészség elleni bűncselekményeknél megkülönböztetett jelentőségű. A minősítés alapja, hogy mi tekinthető a gyógyulás tényleges időtartamának. Az orvos szakértőnek azt kell vizsgálnia, hogy a gyógytartam kizárólag az elkövető tevékenységéből ered-e, vagy közrehatottak más kiváltó okok is.¹⁷

¹⁶ Uo.

¹⁷ Sótónyi Péter: i. m. 99. o.

Befejezett emberölés

Az emberölés szempontjából az élet kezdetének és végének jogi meghatározása bír nagy jelentőséggel. Az élet az úgynevezett tolófájások megindulásától (vagy ha esetlegesen baleset bekövetkezése miatt válik szükségessé a magzat világrahozatala, akkor a műtét megkezdésétől) az agyhalál beálltáig tart. A bűncselekmény befejezett alakzatához elengedhetetlenül szükséges az, hogy az elkövető az ölési cselekményének következményeképp a passzív alany halálát idézze elő, amely által a törvényi tényállást kimerítette.

Nagyon fontos megemlíteni, hogy az elkövető cselekménye és a halál beállta között okozati kapcsolatnak kell lennie, amelynek abban kell megnyilvánulnia, hogy az elkövető tevékenységének kell megindítania azt az okfolyamatot, amely a passzív alany halálához vezet. Ennek azért is van jelentősége, mert a cselekmény tárgyi elemei között meg kell hogy legyen az okozati összefüggés, mivel egy bizonyos megvalósult következményért (halál bekövetkezése) az elkövetőt csak akkor terheli felelősség, ha az az ő magatartásának volt a következménye.¹⁸

Legegyszerűbben úgy ellenőrizhető az okozati kapcsolat fennállása, ha az annak egyik ismérveként jelentkező tényállásszerű ölési magatartást gondolatban kiiktatjuk, és így vizsgáljuk, hogy a konkrét emberi magatartás nélkül is bekövetkezett volna az eredmény. Ha ennek során azt lehet megállapítani, hogy az eredmény anélkül is beállt volna, az okozati összefüggés hiánya folytán nem róható az elkövető terhére a magatartás a halálos eredmény tekintetében. Ellenkező esetben az elkövető magatartása és a halálos eredmény közötti okozati kapcsolat fennáll.

Az oksági kapcsolatba beékelődhetnek más emberi magatartások is, amelyek kérdésessé tehetik az okozati összefüggés meglétét, különösen olyan esetekben, amikor az okozati összefüggés távoli vagy közvetett jellegű. Az okozati kapcsolatba beékelődhet a sértettnek vagy harmadik személynek a tevékenysége vagy mulasztása, továbbá természeti vagy biológiai folyamatok és technikai folyamatok is, amelyek pontos felderítése és az okozati láncolatban való szerepe gondos vizsgálatot igényel. Az ítélezési gyakorlat egységesnek mondható a tekintetben, hogy az elkövető magatartása és a bekövetkezett eredmény között fennáll az okozati kapcsolat akkor, ha a cselekmény tényállásszerű volt, vagyis alkalmas volt az eredmény bekövetkezésére, függetlenül attól, hogy az általa megindított okfolyamatba más személyek nem tényállásszerű magatartása vagy egyéb tevékenysége is közrehatott.

¹⁸ Tóth Mihály – Nagy Zoltán: Magyar Büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2014, 41. o.

Az okozati összefüggést az ítélkezési gyakorlat akkor tekinti megszakítottnak, ha az elkövető jogellenes magatartása megindított ugyan egy okfolyamatot, de a sértett halála nem ennek egyenes folyományaként következett be. Például a sértett késszúrás után kórházba kerül, ahol őt kellően ellátják, majd ott fertőzést kap, amely a halálát okozza.¹⁹

Emberölés kísérlete

Kísérlet állapítható meg, ha az elkövető az ölési magatartást megkezdte, de nem fejezte be, vagy a halál egyéb okból elmaradt. Például kísérletnek minősül, ha az elkövető a mérgezett italt a sértett keze ügyébe teszi vagy olyan helyre, ahol a sértett a poharat általában tartja, továbbá az is, ha az elkövető az elektromos áramot az ajtókilincsbe vezeti.²⁰ Nincs jelentősége, hogy az eredmény bekövetkezése milyen okból maradt el, ez azonban a büntetés kiszabásánál jelentőséggel bírhat. A befejezett magatartású kísérlet esetében az elkövető a maga részéről mindent megtett, hogy a halálos eredmény bekövetkezzen, azonban a befejezetlen kísérlet esetében még további tevékenységet kell kifejtenie ahhoz. Ennek azért van különös jelentősége, mert a kísérlet esetében az attól való elállás vagy önkéntes eredményelhárítás adott esetben büntetlenséget jelenthet az elkövető számára. A befejezett magatartású kísérlet esetében kizárólag az aktív magatartással megvalósuló önkéntes eredményelhárítás (életmentés, segítségkérés), míg a befejezetlen kísérlet esetében az önkéntes elállás is megszüntető okként jelentkezhet.²¹

Az emberölés kísérletétől való konkrét elállás csak akkor állapítható meg, ha az elkövetés konkrét körülményei között az elkövető a megkezdett ölési cselekményt – külső körülményektől nem akadályozva – zavartalanul folytatná, de eredeti szándékát megváltoztatja és lemond a további elkövetéstől. Abban az esetben viszont, ha a passzív alany védekezése vagy más személy közbeavatkozása miatt hagy fel a cselekmény folytatásával, önkéntességről, és így büntethetőséget megszüntető okról szó sem lehet.²²

¹⁹ Kónya István: Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013, 298. o.

²⁰ Karsai Krisztina: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez. Complex Kiadó, Budapest, 2013, 309. o.

²¹ Tóth Mihály – Nagy Zoltán: i. m. 45. o.

²² Berkes György – Szabó Győző: Büntető elvi határozatok 1973-1996. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1997, 173. o.

Ha az ölési magatartás nem vezet eredményre az elkövető elhárító tevékenysége miatt, akkor a felelőssége nem állapítható meg, azonban beszélünk kell az úgynevezett maradék-bűncselekmény büntethetőségéről.

Az emberölés kísérletétől való önkéntes visszalépés esetén az elkövető úgynevezett maradék-bűncselekményért tartozik büntetőjogi felelősséggel, amely tipikusan súlyos testi sértés, illetve életveszélyt okozó testi sértés lehet, de csakis befejezett bűncselekményként.²³

Az emberölés befejezett kísérlete esetén az önkéntes eredményelhárítás megállapítására nyújt alapot, ha az elkövető nyomban a tényállásszerű ölési cselekmény megvalósítása után megteremti a lehetőséget a sértett életének a megmentésére, és ez sikerre vezetett (tárgyi oldal), valamint az elkövető szándéka megfordul, és az a sértett életének a megmentésére irányul (alanyi oldal). Ilyen esetben, ha az életveszély ténylegesen bekövetkezett, maradék-cselekményként az életveszélyt okozó testi sértés megállapításának van helye.

Továbbá, ha az elkövető a tényállásszerű ölési cselekmény elkövetése után nyomban intézkedik a sértett azonnali kórházba szállítása iránt, és annak halála az elkövető segítségnyújtásának nyomán orvosi műtéttel válik elháríthatóvá, önkéntes eredményelhárítás folytán a cselekmény emberölés büntetének kísérlete helyett életveszélyt okozó testi sértés büntetének minősül.

Az önkéntes eredményelhárítás folytán emberölés büntetének kísérlete helyett életveszélyt okozó testi sértés büntetének megállapításának van helye akkor is, ha az elkövető eredmény-elhárítási tevékenysége valóban önkéntes volt, azaz nem külső körülmény hatására, hanem belső okból fakadóan határozza el magát a cselekménye eredményének céltudatos elhárítására. Az élet elleni támadás után több órával más személy felkérése arra, hogy a sérülthez hívjon mentőt, nem tekinthető az eredmény önkéntes elhárításának akkor sem, ha a mentő kihívása és a sikeres műtét következtében a sértett életét megmentik.

Az önkéntes eredményelhárítás folytán az emberölés kísérlete helyett az életveszélyt okozó testi sértés büntette megállapításának van helye akkor is, ha a halálos eredmény elhárítása az elkövető által segítségül hívott más személy közreműködésével történik.²⁴

²³ Juhász Zsuzsanna – Karsai Krisztina – Maráz Vilmosné – Nagy Ferenc – Szomora Zsolt – Vida Mihály: A Magyar Büntetőjog Különös Része. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009, 55. o.
²⁴ Belegi József – Berkes György – Czine Ágnes – Kónya István – Márki Zoltán: Büntetőjogi Döntvénytár 1979-2007. II. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 645. o.

A testi sértés

A testi sérülések súlyosságának, minőségének és következményének vizsgálata az előbbiekben bemutatott orvos szakértői közreműködés során válik kiemelt jelentőségűvé, hiszen a szakvélemény alapján nemcsak a sérülés súlyosságáról kaphatunk pontos tájékoztatást, hanem esetleg a keletkezettnél súlyosabb sérülés vagy halál reális lehetősége is felvetődhet.

A ma hatályos törvényünk a könnyű testi sértést (amely nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket jelent) tekinti a testi sértés alapesetének, azonban ez nem volt mindig így. A korábbi törvényeink között található olyan rendelkezés, amelyben a súlyos testi sértést (nyolc napon túl gyógyuló sérülés keletkezése esetén) tekintette a testi sértés alapesetének. Olyan szabályozást is találhatunk, amely azt mondta ki, hogy a könnyű testi sértés húsz napon belül gyógyuló sérülést jelent, azonban ezek a büntetőjogi rendelkezések mára hatálytalanná váltak.

A testi sértéshez kapcsolódó és az előbbiekben bemutatott alapfogalmak ismeretében tudhatjuk, hogy a halált, illetve az életveszélyt okozó testi sértés a testi sértés minősített esetei között szerepel, amelyekre kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés kiszabása az irányadó.

Életveszélyt okozó testi sértés

Fontos kiemelni, hogy az életveszélyt okozó testi sértés életre hívását az tette indokoltta, hogy az emberölés és a testi sértés között nem volt kellő átmenet, a két bűncselekmény között túlságosan nagy volt a büntetési tételek közötti különbség, és ennek ellentmondásának a feloldása érdekében a törvényhozó olyan bűncselekmény-tényállást alkotott, amelynek büntetési tétele enyhébb az emberölésénél, de súlyosabb a súlyos testi sértésénél. A következőkben ennek a minősítésnek az alaptételeit mutatom be.

A testi sértési cselekmények esetében az ítélkezési gyakorlat megállapítja az okozati összefüggés meglétét abban az esetben, amikor az elkövető magatartása indította el vagy mozdította elő azt az okfolyamatot, amely az eredmény (sérülés bekövetkezése) előidézéséhez vezetett. Különösen akkor, ha ezt az okfolyamatot nem szakítja meg egyéb tényező, például a sértett személyi adottságai, a sértett megfelelő kezelésének hiánya, a gyógykezelés módja és színvonala, vagy fertőzés bekövetkezése. Ha más közreható ok is felvetődik, akkor az emberölésnél tárgyalt okozati láncolat vizsgálata bír kiemelke-

dó jelentőséggel. Az életveszély független a tényleges gyógytartamtól, így akár nyolc napon belül gyógyuló könnyű sérülés is járhat életveszéllyel.²⁵

Az életveszélyt okozó testi sértés büntettének egyenes szándékkal való elkövetése nem kizárt, azonban ha az elkövető tudata a véghezviteli magatartás kifejtésekor átfogja, hogy a sértett életének a megmentése csak az idejében érkező, szakszerű orvosi beavatkozás nyomán történhet, az esetlegesen szándékkal elkövetett emberölés, illetve a halálos eredmény elmaradása esetén a büntett kísérlete megállapításának van helye.²⁶

Az életveszélyt okozó testi sértés megállapításához szükséges okozati összefüggés akkor állapítható meg, ha a testi sértés indította meg vagy mozdította elő az életveszély bekövetkezéséhez vezető folyamatot. Abban az esetben, ha a cselekmény tárgyi és alanyi ismérveinek együttes vizsgálata során nincs elegendő adat annak a megnyugtató és teljes bizonyossággal történő megállapítására, hogy az elkövető tudata a véghezviteli magatartás kifejtésének időpontjában átfogta az életveszélyes sérülés bekövetkezésének a reális lehetőségét, akkor a cselekmény nem a be nem következett eredmény szerinti életveszélyt okozó testi sértés büntette kísérletének, hanem a tényleges gyógytartamhoz igazodó testi sértés bűncselekményeként minősül.

Életveszélyt okozó testi sértés büntettének a kísérletét kell megállapítani, ha az elkövető testi sértésre irányuló szándékkal, olyan eszközzel, erőkiemeléssel és módon támad a sértettre, amely a közönséges élettapasztalat szerint általában életveszélyes sérülés bekövetkezéséhez vezet, de ez a sértett elhárító magatartása folytán elmarad.²⁷

A törvényi rendelkezés nem köti az életveszélyt okozó testi sértés megállapítását a súlyos testi sértéshez mint alapcselekményhez. A minősítés szempontjából közömbös, hogy az elkövető könnyű vagy súlyos sérüléssel okozta az életveszélyt, ugyancsak irreleváns, hogy a test bántalmazásával vagy egészségkárosítással valósította-e meg.

Az életveszélyt okozó testi sértés kísérletének megállapítására továbbá akkor van mód, ha az eszköz jellegéből, az elkövetés módjából, a véghezvitt körülményekből, a sérülés célba vett helyéből és az elkövetésnél szerepet játszó egyéb körülményekből egyértelműen megállapítható, hogy az elkövető emberi élet kioltására irányuló szándék nélkül ugyan, de testi sértésre irányuló határozott szándékkal intézett a sértett irányába támadást. Ebből követke-

²⁵ Kónya István: i. m. 346. o.

²⁶ Balogh Ágnes: Az egészség védelme a büntetőjogban. PhD-értekezés. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2006, 33. o.

²⁷ Berkes György – Szabó Győző: i. m. 205. o.

zik, hogy a már említett körülmények folytán az elkövető tudata átfogta az életveszélyes sértülés bekövetkezésének reális esélyét és abba legalábbis belenyugodva cselekedett, feltéve hogy a rajta kívül álló okok hatása folytán nem következett be az eredmény. Az a körülmény, hogy a testi sértést az élet kioltására alkalmas eszközzel követik el, még nem alapozza meg más súlyosabb bűncselekmény kísérletének megállapítását.

Az előbbiek alapján kijelenthető, hogy az életveszélyt okozó testi sértés a következő fogalmi kritériumok szempontjából vizsgálandó:

- A minősítés alapja az elkövetőnek olyan magatartása, amely önmagában szándékos testi sértésnek minősül.
- Az életveszély mint minősítő eredmény a testi sértés alapcselekménnyel okozati kapcsolatban van.
- Az elkövető bűnössége a minősítő körülmény viszonylatában legalább gondatlanság formájában áll fenn.²⁸

Halált okozó testi sértés

Az előbbiekből írtak által már kikristályosodott az a megállapítás, hogy e bűncselekmény tekintetében az elkövető szándéka még eshetőlegesen sem terjedhet ki, mert ha ez bekövetkezne, akkor emberölés valósulna meg. Ezt a bűncselekményt vegyes bűnösségi bűncselekménynek nevezzük.

Vegyes bűnösség jön létre, ha alapeseti törvényi tényállási elemeket a tettes szándéka, míg a minősítő eredményt pedig gondatlansága fogja át. Azokat a bűncselekményeket, amelyek körében a vegyes bűnösség kényszerű, praeterintentionalis, azaz szándékon túli eredményű deliktumoknak nevezjük. Szándékon túli eredményű bűncselekmény a halált okozó testi sértés, mert ha a halálra mint eredményre nem a gondatlanság, hanem a szándék terjed ki, akkor emberölés jön létre. Továbbá meg kell említeni azt, hogy ha az eredmény elmarad, de létrejöhetett volna, az eredmény előidézését akkor sem lehet az elkövetőnek felróni, ha e lehetőségre a gondatlanság kiterjed. Ebből következik, hogy ennek a bűncselekménytípusnak nincs kísérlete, kizárólag befejezett bűncselekményként valósulhat meg. Fontos megemlíteni azt is, hogy ha a minősített eset törvényi tényállásába felvett eredményt az elkövető okozta ugyan, de az eredményre sem szándéka, sem gondatlansága nem

²⁸ Fehér Lenke – Horváth Tibor – Lévay Miklós: Magyar Büntetőjog Különös Rész. KJK-Kerszöv, Budapest, 2005, 100. o.

terjed ki (okozatosság hiánya), akkor csak a szándékos bűncselekmény alap-
esete állapítható meg a terhére.²⁹

Az előbbieken alapján kijelenthető, hogy a halált okozó testi sértés megállapításának elengedhetetlen feltétele a terhelti magatartás és a bekövetkezett eredmény közötti összefüggés megléte. A halált okozó testi sértés szükségképpen vegyes bűnösségű cselekmény, az eredmény tekintetében az elkövetőt csak gondatlanság terhelheti. Ebben az esetben a halált okozó testi sértéshez mint törvényi egységhez képest a gondatlan emberölés látszólagos halmazatban háttérbe lép, azonban ha az elkövető szándéka a halál bekövetkezésére is kiterjed, akkor az emberölés a halált okozó testi sértés látszólagos halmazatából előtérbe lép. Amikor az elkövető szándéka testi sértés okozására irányul, de tudata átfogja az életveszély bekövetkezésének lehetőségét is, és e következményt kívánva vagy ebbe belenyugodva cselekszik, de az élet veszélyeztető szándékon túlmenően a sértett halála is bekövetkezik, akkor nem emberölés, hanem halált okozó testi sértés állapítható meg.³⁰

A halált okozó testi sértés esetében az elkövető bűnösségét külön kell vizsgálni egyrészt az alapcselekmény, azaz az elkövetési magatartás, másrészt az eredmény vonatkozásában. Az alapcselekményt illetően az elkövető bűnössége csak szándékosság formájában állhat fenn, azonban az eredmény vonatkozásában ez a viszony csakis gondatlanság lehet (vegyes bűnösségi alakzat). A minősítő eredményt illetően az elkövető szándékossága kizárt, miután ha ilyen eset áll fenn, akkor a minősítés egyértelműen szándékos emberölés lenne. Ha viszont az elkövető objektíve nem láthatta előre és nem is kellett volna előre látnia a halálos eredmény bekövetkezését, felelőssége csakis a súlyos testi sértés vonatkozásában áll fenn.³¹

A Legfelsőbb Bíróság Elnöki Tanácsa nem mondta ki bűnösnek az elkövetőt a halált okozó testi sértés büntetében, amikor a feltűnően ittas állapotban lévő és tolakodó sértettet nyitott tenyérrel és nem nagy erővel ellökte és a sértett hanyatt esve a fejét egy kőbe beütve halálos koponyatöréssel szenvedett. Az ittas tolakodó sértett elhárításának ugyanis tipikus módja a tenyérrel való távoltartás, amelyhez a közfelfogás szerint sem járul a testi sértés okozására irányuló szándék. Ugyancsak az eredmény tekintetében fennálló elvárhatóság hiányában nem volt megállapítható a halálos eredményért való felelősség, amikor az elkövető a sértett torkát közepes erővel megszorí-

²⁹ Balogh Ágnes – Tóth Mihály: Magyar büntetőjog általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2015, 117. o.

³⁰ Kiss Norbert – Hollán Miklós: A magyar büntetőjog tankönyve II. Különös Rész. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 71. o.

³¹ Fehér Lenke – Horváth Tibor – Lévay Miklós: i. m. 100. o.

totta és annak halálát bolygóideg-izgalma következtében fellépő olyan sokkos állapot idézte elő, amely a szívkoszorúér meszesedésében szenvedő sértett azonnali halálával járt.³²

Az elhatárolás alaptételei

Az iménti bűncselekmények bemutatása során már megemlítettem, hogy az emberölés, illetve annak kísérlete esetén az elkövető tudata átfogja a sértett halála bekövetkezésének lehetőségét, és ezt kívánja (egyeses szándék), vagy ebbe belenyugszik (eshetőleges szándék). Ezzel szemben az életveszélyt okozó testi sértés, valamint a halált okozó testi sértés esetében az elkövető szándéka kizárólag testi sérülés okozására irányul. Ebből következik, hogy az elkövetés időpontjában fennálló tudati állapot bír jelentőséggel, így annak megítélésénél, hogy az elkövető szándéka ölésre, vagy testi sértésre irányult-e, jelentős mértékben a külvilágban megnyilvánuló, és ennél fogva megismerhető tények/ada-tok elemzésének van jelentősége.

Az előbbiekből következik, hogy az emberölésre, illetve a testi sértésre irányuló szándék megállapításánál az elkövetéskori tudattartalomra a tárgyi (objektív) és az alanyi (szubjektív) tényezőkből lehet következtetni, amelyek bemutatása a két minősítés elhatárolása szempontjából kulcsfontosságú.

A *tárgyi elemek* (a cselekmény, cselekmény következményei, okozati összefüggés, valamint az esetleges tárgyi elemek vizsgálatára terjed ki) körében elsőként a cselekmény elkövetéséhez használt eszköz bír jelentőséggel. Az emberölésnek vannak ugyan úgynevezett tipikus eszközei, mint például a kés, fejsze, lőfegyver vagy a mérge, azonban ezek a tárgyak egymagukban még nem alapozzák meg az ölési szándékra vonható következtetést, az eszközt ugyanis minden esetben össze kell vetni az elkövetés egyéb körülményeivel. E tárgyak megfelelő irányítottsággal, erővel, illetve mennyiségben történő alkalmazásuk esetén – jellegüknél fogva – általában az emberölésre irányuló szándékra engednek következtetni. Ilyenkor is vizsgálni kell azonban, hogy nincsenek-e olyan tényezők, amelyek az emberölésre irányuló szándékot kizárják.

Az elkövetés körülményeiből és módjából többnyire megalapozott következtetés vonható az elkövető szándékára vonatkozóan, ennek keretében értékelni kell az elkövetésnél tanúsított erőfeszítést, annak mértékét, egyszeri vég-

³² Kónya István: i. m. 346. o.

hezvitelét vagy többszöri megismétlését, folyamatosságát, valamint annak elhúzódozó jellegét. A szúrás, ütés, vágás, dőfés esetében jelentősége van az irányítottágnak és annak is, hogy az elkövető hogyan tartotta az eszközt a használat időpontjában. Itt megemlíthető, hogy az életfontosságú szervekre való célzottság szinte kivételt nem tűrően emberölési szándékra utal, azonban a passzív alany irányában vaktában leadott lövés az adott elkövetési körülmények között (például a tettes és a passzív alany közötti nagyobb távolság a tettes és/vagy a passzív alany lövés leadáskori mozgása) testi épséget sértő szándékra utalhat.

Fontos a sérülés helye és jellege, amely következtetési alap lehet az elkövető szándékára. Az emberi testnek vannak olyan részei (például a fej, szív-, has- és mellüreg, nyaki területek), amelyek önmagukban életfontosságú szervek, vagy ilyeneket tartalmaznak. Az ezeket ért sérülések általában a sértett azonnali vagy rövid idő alatt bekövetkező, esetleg csak műtéti úton elhárítható halálához vezethetnek (közvetett-közvetlen életveszéllyel járhat). Ezt figyelembe véve, a sérülés helyéből rendszerint következtetést lehet levonni arra nézve, hogy az elkövető ölésre, vagy testi sértésre irányuló szándékkal hajtotta végre a támadást.

Számtalan esetben a cselekményt különböző kijelentések (például megöllek, leszúrlak) kísérhetik, amelyek közül az elkövető kijelentéseinek ugyan csak jelentőségük lehet az elkövetéskor fennállott szándék megállapításánál.

Az ölési, illetve testi sértési szándékra következtetési alap lehet az elkövetőnek a cselekmény elkövetése utáni magatartása és az is, hogy az események követően milyen kijelentéseket tett (például sorsára hagyja a sértettet, közömbösséget mutat, elhagyja a helyszínt, az elkövetés eszközét elrejt).

Az *alanyi tényezők* (szándékosság-gondatlanság, eredményért való felelősség, célzat és a motívum bír jelentőséggel) körében vizsgálni kell a szándék kialakulása során az elkövető személyi tulajdonságait, ezért a személyiségvizsgálat a szándék megismerése szempontjából is fontos (igazságügyi pszichológus és igazságügyi elmeorvos szakértő kirendelése válhat szükségessé). Itt fontos megemlíteni, hogy az elkövetéskori, vagyis csak az aktuális személyiség jön figyelembe.

Nemcsak a két bűncselekmény közötti elhatárolásban, hanem akár az emberölés egyéb minősített eseteire is választ adhat a cselekményt kiváltó indítók felderítése és vizsgálata, hiszen előfordulhat, hogy valaki a tényállásszerű ölési cselekményt aljas indokból követi el. Jelentőséggel bír továbbá az is, hogy amikor az akaratelhatározás és az elkövetés között alig van időköz (hirtelen kialakult szándék), előfordulhat, hogy hiányzik a halálos eredmény bekövetkezésé-

nek előrelátása, mely esetben ölési szándékról nem beszélhetünk. Az egyenes szándékkal elkövetett ölési cselekmények esetében csaknem kizárt, hogy az elkövetőt valamilyen külső vagy belső (rendszerint felismerhető) tényező ne motiválta volna. Ezzel kapcsolatban elsődlegesen az elkövető és a sértett közötti viszony feltárásának van jelentősége, amiről az elkövetéskori konkrét tudattartalomra vonható le következtetés. Ilyen például az ellenséges, haragos érzület, a féltékenység, az indulat, a félelem, a szégyenérzet, illetve az elkéseredettség. Ennél a tételnél is fontos az indítók és a konkrét elkövetési cselekmény közötti kapcsolat tisztázása, és annak kétséget kizáró módon való bizonyítása. Ezen felül az elkövetéskori tudattartalom megállapításához szorosan kapcsolódhat a cselekmény véghezvitelét megelőző pszichikus folyamat feltárása, mely folyamat a külvilágban megvalósult jelenségekből ismerhető meg.

Végezetül annak eldöntésénél, hogy az elkövető szándéka ölésre, vagy testi sértésre irányult-e, jelentőséghez jut az elkövetőnek a sértetthez fződő kapcsolata, rokoni viszonya, érzelmi kötődése és az egyéb alanyi mozzanatok is.

Az előbbieken tárgyalt, egymagukban apró bizonyítékok feltárása és elemzése összhatásukban, kölcsönös összefüggésükben való sokoldalú mérlegelése, illetve az elkövetés konkrét körülményei között továbbá vizsgálni kell egyfelől az elkövető, másfelől a sértett életkorát, egészségi és fizikai állapotát is. Ezeknek nemcsak az emberölés, illetve a testi sértés megállapítása, hanem az említett bűncselekmény minősített eseteinek a megítélése szempontjából is nagy jelentőségük lehet (védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapot, illetve a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére való elkövetés).³³

Elhatárolás a gyakorlatban

Az egyes bűncselekményekhez tartozó, illetve az egyes minősítő körülményekhez fződő bírósági állásfoglalások száma az 1978. évi IV. törvény óta jelentős számban megnövekedett. A témában tárgyalt elhatárolási kérdésekre a jogirodalomban számos gyakorlati példa található, azonban jelen munkám során a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság illetékességi területén történt bűncselekményeket mutatom be.

³³ 3/2013. Büntető jogegységi határozat az élet és testi épség büntetőjogi védelméről.

A befejezett emberölésre a legjobb példa a Pécsi Tudományegyetemen történt végzetes kimenetelű lövöldözés, de megemlíthető *B. Kata* tragikus halála is. A két bűncselekmény esetében nemcsak az emberölés alapesetével találkozhattunk, hanem a több ember életét veszélyeztető, illetve az aljas indokból elkövetett minősítő körülmények is megállapíthatóvá váltak. A két befejezett emberölés esetében az elkövető szándéka (egyenes) az élet kioltására, nem pedig testi sérülés okozására irányult. Fontos megemlíteni azt is, hogy rendszerint az elkövető az ilyen súlyú bűncselekmények esetében él a vallomástétel megtagadásának jogával, így az alanyi tényezők közül kevésre kaphatunk választ, azonban ebben az esetben az ölési szándék elkövetéskori megléte a nyomozás adataiból kétséget kizáró módon megállapítható volt.

Emberölés büntetének kísérlete miatt 2015 tavaszán indított a bűnügyi igazgatóság nyomozást egy középkorú férfival szemben, aki a közös udvarban lakó szomszédját egy késsel a nyakán, fején, illetve a mellén több alkalommal megszúrta. A sértett sérülése nyolc napon belül gyógyuló, azonban tekintettel az elkövetés eszközére (kés), valamint arra, hogy az elkövető cselekménye előtt, illetve közben hangoztatta, hogy a sértettet megöli, leszúrja, továbbá arra is, hogy a hátán fekvő sértettet a földhöz szorította és több alkalommal szűrő mozdulatot tett irányába, így megállapítható, hogy szándéka közvetlenül az emberi élet kioltására irányult. Az elkövető cselekménye a befejezettség stádiumába azért nem jutott, mert a sértett segítségére sietett több szomszéd, valamint a sértett sikerrel védekezett. A gyanúsított a kihallgatásakor úgy nyilatkozott, hogy *„egyáltalán nem bántam meg, ha újra furcsán viselkedik velem, akkor újra megpróbálok megölni”*. Továbbá *„Ügyvéd Úr nem kell szépitni az egézet, meg akartam ölni, ennyi az egész”*. E körülmények figyelembevételével kijelenthető, hogy az elkövető szándéka a sértett életének kioltására irányult, annak elmaradása a sértett ellenállására, valamint két tanú együttes fellépésére vezethető vissza.

A halált okozó testi sértés büntette tekintetében a leggyakrabban előforduló eset az, amikor valakit ölési szándék nélkül oly módon bántalmaznak, hogy később sérüléseibe az orvosi ellátás ellenére belehal. Ilyen bűncselekmény tekintetében a bűnügyi igazgatóság 2008 nyarán először súlyos testi sértés büntetésében indított eljárást, majd annak minősítése életveszélyt okozó testi sértésre változott, azonban tekintettel a sértett orvosi kezelés ellenére bekövetkező halálára, halált okozó testi sértés miatt folyt tovább. A jogi minősítések változása a sértett állapotának változásával módosult, tekintettel arra, hogy az elkövető cselekménye és a halál bekövetkezése között az okozati kapcsolat, közzeható ok nélkül, mindvégig megállapítható volt. A bűncselekmény vizs-

gálatánál kulcsfontosságú szerepet játszott az orvos szakértő, aki nemcsak a sérülések jellegéről, keletkezési mechanizmusáról, valamint a halál okáról, hanem az okozati láncolatról is nyilatkozott.

Példaként bemutatok néhány kérdést, amelyet az orvos szakértőnek tettek fel.

- Mi volt a halál bekövetkezésének közvetlen oka, az mikor állhatott be?
- Milyen sérülések találhatók az elhalt személyen, azok hol, milyen módon, milyen eszköztől származhattak?
- A sérülések élő személyen, vagy a halál bekövetkezése után keletkeztek?
- Milyen testhelyzetben volt a sértett, amikor bántalmazták?
- Megállapítható-e az ok-okozati összefüggés a halál és a bántalmazás között?
- A sérülések az elhalt személy szervezetének egyéni sajátosságával, vagy külön állapotával összefüggésében idéztek-e elő halált?
- Megállapítható-e idegen ok, amely a sérülés nélkül is a halálához vezetett?
- Ha a halál és bántalmazás nincs okozati összefüggésben, akkor a keletkezett sérülések gyógytartama mennyi lett volna?

Az előbbi kérdéseken kívül a lefoglalt eszközök, vallomások és egyéb adatok tekintetében számos kérdéssel találkozhatunk az orvos szakértői kirendelések esetében, aki kompetenciája esetében az ügy szempontjából lényeges kérdésekre is választ adhat. E bűncselekmény esetében több elkövető egy alvó hajléktalan személyt a fején, továbbá testszerte több percig rugdosott, ennek következtében a sértett eszméletét veszítette, majd a kórházba szállítása után az orvosi kezelések ellenére elhalálozott. Tekintettel arra, hogy a nyomozás során nem lehetett bizonyítani az ölési szándék meglétét, így a minősítés halált okozó testi sértés büntette maradt.

Az életveszélyt okozó testi sértés büntette esetében a nyomozó hatóság 2014 őszén indított eljárást egy középkorú férfival szemben, aki előzetes szőrváltás után egy ismerőst, annak lakásában ökölrel tetteg bántalmazta. Az elkövető a sértettet ökölrel, annak mellkasán több mint húsz alkalommal megütötte, azonban annak fejére nem ütött, majd miután a bántalmazást befejezte, elhagyta a helyszínt, ezzel magára hagyva a sértettet. A sértett a bántalmazás elszenvéde után összeesett, majd az egyik szomszédja mentőt hívott hozzá, így részesült orvosi ellátásban. A sértett ellátásakor megállapítást nyert, hogy az elkövető bordatörést, szegycsonttörést, légmellel, mellúri levegő- és folyadékgyülemet, jobb oldali tüdőzúzódást, az alsó tüdőlebenyek légtelenségét, valamint májzúzódást okozó nyolc napon túli (két-három hónap), közvetlen életveszéllyel járó sérüléseket idézett elő.

Befejezésül el kívánom mondani, hogy – figyelemmel a feldolgozott szakirodalmakra és jogesetekre – kutatásom során arra a következtetésre jutottam, hogy egy felnőtt korú, épp elmeműködésű személy tudata átfogja a halál bekövetkezésének reális lehetőségét, ha cselekményét az emberi élet kioltására alkalmas eszközzel, létfontosságú szervekre irányuló támadással, illetve a sértett sérüléseire vonatkozó közömbösséggel célzatosan hajtja végre. Az alanyi tényezők körében felvetődő célzat és motívum vizsgálatára vonatkozóan igazságügyi elmeorvos szakértő igénybevétele is szükséges, aki számos esetben az agresszióra való hajlamot, valamint indulatkezelési problémákat állapít meg, amelyek nagymértékben kihatnak a jogi elhatárolás alapkérdéseire, és így válik teljessé a két bűncselekmény elhatárolásának jogi és nem utolsósorban gyakorlati kérdése.

NAGY KLÁRA

A titkos információgyűjtés az új büntetőeljárási törvénytervezet tükrében¹

Az 1998. évi büntetőeljárási törvényt az elmúlt évtizedben több mint hetvenszer módosították.² Az vitán felül áll, hogy az új próbatételekre választ kell adni, és az lenne a legelőnyösebb, ha a bűnmegelőzés és bűnüldözés technológiában, személyi felkészültségben stb. nemcsak követné a (lehetséges) elkövetőket, hanem a nyomozó hatóságok olyan jogi (és kriminalisztikai) lehetőségek birtokában lennének, amelyek a hatékony bűnmegelőzést, illetve bűnüldözést szolgálják. Az is tény, hogy a büntetőeljárás sikerességéhez az is hozzátartozik, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás időben a bűncselekmény elkövetéséhez a lehető legközelebb történjen meg. Akkor éri el a büntetőjog leginkább a célját. A büntetőeljárások hossza sok esetben a tisztességes eljáráshoz való jog mint alkotmányos alapjog kérdését veti fel.³ Vannak olyan büntetőeljárások, amelyek több mint tíz évig tartottak, vagy még folyamatban vannak.⁴

Az tehát nem vitatható, hogy szükség van egy új büntetőeljárási kódexre, amely megteremtí a hatékony bűnüldözés demokratikus és alkotmányos alapját. Fontos azonban, hogy a hatékonyság, gyorsaság, eredményesség, célszerűség és más hasonló „hívószavakon” túl a szabályozásnak az alaptörvény előírásain kell nyugodnia. A büntetőjog és vele együtt a büntetőeljárás az a jogterület, amely legsúlyosabban avatkozik be az emberek magánéletébe, ezért fokozottan szükséges a törvényi garanciák megteremtése. Az alkotmányos büntetőeljárás nem antagonizmus: a nemzetközi szinten⁵, illetve az alap-

¹ A tanulmány létrejöttét az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai segítették elő.

² <http://www.mabie.hu/node/2015>

³ Bartkó Róbert: Észrevételek a határozással kapcsolatos bűncselekmények szabályozásához. *Ügyészek Lapja*, 2016/2., 5. o.

⁴ Kulcsár Attilát, a K&H-s brókerbotrány főszereplőjét 2003-ban tartóztatták le, és jogerősen 2017-ben ítélték csak el. Príncipe Gábor, a Postabank vezetője ellen hétévesnyi nyomozás után emeltek csak vádat, a bíróság az ítéletet tizenegy év után hozta meg.

⁵ Lásd Kovács, Gábor – Nagy, Klára: The milestones of the creation of European Forensic Science Area in Hungary. In: Keller, Éva (ed.): *AAP 2015 Programme and Abstract Book: 24th International Meeting on Forensic Medicine Alpe-Adria-Pannonia*, 2015, p. 56.; Kovács, Gábor – Nagy, Klára: Airlines' passenger databases. In: *Secretariat of the EAFS2015 Conference (ed.): 7th European Academy of Forensic Science Conference, Abstract Book*. Prague, European Academy of Forensic Science, 2015, p. 765.

törvényben is deklarált emberi jogok és alapvető szabadságok legitím célból (például büntetőjogi felelősség megállapítása) korlátozhatók, de az nem adhat alapot önkényes jogalkalmazásra.

A cikk kizárólag a titkos információszerzés eszközeit vizsgálja. Mindehhez azonban azt is hozzá kell tenni, hogy a titkos módon megszerzett adatok a büntetőjogi felelősség megállapításának fontos alapjai lehetnek, de kizárólag azokra nem lehet bűnösséget alapítani. A történeti tényállás megállapításához feltétlenül szükség van egyéb bizonyítékok beszerzésére is, és azokat a többi bizonyítékkal együtt, összességében kell értékelni.⁶

Titkos információszerzés a nyomozást megelőzően

A nyomozást megelőzően (az úgynevezett pre szakaszban⁷) folytatott titkos információszerzés jelenleg hatályos szabályait a rendőrségi törvény⁸, illetve a nemzetbiztonsági törvény⁹ tartalmazza, ezzel is jelezve, hogy az effajta információszerzés nem része a büntetőeljárásnak. Ezt a titkos információszerzést az Rtv. *titkos információgyűjtésnek* nevezi, míg a büntetőeljárás folyamán végzett ilyen irányú tevékenység a titkos adatszerzés.

Ehhez képest a büntetőeljárás törvénytervezet a *leplezett eszközök* fogalmát használja. A tervezet szerint a büntetőeljárás az előkészítő eljárással kezdődik (amelyet eddig pre szakasznak hívtam). Ez hat hónapig tarthat, és célja valamely bűncselekmény miatti alapos gyanú megállapítása.¹⁰ Ha fennáll a bűncselekmény gyanúja, akkor elrendelik a nyomozást.¹¹ A leplezett eszközök jogintézménye mint megnevezés a büntetőeljárás törvénytervezetben újnak tekinthető, jóllehet a titkos információgyűjtés eszközei nem ismeretlenek a nyomozó hatóságok számára. A leplezett eszközök fogalmát a tervezet nagyon tágra adja meg. E szerint „*a leplezett eszközök alkalmazása olyan, a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok, a levéltitok, és a személyes adatok védelméhez fűződő alapvető jogok korlátozásával járó, a büntetőeljárás során végzett különleges tevékenység, amelyet az erre feljogo-*

⁶ 21/2005. (XI. 7.) Fővárosi Ítélőtábla állásfoglalás.

⁷ A Be. indokolása.

⁸ A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.).

⁹ A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.).

¹⁰ Új Be. 331. § (1) bek., 332. § (1) bek. <http://tasz.hu/informacioszabadsag/oromteli-fejlemenyek-az-uj-buntetoeljarasi-torveny-tervezetben>

¹¹ Új Be. 336. § (5) bek.

*sított szervek az érintett tudta nélkül végeznek*¹². Ezek tehát a bűnüldözés megengedett eszközei, amelyeket nem lehet önkényes módon szabályozni és alkalmazni.¹³ A leplezett eszközök alkalmazása a nyomozó hatóságok számára például a veszteségi cselekményeknél elengedhetetlen, ezek leleplezése nélkül szinte lehetetlen, hiszen velejárójuk az érdekezésszerű és gyakran állami alkalmazottakkal, hivatalos személyekkel való együttműködés.

A tervezet a jelenleg hatályos rendelkezésekhez képest kiterjeszti a hatályát a titkos információgyűjtés eszközeinek „teljes repertoárjára” is, hiszen szövetszerűen beemeli a jelenleg a rendőrségről szóló törvényben szereplő szabályokat, azokat is, amelyek külön engedélyhez nem kötöttek. Ez nem egyszerű jogtechnikai megoldás, hanem azzal a jogkövetkezéssel jár, hogy bírói, illetve ügyészi kontroll alá kerülnek.¹⁴

A jelenleg hatályos rendelkezések szerint a titkos információgyűjtésnek két típusa van: a bírói (és a miniszteri)¹⁵ engedélyhez kötött, valamint a bírói (miniszteri) engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés. A törvény taxatív felsorolja, hogy ezekben az esetekben milyen eszközök alkalmazásának van helye.¹⁶ Ilyen például a bírói engedélyhez nem kötött eszközök közül az átvásárlás, a mintavásárlás vagy a fedett nyomozó¹⁷, amelyek az új keretek között is továbbélnek jóval részletesebb leírással¹⁸. A bírói engedélyhez kötött eszközök közül megemlíteném a magánlakás átkutatását és technikai eszközzel való megfigyelését, rögzítését, postai küldemény és elektronikus úton továbbított kommunikáció tartalmának a megismerését és technikai rögzítését.¹⁹

A tervezet szerint a leplezett eszközöknek három csoportja van:

- a bírói és ügyészi engedélyhez nem kötött;
- az ügyészi engedélyhez kötött; illetve
- a bírói engedélyhez kötött leplezett eszközök.²⁰

A tervezet nem tesz tehát különbséget a pre szakaszban és a nyomozás szakaszában alkalmazott eszközök között, azokat egységes rendszerként kezeli.

12 Új Be. 209. § (1) bek.

13 http://tasz.hu/files/tasz/imce/tasz_be_javaslat_velemenypdf

14 A TI észrevételei az új büntetőeljárás törvény tervezetére. transparency.hu. 2016. augusztus 10.

<https://transparency.hu/hirek/a-ti-eszrevetelei-az-uj-buntetoeljarasi-torveny-tervezetere/>

15 Nbtv. alapján

16 Rtv. 64., 67., 68. §

17 Rtv. 64. § (1) bek. f) pont; 68/F § a), b), e) pont

18 Új Be. 216–217. §

19 Rtv. 69. § (1) bek.

20 Új Be. 209. § (4) bek.

Nagyon fontos változás, és a leplezett eszközök alkalmazása tekintetében általában irányadó, az a *szükségesség és arányosság vizsgálata*. A következő teszt általánosan alkalmazandó abban az esetben, ha leplezett eszköz alkalmazására kerülne sor. Ezt a vizsgálatot minden esetben le kell folytatni. Ez az adatvédelem és más alkotmányos jogok szempontjából nagyon fontos sarokpont.

„Leplezett eszköz akkor alkalmazható, ha

- a) megalapozottan feltételezhető, hogy a megszerezni kívánt információ, illetve bizonyíték a büntetőeljárás céljának eléréséhez elengedhetetlenül szükséges és más módon nem szerezhető meg,
- b) annak alkalmazása nem jár az azzal érintett vagy más személy alapvető jogának az elérendő büntülőzési célhoz képest aránytalan korlátozásával, és
- c) annak alkalmazásával bűncselekménnyel összefüggő információ, illetve bizonyíték megszerzése valószínűsíthető.”²¹

Ezzel szemben a jelenlegi szabályozás nem utal a szükségesség és arányosság vizsgálatára. Ha a törvényben meghatározott feltételek teljesülnek, lehet alkalmazni a titkos információgyűjtés eszközeit, és nem szükséges azon túl ezt a tesztet alkalmazni.²²

Az előzőek folyamánként azonban elmondható, hogy az új rendelkezés megfelel az Emberi Jogok Európai Bírósága jogértelmezési gyakorlatának. „A Bíróság kiemelte, hogy éppen azért, mert az alapjogokba történő beavatkozás titkos, s mert az ilyen eszközök használata a végrehajtó hatalomnak »beláthatatlan« lehetőségeket ad, elengedhetetlen, hogy már maguk az eljárások kellő garanciát nyújtsanak az egyén jogainak érvényesülésére.” Különösen annak fényében bír jelentőséggel, hogy a technológiai fejlődés egyre nagyobb lehetőséget rejteget magában, de egyúttal nagyobb beavatkozással is jár az emberek magánéletébe.²³

Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy „a társadalom védelme érdekében olyan módszerekre, eszközökre van szükség, amelyek behozhatják a bűnüldöző szerveknek a bűnözéssel szemben esetlegesen fennálló lépéshátrányát. A vizsgált alapjogoknak a titkos eljárásban alkalmazható módszerek által okozott korlátozása tehát alkotmányosan nem szükségtelen eszköz. A jogállamiság és az alapjogok védelme azonban megköveteli azt is, hogy ezen eszközök felhasználásának rendjét a jog részletesen és differenciáltan szabályozza. Minthogy a titkos eszközök és módszerek igénybevétele súlyos beavatkozással

21 Új Be. 209. § (5) bek.

22 http://tasz.hu/files/tasz/imce/tasz_be_javaslat_velemenypdf

23 Valenzuela Contreras v. Spain (58/1997/842/1048).

*jelent az egyén életébe, alkalmazásuknak csupán kivételesen, átmeneti, végző megoldásként lehet helye.*²⁴

A jelenleg hatályos szabályokról elmondható, hogy a bírói engedélyhez nem kötött titkos módszerek alkalmazása esetén nincsen sok általános törvényi előírás. Talán csak a célhoz kötöttség van meghatározva az Rtv.-ben (például bűnmegelőzési cél). A külső kontroll teljesítéséhez elengedhetetlenül szükséges, hogy a nyomozó hatóság megindokolja²⁵ a bírói (miniszteri) engedélyhez kötött titkos információgyűjtésre irányuló szándékát. Máskülönbén a kérelemről nem lehetne megalapozottan dönteni.²⁶ A bíróságnak ebben az esetben azt is vizsgálnia kell, hogy a kérelmet kizárólag a Be.-ben meghatározott bűncselekmények valamelyike miatt terjesztették-e elő, illetve más súlyos bűncselekmény esetén alkalmazható.²⁷

Titkos információszerzés a nyomozás során

Mint ahogy már utaltam rá, a jelenleg hatályos szabályok úgy tesznek különbséget a titkos információszerzés jogintézményei között, hogy a nyomozás előtt folytatott eljárást titkos információgyűjtésnek, míg a nyomozás idején folytatott eljárást *titkos adatszerzésnek* nevezik, utóbbi minden esetben bírói engedélyhez kötött. Ha nyomozás indul, a titkos információgyűjtést tehát titkos adatszerzésként lehet folytatni²⁸, így arra már a Be. szabályai vonatkoznak. Ennek keretei között a Be. ugyanazon eszközöket nevesíti, mint az Rtv. a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtésnél, kivéve a magánlakás átkutatását, amely itt nem szerepel.²⁹ A nyomozás kezdete után – ehelyett – házkutatásnak van helye.

Az eltérő rendben és eljárási szabályok szerint folytatott titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés miatt a Be. szabályozza a pre szakaszban megszerzett információk felhasználhatóságát. E kettős szabályozásban természetesen vannak ütközőpontok. Vannak olyan eszközök, amelyek csak a pre szakaszban alkalmazhatók (például körözött személy felkutatása érdekében), így viszont a nyomozás során az engedélyezés elutasítását vonja maga után.

²⁴ 2/2007. (I. 24.) AB határozat.

²⁵ Rtv. 70. § (2) bek. d) pont

²⁶ 32/2013. (XI. 22.) AB határozat

²⁷ Rtv. 69. § (1) és (3) bek.

²⁸ Be. 200. § (4) bek.

²⁹ Be. 200. § (1) bek.

A tervezet szerint a büntetőeljárás részét képező előkészítő szakasz a nyomozás elrendelésével fejeződik be. *A nyomozás a felderítés és a vizsgálat szakaszából áll.*³⁰ A felderítés célja, hogy a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben felderítse a bűncselekményt és az elkövető személyét, és felkutassa a bizonyítási eszközöket. A vizsgálat szakaszában a felderítés szakaszában beszerzett bizonyítási eszközök elemzésével az ügyészség dönt a nyomozás befejezésének kérdésében: vagy megszünteti az eljárást, vagy vádat emel.³¹ Tehát a felderítés során is lehet leplezett eszköz alkalmazni.³²

A tervezet külön tárgyalja *az ügyészi és bírói engedélyhez nem kötött leplezett eszközöket* (XXXVI. fejezet). Itt meghatározza az alkalmazható eszközöket és azok törvényi feltételeit.

Az ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök esetében a tervezet további általános szabályokat nem határoz meg, hanem az egyes módszerekre állapít meg külön szabályokat. Ilyen például, hogy az ügyész engedélyezi a fizetési műveletek megfigyelését³³ vagy a sértett írásbeli hozzájárulásával megfigyelést alkalmazhat uzsora-bűncselekmény, kapcsolati erőszak, illetve zaklatás bűncselekménye miatt, vagy olyan bűncselekmény miatt, amely fenyegetéssel valósul meg³⁴. Az ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök bűncselekmény elkövetésére vonatkozó felhívás esetén is alkalmazhatók, feltéve, hogy az adott bűncselekmény előkészülete (akár *sui generis* előkészületi cselekményként is) büntetendő. Ebben az esetben a felhívás (rábírás) címzettjének kell a hozzájárulása a megfigyeléshez. Egyébként az ügyészi engedélyhez kötött leplezett eszközök esetében új intézmény (a fizetési műveletek megfigyelése kivételével) nincsen. Az újdonság inkább abban rejlik, hogy egységes keretet ad a szabályoknak és az engedélyeztetés módjának.³⁵

A fizetési műveletek megfigyelése esetén a (kiegészítő) pénzügyi szolgáltatási tevékenységet végző szervezet az érintett adatokat köteles tárolni és köteles azokat az ügyésznek megküldeni. A megfigyelés és a technikai eszközzel való rögzítés továbbá kiterjedhet a hozzájárulást adó személy lakására³⁶, egyéb helyiségére vagy bekerített helyre, a járművére.

³⁰ Ilyen különbséget a hatályos Be. nem tesz.

³¹ Új Be. 340. § (2)–(5) bek.

³² Bocz Endre: Pragmatikus szemléletváltás. <http://ujbtk.hu/bocz-endre-pragmatikus-szemleletvaltas/>

³³ Új Be. 211. §

³⁴ Új Be. 215. §

³⁵ Új Be. indokolása.

³⁶ A lakás fogalmának értelmezése nagyban befolyásolja, hogy hol lehet titkos információszerzést folytatni. A lakás fogalma eltér az Rtv.-ben és a Be.-ben. Az Rtv. szerint magánlakás „a lakás (üdülő, nyá-

Nem mehetünk el mellett, hogy ez a fajta megfigyelés szükségképpen érinti harmadik személyek jogait is. Az eljárási cselekménynek tehát megfelelő garanciák mellett kell történnie.³⁷ Mindkét szabályozás előírja, hogy a titkos adatszerzést követő nyolc napon belül meg kell semmisíteni azokat az adatokat, amelyek az ügyben nem érintett személyekhez kapcsolódnak.³⁸

A tervezet kimerítően felsorolja a *bírói engedélyhez kötött leplezett eszközöket*, hasonló körben, mint ahogy azt a hatályos szabályozás teszi.³⁹ A jelenleg hatályos szabályozás nem feltétlenül felel meg az arányosság követelményének. Jóllehet – míg ezt a tervezet megteszi – a Be. ilyen általános tesztet nem is állít a titkos információgyűjtés eszközei vonatkozásában. A hatályos szabályok szerint például lehetőség van arra, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság megsértése esetén is alkalmazzanak titkos információgyűjtést⁴⁰, noha ez semmiképpen sem mondható súlyos bűncselekménynek. E jogtechnikai megoldással szemben a tervezet megfelelő megoldást nyújthat: az általános követelményeken túl rögzít bizonyos bűncselekményi köröket, de a lehetőséget nem zárja ki, hogy más bűncselekmény elkövetése esetén is – feltéve, hogy a szükségesség–arányosság tesztjének megfelel – alkalmazzanak leplezett eszközöket.

A jelenleg hatályos Be. is meghatározza, hogy mely bűncselekmények esetén lehet titkos adatszerzést folytatni. Ezt vagy konkrét bűncselekmények nevesítésével, vagy bizonyos jellemzők leírásával teszi meg (például öt évig terjedő vagy ennél súlyosabban büntetendő szándékos bűncselekmény).⁴¹ Nem téveszthető azonban szem elől, hogy az Rtv. ennél tágabb körben jelöli meg a titkos információgyűjtés alkalmazhatóságának területét (például lelkiismereti és vallásszabadság megsértése). Így akkor, amikor a nyomozást elrendelik, e körben a titkos adatszerzésre nincs meg a lehetőség, hiszen az *anyagi jogi feltételek* hiányoznak. A tervezetről elmondható, hogy hasonló koncepciót követ, de a bűncselekmények körét felülvizsgálta, így olyan bűn-

raló vagy a lakás céljára használt egyéb helyiség, létesítmény, tárgy), az ahhoz tartozó nem lakás céljára szolgáló helyiség, létesítmény, bekerített terület” [Rtv. 97. § (1) bek. c) pont]. A Be. szerint pedig „magánlakásnak minősül a lakás (üdülő, nyaraló vagy a lakás céljára használt egyéb helyiség, létesítmény, tárgy), az ahhoz tartozó nem lakás céljára szolgáló helyiség, létesítmény, bekerített terület, a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló helyen kívül minden más helyiség vagy terület, továbbá – a közösségi közlekedési eszköz kivételével – a jármű” [Be. 200. § (5) bek. és indoklása].

37 http://tasz.hu/files/tasz/imce/tasz_be_javaslat_velemenypdf

38 Új Be. 239. § (1) bek. c) pont; Be. 204. § (4) bek.

39 Új Be. 224. §; Be. 200. § (1) bek.

40 Be. 201. § (1) bek. c)–e) pont

41 Be. 201. §

cselekmény nem szerepel a felsorolásban, amelynél a szükségesség–arányosság „ránézésre” nem teljesül.⁴²

A titkos adatszerzés *olyan személlyel szemben alkalmazható*, aki gyanúsított vagy a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható. Rajtuk kívül a titkos adatszerzés olyan személlyel szemben is alkalmazható, aki velük bűnös kapcsolatot tartott, vagy ez megalapozottan feltehető.⁴³ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata szerint nincs lehetőség e kör kiterjesztésére. A bűncselekmény elkövetésében nem részes személlyel szemben nem rendelhető el titkos információszerzés.⁴⁴ Azt azonban meg kell jegyezni, hogy ilyen általános szabályt a tervezet nem tartalmaz. Egyes leplezett eszközök tekintetében néhol nevesíti, hogy az kivel szemben alkalmazható, vagy kivel szemben nem, de általános garanciális szabály nincsen a tervezetben.

A jelenlegi szabályok szerint a titkos adatszerzés elrendelésének *eljárásjogi feltételei* a következők:

- megalapozottan feltehető, hogy
- a bizonyíték beszerzése más módon kilátástalan vagy aránytalan nehézséggel járna, és
- a titkos adatszerzéssel a bizonyíték beszerzése valószínűsíthető.⁴⁵

Gyakorlatilag ez a feltétel egészült ki azzal, hogy vizsgálni kell, hogy a leplezett eszköz alkalmazása nem jár-e az azzal érintett vagy más személy alapvető jogának az elérendő bűnüldözési célhoz képest aránytalan korlátozással. Ezen kívül még egy fontos változás: nem elegendő, ha a bizonyíték vagy az információ beszerzése aránytalan nehézséggel jár, az elrendeléshez az kell, hogy a bizonyíték más módon ne legyen megszerezhető.⁴⁶

„Információs kárptólás”

A törvényesség követelménye a következő szempontokat támasztja a jogalkotóval szemben:

- meghatározott célból történhet a jogkorlátozás (*„a nemzetbiztonság, a közbiztonság, az ország gazdasági jóléte, zavargás vagy a bűncselekmény meg-*

42 Új Be. 227. §

43 Be. 202. § (1)–(2) bek.

44 Telegraaf Media v. Netherlands (22/11/2012)

45 Be. 202. § (6) bek.

46 Új Be. 209. § (5) bek. b) és c) pont

*előzése, a közegészség, illetve az erkölcsök védelme, továbbá mások jogainak védelme érdekében*⁴⁷);

- a szükségesség–arányosság tesztjét ki kell állnia⁴⁸;
- a korlátozás lehetséges eseteinek törvényben meghatározottaknak kell lenniük (például a beavatkozás eseteit és feltételeit, az érintettek körét, a dokumentálást és a megsemmisítést meg kell határozni);
- a szabályozásnak meg kell felelnie a jogállamiság elvének, így különösen a jogbiztonság követelményének;
- az alkalmazást lehetővé tevő eljárási rend kellő garanciát kell hogy nyújtson az egyéni jogok védelmére: a korlátozás elrendelésénél, a beavatkozás végrehajtása során és a befejezésekor⁴⁹ (például folyamatos ellenőrzés, mérlegelési jog korlátozottsága⁵⁰), akkor is, ha a harmadik személy általi hozzáférés korlátozott.⁵¹ Ennek része az is, hogy megfelelő kontrollmechanizmusok és/vagy jogorvoslati eljárás működjön.

Utóbbi feltétel miatt van különös jelentősége annak, hogy a titkos információszerzéssel érintett személyek kapnak-e tájékoztatást, és ha igen, milyen formában. Az információk kárptólás tulajdonképpen a titkos információszerzés útján megszerzett adatok megismerésével kapcsolatos kérdéskört öleli fel. A megfigyelés eredményeképpen megszerzett adatokat és foganatosított intézkedéseket bizalmasan kell kezelni. Ezt szolgálja az a szabályozás, hogy az arra jogosult szervek (például bíróság, ügyészség) azokat minősített adattá nyilvánítsák, így megelőzve a jogosulatlan hozzáférést. Ez a jelenlegi⁵² és a tervezett⁵³ szabályozásban is szerepel.

Ez a helyzet azonban ellentmondáshoz is vezethet. Hiszen, ha a leplezett eszközök alkalmazása (titkos adatszerzés) nem vezet el egy bűncselekmény felderítéséhez, az ily módon megszerzett információk minősített adatként kezelése nem indokolt. Ebben az esetben sérülhet az érintett információs önrendelkezési joga, ha nem kap az adatgyűjtésről tájékoztatást.

47 Emberi jogok európai egyezménye 2. cikk

48 Klass and others v. Germany (5029/71)

49 Klass and others v. Germany (5029/71); Malone v. the United Kingdom (8691/79); Leander v. Sweden (9248/81)

50 Valenzuela Contreras v. Spain (58/1997/842/1048)

51 Kopp v. Switzerland (13/1997/797/1000)

52 Be. 205. § (1) bek.

53 Új Be. 240. §

A Be.⁵⁴ és a törvénytervezet⁵⁵ azonban biztosítja a tájékoztatáshoz való jogot, feltéve hogy a büntetőeljárás, illetve a titkos információgyűjtés érdekét a tájékoztatás nem veszélyezteti. A tervezet szerint a tájékoztatás a következők szerint történik:

- az előkészítő eljárás után, ha nem indul meg ennek eredményeképpen a nyomozás;
- a nyomozás után, ha a gyanúsítottat ezt követően nem hallgatják ki, illetve az ügyész nem emel vádat.

A jelenlegi szabályok szerint pedig akkor, ha az érintett ellen nem indul büntetőeljárás.⁵⁶

A tájékoztatás azonban pusztán arra vonatkozik, hogy titkos információgyűjtés volt folyamatban, de a megszerzett információkról nem adható tájékoztatás. Egy másik fontos tényező, hogy csak annak a személynek van tájékoztatáshoz való joga, akit a bírósági döntés nevesít. Jóllehet azon személyek a leginkább hátrányosan érintettek, akiket a bírói döntés nem nevez meg. Ez azt is jelenti, hogy az ilyen személynek nincsen lehetősége jogorvoslatot szerezni, hiszen nem értesül róla. Az információs önrendelkezési jog ebben az esetben nem garantált.

Következésképpen tehát megállapítható, hogy fontos lenne a jogorvoslat a lehető legteljesebb körben történő garantálása. Ez azt jelenti, hogy minden érintettnek információt kell kapnia arról, hogy titkos információgyűjtés alanya volt.

Arra is feltétlenül utalni kell, hogy a minősített adat védelméről szóló törvény⁵⁷ is alkalmazandó a büntetőeljárás során, hiszen a tervezetben és a hatályos törvényben sincsen eltérő szabályozás. Ennélfogva a törvény alapján bárki jogosult minősített adat megismerése iránti kérelemmel élni.⁵⁸

A titkos információszerzés eredményének felhasználása a bírósági eljárásban

Ha az ügyész úgy dönt, hogy a titkos információszerzés eredményét felhasználja a büntetőeljárásban, az erre vonatkozó indítványt, a bíróság engedélye-

⁵⁴ Be. 205. § (5) bek.

⁵⁵ Új Be. 244. § (1) bek.

⁵⁶ Be. 205. § (5) bek.

⁵⁷ A minősített adat védelméről szóló 2009. évi CLV. törvény.

⁵⁸ http://tasz.hu/files/tasz/imce/tasz_be_javaslat_velemenypdf

ző határozatát, a végrehajtásról készült jelentést legkésőbb a vádemelés előtt ismerteti a gyanúsítottal és a védőjével, és csatolja a nyomozási iratokhoz. Ily módon a büntetőügyben eljáró bíróság vizsgálni tudja a titkos információszerezés megfelelőségét, így különösen azt, hogy a célhoz kötöttség elve megvalósult-e (például adott bűncselekmény kapcsán, adott elkövetői körre vonatkozik-e, mi volt az engedélyezett módszer, alkalmazásának ideje stb.).⁵⁹

A tervezet szerint a titkos információgyűjtés eredménye felhasználható

- egyrészt akkor is, ha az adott bűncselekményt nem jelölték meg ugyan az engedélyező határozatban, de egyébként a Be.-ben meghatározott feltételei e bűncselekmény tekintetében is fennálltak;
- másrészt a Be.-ben meghatározott feltételek fennállása esetén valamilyen elkövetőre kiterjed, aki a bűncselekmény elkövetésében részt vett.⁶⁰

A felhasználhatóságról bírói döntés születik, ami garancia abban a tekintetben, hogy azok felhasználása kizárólag a törvényi feltételek teljesülése esetén történjen meg. További kontroll, hogy az ügyész mint az ügy ura jogosult az alkalmasságra vonatkozó döntést a bírónál kezdeményezni. Ha a felhasználhatóság törvényi feltételei teljesülnek, és a titkos információgyűjtés eredményét felhasználják a büntetőeljárásban, akkor a titkos és nyílt módon megszerzett információk tekintetében a bizonyítékok sorában már nincsen különbség.⁶¹

Összegző gondolatok

Összegezve tehát megállapítható, hogy a tervezet számos újítást tartalmaz amellelt, hogy jó néhány jogintézményt meg is őriz. Ezt szemlélteti a *táblázat* is. A törvényhozó hatalom alapvetően figyelembe veszi az alaptörvényben meghatározott alapjogi előírásokat, annak ellenére is, hogy van néhány szabály, amely alkotmányossági kérdést vet fel. A büntetőeljárás szükségképpen érint bizonyos alapvető jogokat (különösen a magánszférához való jogot, a személyes adatok védelméhez való jogot stb.), amelyek azonban nem korlátozhatatlanok, így az alkotmányossági, szükségességi–arányossági teszt figyelembevételével törvényi korlátozások állíthatók. Ebben a tekintetben nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi előírások is, így különösen az Emberi jogok eu-

⁵⁹ Be. 206. §; új Be. 248. § (1) bek.

⁶⁰ Új Be. 245. § (2)–(3) bek.

⁶¹ A Be. indokolása.

rópai egyezménye (vele együtt az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata) is követendő. Mindenképpen lényeges tehát, hogy a beavatkozás a jogbiztonságnak megfelelő keretek között és kellő önmérséklet mellett valósuljon meg. Az Alkotmánybíróság „leszögezte, az állam büntető hatalmának gyakorlása során kiindulópont, hogy: a bűncselekmények a társadalom jogi rendjét sértik, s az állam, mint a közhatalom gyakorlója és mint az igazságszolgáltatási monopólium birtokosa köteles a büntető igény érvényesítésére. Ezt a feladatát csak akkor tudja megfelelően ellátni, ha a büntető igazságszolgáltatásban közreműködő szerveknek a bűnüldözéshez hatékony eszközök állnak rendelkezésére. Ezek az eszközök lehetnek súlyosan jogkorlátozóak és a bűncselekmény elkövetőjén kívül más állampolgárokat is érinthetnek. Demokratikus jogállamban azonban az állam büntető hatalma is korlátozott közhatalmi jogosítvány, ezért a büntetőhatalom gyakorlásának intézmény- és eszközrendszere közvetlenül alkotmányos.”⁶²

Egy dolog biztos: sok múlik a jogalkalmazáson. Amellett természetesen, hogy ez még közel sem a végleges változat, sok minden alakulhat addig, amíg az a parlament elé kerül.

Úgy gondolom, a következő idézet nagyon jól összefoglalja a büntetőeljárás kodifikálásának lényegét, amely alapján kell hogy a végleges javaslat, majd a törvény kialakuljon: „A büntetőeljárás jog kodifikálása és ennek előkészítése igényes és nemzet nyugalmaért viselt felelősség jegyében végzett tevékenység, nem önmagáért való játékszabályok halmaza.”⁶³

62 3269/2012. (X. 4.) AB határozat

63 Kónya István: A Kúria hatása az új büntetőeljárás törvény kodifikációjára. Ügyvédek Lapja 2016/4., 2. o.

Jelenleg hatályos szabályok		Tervezett szabályok			
Titkos információgyűjtés		Titkos adatszerzés	Leplezett eszközök		
Engedélyhez nem kötött	Engedélyhez kötött		Bírói és ügyészi engedélyhez nem kötött	Ügyészi engedélyhez kötött	Bírói engedélyhez kötött
Célhoz kötöttség		Eljárásjogi feltétel (beleértve az engedélyeztetés módját is) megalapozottan feltehető, hogy a bizonyíték beszerzése más módon kilátástalan vagy aránytalan nehézséggel járna, és a titkos adatszerzéssel a bizonyíték beszerzése valószínűsíthető. <i>Anyagi jogi feltétel:</i> konkrét bűncselekmények nevesítésével vagy bizonyos jellemzők. <i>Kivel szemben:</i> gyanúsított vagy a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható olyan személlyel szemben, aki velük büntetőkapcsolatot tartott, vagy ez megalapozottan feltehető	Szükségesség-arányosság követelménye „Leplezett eszköz akkor alkalmazható, ha a) megalapozottan feltételezhető, hogy a megszerzeni kívánt információ, illetve bizonyíték az büntetőeljárás céljának eléréséhez elengedhetetlenül szükséges és más módon nem szerezhető meg, b) annak alkalmazása nem jár az azzal érintett vagy más személy alapvető jogának az elérendő büntetőeljárás célhoz képest aránytalan korlátozásával, és c) annak alkalmazásával bűncselekménnyel összefüggő információ, illetve bizonyíték megszerzése valószínűsíthető.” Kivel szemben: nincs általános szabály (bárki), egyes leplezett eszközöknél van speciális korlátozás		
Egyes jogintézményeknél meghatározott törvényi feltételek	Az engedélyeztetés módja Meghatározott bűncselekmények esetén vagy súlyos bűncselekmény esetén kérelem (indokolási kötelezettséggel) Egyes jogintézményeknél meghatározott törvényi feltételek		Egyes jogintézményeknél meghatározott törvényi feltételek	Az engedélyeztetés módja Egyes jogintézményeknél meghatározott törvényi feltételek	Anyagi jogi feltétel: konkrét bűncselekmények nevesítésével vagy bizonyos jellemzők Az engedélyeztetés módja

IVASKEVICS KRISZTIÁN

Alkalmazott pszichológiai kutatások a sorozat-bűncselekmények felderítésének szolgálatában

A nyomozó hatóságok gyakran igyekeznek hozzárendelni különböző bűncselekményeket egyazon elkövetőhöz¹. A bűncselekmények összekapcsolása ugyanis növeli annak a valószínűségét, hogy a különböző bűncselekmények nyomozása során megszerzett bizonyítékok kombinálása révén egy sorozat-elkövetőt sikerül elfogni². Ideális esetben megfelelő mennyiségű fizikai bizonyíték áll rendelkezésre (például DNS) egyes bűncselekmények összekapcsolásához, és ezek elemzése nyomán fény derülhet arra, hogy azok ugyanazon elkövetőhöz tartoznak-e. A bűncselekmények helyszínén azonban nem mindig találhatók fizikai bizonyítékok, mivel az elkövetők – tapasztalattuk növekedésével arányosan – egyrészt gyakran eltűntetik maguk után az inkrimináló nyomokat, másrészt olykor szimplán csak nem áll rendelkezésre az adott bizonyíték. Felvetődik tehát a kérdés: ha nem áll rendelkezésre fizikai bizonyíték, hogyan detektálhatók a sorozat-elkövetők? Az egyik lehetséges választ a pszichológiai kutatások adhatják meg: az elmúlt közel másfél évtizedben jelentős kutatási fókusz helyeződött arra, hogy – operatív céllal – a bűncselekmények összekapcsolása érdekében viselkedésmintázatokat is vizsgáljanak. Ennek a folyamatnak nemcsak azonnali operatív, hanem hosszabb távú proaktív, stratégiai célzata is van, hiszen a bűnügyi elemzők nagyobb eséllyel fedezhetnek fel bizonyos területen tevékenykedő sorozat-elkövetőket. Egyes országokban, például Kanadában ezeken felül büntetőjogi értelemben is hasznosnak minősül, mivel a „similar fact evidence” értelmében egy büntetőeljárás során a vádlott által korábban elkövetett bűncselekményre utaló hasonló bizonyíték felhasználható az illető ellen a folyamatban lévő ügy tárgyalásánál³. A jelen tanulmány célja, hogy bemutassa és össze-

¹ Craig Bennel – Donna Gauthier – Donald Gauthier – Tamara Melnyk – Evanya Musolino: The impact of data degradation and sample size on the performance of two similarity coefficients used in behavioural linkage analysis. *Forensic Science International*, vol. 199, issues 1–3, 2010, pp. 85–92.

² Don Grubin – Peter Kelly – Chris Brunson: Linking serious sexual assaults through behaviour. Home Office, London, 2001 [Home Office Research Study 215]

³ Például R. v. Handy. SCC 56, 2 SCR 908 (2002). Canada

gezze a legfrissebb kutatásokat a területen, valamint hogy kitérjen a gyakorlatba történő átültetésre és a hazai alkalmazhatóság kérdéskörére.

A bűncselekmények viselkedésalapú összekapcsolásának teoretikus háttere

Ahhoz, hogy elméleti szinten két vagy több bűncselekményt ugyanahhoz az elkövetőhöz lehessen hozzárendelni, két alapvető feltételnek kell teljesülnie, ezeket először *Canter*⁴ munkássága alapozta meg. Az egyik ilyen feltétel, a *konzisztencia*: az elkövetők viselkedésmintázatainak bizonyos mértékben konzisztenseknek kell maradniuk ahhoz, hogy két cselekmény között fel lehessen fedezni a hasonlóságot. Ennek értelmében, a bűncselekmény során hátrahagyott nyomoknak hasonlóknak kell lenniük. A másik ilyen alapfeltétel a *différenciálhatóság*: ahhoz, hogy a bűncselekményeket meg lehessen különböztetni egymástól, különböző elkövetőknek különböző módon is kell viselkedniük a bűncselekmény elkövetése idején, máskülönben mindegyik bűncselekmény pontosan ugyanolyan lenne. Az említett konzisztencia egyes elkövetői viselkedéselemeknél különböző mértékű lehet. Azok a viselkedések, amelyek elsődlegesen elkövetői indíttatásúak, kevésbé szituáció- és tanulásfüggők, általában nagyobb konzisztenciát mutatnak⁵.

A bűncselekmények összekapcsolásának vonatkozásában az egyik leggyakrabban emlegetett teoretikus modell a kognitív-affektív személyiségrendszert (*cognitive-affective personality system; CAPS*)⁶, amely hasznos predikciókat vetít ki arra vonatkozóan, hogy a viselkedési konzisztencia mikor a legvalószínűbb, és mikor a legvalószínűtlenebb. A modell alapvetően úgy érvel, hogy a mindennapok során előforduló szituációk olyan pszichológiailag kiugró elemeket tartalmaznak az egyén számára, amely kognitív és affektív reakciókat vált ki az egyénből. Az, hogy melyek ezek a reakciók, mindig az adott személy tapasztalatain, tanulási folyamatain, elvárásain alapul, valamint azon, hogy az adott szituációs hatásokat miképpen értelmezi. A teória bűncselekmények kontextusába applikálható lényege nem más, mint hogy a szituáció-

⁴ David Canter: Psychology of offender profiling. In: Ray Bull – David Carson (eds.): Handbook of psychology in legal contexts. Wiley, Chichester, 1995, pp. 343–355.

⁵ Jessica Woodhams – Clive R. Hollin – Ray Bull: The psychology of linking crimes: A review of the evidence. *Legal and Criminological Psychology*, vol. 12, no. 2, 2007, pp. 233–249.

⁶ Walter Mischel – Yuichi Shoda: A Cognitive-Affective System Theory of Personality: Reconceptualizing Situations, Dispositions, Dynamics, and Invariance in Personality Structure. *Psychological Review*, vol. 102, 1995, pp. 246–268.

ök könnyedén befolyásolhatják ugyan egy elkövető viselkedését, azonban egyrészt az elkövető elsődlegesen olyan alkalmakat és helyzeteket fog keresni egy bűncselekmény elkövetésére, amely számára már ismerős, másrészt bizonyos elkövetéskori viselkedésmintázatokat nem befolyásolnak a külső körülmények⁷.

Kutatásmódszertan

Annak érdekében, hogy vizsgálni lehessen, hogy a különböző viselkedési mutatók mennyire konzisztensek, valamint mennyire lennének megbízhatók bűncselekmények összekapcsolásában, a kutatók a leggyakrabban különböző rendőrségi adatbázisok információit használják fel, amelyek tartalmazzák az adott bűncselekmények részletes leírásait. A cél az, hogy felfedjék, az egyes elkövetőknél fennáll-e az úgynevezett „abszolút viselkedésbeli konzisztencia”, tehát hogy vannak-e olyan viselkedésformák, amelyek egyazon elkövetőnél különböző időben és bűncselekményekben ugyanúgy megjelennek⁸. Ennek értelmében minden rendelkezésre álló bűncselekmény viselkedésmintázatát dichotóm változóként kódolják, ahol az adott cselekedet „0 = nem történt meg” és „1 = megtörtént”. Ezek után kiszámolják a viselkedésbeli hasonlóságot olyan bűncselekménypároknál, amelyeket ugyanaz az elkövető követett el és olyan bűncselekménypároknál, amelyet két különböző elkövető követett el, ehhez a leggyakrabban Jaccard-koefficienset alkalmaznak, amely 0-tól 1-ig tartó értéket vehet fel. A hipotézis természetesen az, hogy azok a bűncselekménypárok, amelyeket ugyanaz az elkövető követett el, számszerűsített értelemben nagyobb viselkedésbeli hasonlóságot mutatnak, mint azok, amelyekért különböző elkövetők felelősek. Miután ez megtörtént, újabb statisztikai módszerekkel (bináris logisztikus regresszióval vagy ROC-analízissel) kiszámolják, ezek a hasonlósági értékek milyen pontossággal képesek arra, hogy az adott viselkedésmintázatok hasonlósága alapján egy meglévő esetet a megfelelő bűncselekmény-sorozatba beillesszenek⁹. A visel-

⁷ Walter Mischel: Personality coherence and dispositions in a cognitive-affective personality (CAPS). In: Daniel Cervone – Yuichi Shoda (eds.): The coherence of personality: Social-cognitive bases of consistency, variability, and organization. Guilford Press, London, 1999, pp. 37–60.

⁸ Ryne A. Sherman – Christopher S. Nave – David C. Funder: Situational similarity and personality predict behavioral consistency. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 99, no. 2, 2010, pp. 330–343.

⁹ Craig Bennel – David V. Canter: Linking commercial burglaries by modus operandi: tests using regression and ROC analysis. *Science & Justice*, vol. 42, no. 3, 2002, pp. 153–164.

kedésmintázatokon kívül nagyon gyakran vizsgálják még a bűncselekmények között eltelt időt, valamint a bűncselekmények közötti földrajzi távolságot, mivel ezek is megbízható indikátoroknak bizonyulhatnak a kapcsolási folyamatban. Az elemzésekből az is kiderülhet, hogy melyek azok a viselkedésformák, amelyek bűncselekményeken keresztül konzisztensek maradnak és megfelelő indikátorok az összekötés szempontjából, és melyek azok, amelyek kevésbé.

Egy másik, ritkábban használt módszer a klaszteres jellegű statisztikai elemzések használata (például többdimenziós skálázás), amelyben a különböző, a bűncselekmény elkövetésekor jelentkező viselkedésmintázatokat tematizálják, vagy dimenzionálják¹⁰. A témákra adott értékek független változóként működnek és ezek felhasználásával lehet meghatározni, hogy egy adott bűncselekmény beletartozik-e bármely, az adathalmazban lévő bűncselekmény-sorozatba, vagy pedig mely másik bűncselekménynek van statisztikailag hasonló mintázata¹¹. Ebben az esetben tehát nem azt figyelik meg, hogy egy adott viselkedéses változó egy elkövetőnél mennyire marad konzisztens egyik bűncselekményről a másikra, hanem klaszterekbe tömörült viselkedésmintázatok hasonlóságait és illeszthetőségét vizsgálják.

Bűncselekménytípusok

Tekintettel arra, hogy egyes bűncselekménytípusok más és más lefolyásúak, így értelemszerűen különböző cselekmények és viselkedések mennek végbe az elkövetésük során, valamint más pszichológiai indíttatásból valósulnak meg. Éppen ezért a következőkben bemutatom azokat a különböző kutatásokat, amelyek egyes bűncselekménytípusok viselkedésmintázatok alapján történő összekapcsolására fókuszáltak.

Szexuális erőszak

A szexuális bűncselekmények abból a szempontból különböznek más bűncselekményektől, hogy az elkövető szexuális fantáziája, valamint az annak

¹⁰ Pekka Santtila – Jenny Junkkila – N. Kenneth Sandnabba: Behavioural linking of stranger rapes. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 2, iss. 2, 2005, pp. 87–103.

¹¹ Jessica Woodhams – Craig Bennell: Consistency and Distinctiveness of Criminal Behavior. In: Jessica Woodhams – Craig Bennell (eds.): *Crime Linkage: Theory, Research and Practice*. CRC Press, Boca Raton, 2014, pp. 11–31.

beteljesítésére való törekvés nagy hatással van a konzisztenciára¹². A viselkedésmintázatok fontos információkra mutathatnak rá az elkövető szexuális fantáziájának „forgatókönyvéről”. Ezek a „forgatókönyvek” nagyságrendileg stabilak maradnak az idő során, noha néminemű adaptációs folyamatok, valamint nem várt situációs változók (például harmadik személy felbukkanása) befolyásolhatják az elkövető módszertanát. Utóbbiaktól függetlenül általában vannak olyan központi motívumok az elkövető viselkedésében, amelyek lehetőséget adnak majd az adott sorozatalkövető bűncselekményeinek összekapcsolására.

Egy tanulmányban *Woodhams és Labuschagne*¹³ 119 nemierőszak-bűncselekményt vizsgált: összehasonlítottak bűncselekmény-sorozatokot olyan esetekkel, amelyeket különböző tettesek követtek el. Az eredmény azt mutatta ki, hogy azok a bűncselekmények, amelyek ugyanahhoz az elkövetőhöz tartoztak, szignifikánsan hasonlítotak az elkövető módszerének vonatkozásában, mint a különböző elkövetők által végrehajtott bűncselekmények. Arra, hogy pontosan a módszerek mely dimenziójában voltak konzisztensek, a tanulmány nem tért ki. A kutatás szintén kimutatta, hogy a tapasztalatszerzés nem változtatta meg szignifikánsan az elkövető módszertanát: ez az eredmény megerősíti azt a feltételezést, miszerint a szexuális jellegű bűncselekmények elkövetői kevésbé térnek el módszerben egyik bűncselekményről a másikra, mivel magának a bűncselekménynek a célja egy specifikus szexuális fantázia beteljesítése.

*Harbers, Deslauriers-Varin, Beauregard és Van der Kemp*¹⁴ 347 nemierőszak-bűncselekményt vizsgált tematikus módszerrel, amely 69 különböző elkövetőhöz tartozott. Környezeti konzisztencia területén azt mutatták ki, hogy ha az elkövetők lakóépületben követték el a bűncselekményt, akkor nagy valószínűséggel a következő bűncselekményt is ilyen helyszínen követik el. Ugyanennek a fordítottja már nem volt igaz: azok a tettesek, akik az egyik bűncselekményt külterületen, vagy pedig kereskedelmi célú épületben követték el, a soron következő bűncselekményeknél már inkább választottak lakóépületet. A szerzők ezt azzal magyarázták, hogy a kereskedelmi célú ingatla-

12 Dion Gee – Aleksandra Belofastov: Sex Crime Linkage: Sexual Fantasy and Offense Plasticity. In: Jessica Woodhams – Craig Bennell (eds.): Crime Linkage: Theory, Research and Practice. CRC Press, Boca Raton, 2014, pp. 41–44.

13 Jessica Woodhams – Gerard Labuschagne: A Test of Case Linkage Principles with Solved and Unsolved Serial Rapes. *Journal of Police and Criminal Psychology*, vol. 27, iss. 1, 2012, pp. 85–98.

14 Ellen Harbers – Nadine Deslauriers-Varin – Eric Beauregard – Jasper J. van der Kemp: Testing the Behavioural and Environmental Consistency of Serial Sex Offenders: A Signature Approach. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 9, iss. 3 2012, pp. 259–273.

nokban, valamint külterületeken sokkal nagyobb a veszélye annak, hogy váratlan körülmények megzavarják az elkövetőt, és ezt a rizikót nem akarják vállalni. A sértett megközelítésének módszerében a tanulmány azt mutatta ki, hogy bizonyos típusú és módszertanú elkövetők konzisztensebbek, és ezáltal könnyebben fel lehet fedezni az általuk elkövetett sorozat-bűncselekményeket, míg más típusú elkövetők gyakran változtatják módszereiket. Két stílusú elkövetői mintázat bizonyult magas szinten konzisztensnek: a *hunter* és a *trapper*. A *hunter* stílusú elkövető közel lakik a bűncselekményeik helyszínéhez, és kifejezetten azért keres a közelben sértetteket, mert a környezetet ismeri, és ezáltal azt komfortzónának tekinti. A *trapper* stílusú elkövetőknél leggyakrabban azt lehet látni, hogy foglalkozásuk, illetve munkakörük hozza kapcsolatba őket az sértettel, és ezeket a lehetőségeket használják ki a bűncselekmények elkövetésére¹⁵. Ezzel szemben az opportunista elkövetők kevésbé tartják magukat a forgatókönyvhöz, és mindig az alkalomhoz és a szituációhoz igazodva választanak módszert.

Viselkedésbeli hasonlóság tekintetében a kutatás megállapította, hogy a sorozatnemierőszak-tevők konzisztensek voltak különböző szexuális cselekedetekben (például exhibicionizmus, elkövetéskor végzett önkielégítés). Szexuális bűncselekményeknél tehát nemcsak a megközelítési stílust érdemes figyelni, hanem az egyes szexuális töltetű cselekedeteket is. Ezek nagyon hasznosak lehetnek, hiszen ha az adatbázisban ezek a viselkedések alacsony előfordulásúak, ám mégis magas konzisztenciával bírnak, akkor sokkal könnyebben észre lehet venni a kapcsolatot két bűncselekmény között. Konzisztenciát találtak még a viktimológiában is: azok az elkövetők, akik fiatalabb sértettet támadtak meg, nagyobb valószínűséggel legközelebb is fiatal sértettet választanak áldozatul.

Gyilkosság

A sorozatgyilkosságok vizsgálata a bűncselekmények összekapcsolása szempontjából talán az egyik legnépszerűbb terület, így meglehetősen sok tanulmány készült több különböző módszerrel. Általánosságban elmondható, hogy viktimológia tekintetében a sorozatgyilkosságok elkövetői konzisztensek maradnak. *Quinet*¹⁶ elemzése azt mutatta, hogy 2000 és 2009 között, az Egyesült Államokban elkövetett sorozatgyilkosságok áldozatai 69 százalék-

¹⁵ D. Kim Rossmo: *Geographic profiling*. CRC Press, Boca Raton, 2000

¹⁶ Kenna Quinet: *Prostitutes as Victims of Serial Homicide: Trends and Case Characteristics from 1970–2009*. *Homicide Studies*, vol. 15, 2011, pp. 74–100.

ban prostituáltak voltak. Egy másik tanulmányban *Salfati*¹⁷ megállapította, hogy a sorozatgyilkosok 42 százaléka kizárólag prostituáltakat vett célba, 58 százalékuk azonban más típusú áldozattal is végzett. Feltételezhető azonban, hogy a kevert áldozatokat célba vevő 58 százalék a nem prostituált áldozatok helyett más, könnyen megközelíthető és alacsony rizikófaktori személyt ölt meg (a kutatás ezt nem részletezte).

Viselkedésbeli konzisztencia tekintetében két kutatást érdemes megemlíteni. *Bateman* és *Salfati*¹⁸ egyéni viselkedések konzisztenciáját vizsgálta kilencven gyilkosságsorozatban. A gyilkosságot megelőző és az azt követő folyamatokból két viselkedés volt konzisztens: a gyilkos fegyver helyszínrre vitele és a bizonyítékok eltüntetése. Stabil viselkedés volt még ezen kívül a sértettől való lopás, valamint a szexuális jellegű cselekedetek.

Egy másik kutatásban *Sorochinski* és *Salfati*¹⁹ hasonló eredményekre jutott: a gyilkosságot megelőző és az azt követő folyamatok ebben a kutatásban is stabilnak bizonyultak. Konzisztensnek bizonyult még az áldozattal történő interakció módja. Idetartozik például az áldozat feletti kontroll kivitelezése (például megkötözés), amely több más kutatás eredményei alapján is stabil marad egy elkövetőnél bűncselekményről bűncselekményre²⁰. A legmegbízhatóbb és legnagyobb varianciájú változók ebben és egy másik kutatásban²¹ is a sérülésokozás módjába tartoztak. Utóbbi megállapítás azért is minősülhet érdekesnek, mert ellentmond annak a közhiedelemnek, miszerint a sorozatgyilkosok általában áldozatról áldozatra tartják magukat a sérülésokozás módszeréhez. Ebből kifolyólag egy potenciális sorozatgyilkosság vizsgálatánál érdemesebb az elkövető módszertanának a tervezéssel és az áldozattal való interakcióval kapcsolatos részére koncentrálni.

Érdeemes említést tenni még arról is, hogy a vizsgált bűncselekmények során a kronológia milyen hatással volt a konzisztenciára. A korábban már em-

17 C. Gabrielle Salfati: Linkage Analysis of Serial Murder Cases Involving Prostitute Victims. In: Jacqueline B. Helfgott (ed.): Criminal psychology, vols. 1–4. Praeger, Westport, 2013

18 Alicia L. Bateman – C. Gabrielle Salfati: An examination of behavioral consistency using individual behaviors or groups of behaviors in serial homicide. Behavioral Sciences & The Law, vol. 25, iss. 4, 2007, pp. 527–544.

19 Marina C. Sorochinsky – C. Gabrielle Salfati: The consistency of inconsistency in serial homicide: patterns of behavioural change across series. Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling, vol. 7, iss. 2, 2010

20 Alicia L. Bateman – C. Gabrielle Salfati: i. m.; Don Grubin – Peter Kelly – Chris Brunson: i. m.

21 Amber M. Horning – C. Gabrielle Salfati – Gerard N. Labuschagne: South African serial homicide: A victim focused behavioral typology. Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling, vol. 12, no. 1, 2014, pp. 44–68.

lített, Sorochinski és Salfati²² által végzett kutatás azt mutatta ki, hogy az elkövetők módszerében a legnagyobb változás mindig az első és második gyilkosság között áll be, a módszerük az ez után következő bűncselekményeknél kezd inkább stabilizálódni.

Autólopás

Davies, Tonkin, Bull és Bond²³ 258 autólopás típusú bűncselekménypárt vizsgált. A bűncselekmények elkövetésének módszertana egyáltalán nem volt konzisztens az elkövetőknél, tehát a célautó kiválasztása, annak eltulajdonítása, illetve az attól való megszabadulás módja az egyes elkövetőknél bűncselekményről bűncselekményre változott. Megbízhatónak és konzisztensnek minősült azonban a földrajzi távolság a bűncselekmények között. Az módszer tesztelése azt mutatta, hogy azokat a bűncselekményeket, amelyek között a távolság kevesebb mint 4,44 km volt, általában azonos elkövetők követték el. Megbízhatónak minősült az ellopott autók felfedezési helyei közötti földrajzi távolság: itt a határérték 11,40 km volt.

Rablás és betöréses rablás

A szakirodalom a rablásokat külön kezeli abból a szempontból, hogy ki, illetve mi ellen történt a bűncselekmény. Ezáltal megkülönböztetik az utcán elkövetett, személy elleni rablást (*personal robbery*), valamint a kereskedelmi célú üzlethelyiségek kirablását (*commercial robbery*). Woodhams és Toye²⁴ kutatásában üzlethelyiségek rablásait elemezte. Az eredmények azt mutatták, hogy a célpont kiválasztása magas szintű konzisztenciával jellemezhető, tehát ha például az elkövető egy vegyesbolt ellen követ el egy rablást, akkor hasonló célpontot választ ki a következő bűncselekmény idején is.

Burrell, Bull és Bond²⁵ személyek ellen elkövetett rablásokat vizsgált. Itt az eredmények azt mutatták, hogy a célpont kiválasztásán túl megbízható

22 Marina Sorochinski – C. Gabrielle Salfati: i. m. 109–136. o.

23 Kari Davies – Matthew Tonkin – Ray Bull – John W. Bond: The course of case linkage never did run smooth: A new investigation to tackle the behavioural changes in serial car theft. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 9, no. 3, 2012, pp. 274–295.

24 Jessica Woodhams – Kirsty Toye: An empirical test of the assumptions of case linkage and offender profiling with serial commercial robberies. *Psychology, Public Policy, and Law*, vol. 13, iss. 1, 2007, pp. 59–85.

25 Amy Burrell – Ray Bull – John Bond: Linking Personal Robbery Offences Using Offender Behaviour. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 9, iss. 3, 2012, pp. 201–222.

előrejelzőnek minősült még az áldozat feletti kontroll módja is: az elkövető beszédstílusa és nyelvezete, az esetleges fegyverhasználat módja és célja, valamint az utasítások minősége az elkövető részéről a sértettnek.

Betöréses rablás esetén *Bennell* és *Canter*²⁶ kutatása azt mutatta ki, hogy az ilyen eseteknél konzisztens és ezáltal jó vizsgálati pontnak minősül a célterületre való behatolásnak a módja.

Az egyetlen közös, mindegyik rablási típusnál konzisztens mutató – hasonlóan az autólopásokhoz – a bűncselekmények közötti földrajzi távolság volt²⁷.

Bűncselekmények összekapcsolása bűncselekmény-kombinációknál

A bűnelkövetők nagyon gyakran nem kizárólag egy bűncselekménytípusra specializálódnak²⁸. Ebből kifolyólag a legújabb kutatások elkezdték vizsgálni, hogy vajon hozzá lehet-e rendelni bűncselekményeket ugyanazon elkövetőkhöz, ha a bűncselekmények típusa különbözik. Különböző bűncselekmények összekapcsolásának két elkülönülő típusa van: 1. az egyik lehetőség, hogy különböző kategóriájú bűncselekményt kapcsolunk össze (például rablás és nemi erőszak); 2. egyazon kategóriájú, de különböző típusú bűncselekményt kapcsolunk össze (például utcai és betöréses rablás). Különböző kategóriájú és típusú bűncselekményeknél vannak olyan elemek, amelyeket nem lehet összehasonlítani egymással (például betöréses rablásnál nem gyakran vannak szexuális elemek). Éppen ezért, *Tonkin*, *Woodhams*, *Bull* és *Bond*²⁹ kutatásukban két szempontot figyeltek, amelyek alapján össze lehet kapcsolni két bűncselekményt: az egyik a két bűncselekmény közötti földrajzi távolság, a másik pedig a két bűncselekmény között eltelt idő. A vizsgálat mintája 1951 bűncselekményt tartalmazott, amelyekért 531 elkövető felelt. Az adatok tartalmaztak rablást, szexuális erőszakot, garázdaságot, betörést és lopást. Az elemzésükben azt tesztelték, hogy vajon a földrajzi távolság a bűn-

²⁶ Craig Bennel – David V. Canter: i. m. 153–164. o.

²⁷ Lucy Markson – Jessica Woodhams – John Bond: Linking serial residential burglary: Comparing the utility of modus operandi behaviours, geographical proximity, and temporal proximity. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 7, 2010, pp. 91–107.

²⁸ Alex R. Piquero – David P. Farrington – Alfred Blumstein: Key Issues in Criminal Career Research: New Analyses of the Cambridge Study in Delinquent Development. Cambridge University Press, New York, 2007

²⁹ Matthew Tonkin – Jessica Woodhams – Ray Bull – John W. Bond – Emma J. Palmer: Linking different types of crime using geographical and temporal proximity. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 38, iss. 11, 2011, pp. 1069–1088.

cselekmények között eltelt idő képes-e arra, hogy megbízhatóan összekapcsolja a kategóriájukban és típusukban eltérő bűncselekményeket. Randomizált jelleggel választottak ki bűncselekménypárokat, három divízióra osztva:

1. Különböző kategóriájú bűncselekménypár,
 - a) amelyet ugyanazon tettes követett el,
 - b) amelyet két különböző tettes követett el;
2. Ugyanazon kategóriájú bűncselekménypár, azonban különböző bűncselekménytípus,
 - a) amelyet ugyanazon tettes követett el,
 - b) amelyet két különböző tettes követett el;
3. Ugyanazon kategóriájú és típusú bűncselekménypár,
 - a) amelyet ugyanazon tettes követett el,
 - b) amelyet két különböző tettes követett el.

A módszertan lényege, hogy mindhárom divízióban összehasonlították a már említett két szempont szerint azokat a bűncselekménypárokat, amelyek ugyanazon elkövetőkhöz tartoztak azokkal a bűncselekménypárokkal, amelyekért különböző elkövetők voltak felelősek. Az eredmények kimutatták, hogy azok a bűncselekmények, amelyeket ugyanazok a tettesek követtek el, időben és térben is közelebb helyezkedtek el egymáshoz, mint azok, amelyeket különböző tettesek követtek el. A hatásnagyság mindhárom divízióban hasonló volt, így tehát a viselkedésbeli konzisztencia nagyságrendileg egyenlő volt.

A második részben bináris logisztikus regressziót, valamint ROC-analízist alkalmazva igyekeztek tesztelni, hogy a modell milyen mértékben képes arra, hogy prediktív jelleggel megmondja, vajon a két bűncselekményt ugyanaz a tettes követte-e el, vagy nem. Az eredmények azt mutatták, hogy az összes modell statisztikailag szignifikáns, közepestől erős diszkriminációs pontosságú. Ebből az következik, hogy mind a bűncselekmények közötti távolság, mind pedig az eltelt idő megbízhatóan segítheti két bűncselekmény összekapcsolását. A szerzők ezen felül válaszoltak arra a kérdésre is, hogy vajon mi lehet az a távolság- és időkülönbség, ami alatt vagy éppen felett össze lehet kapcsolni, vagy szét lehet választani két bűncselekményt. Különböző kategóriába tartozó bűncselekmények esetén a bűncselekmények közötti földrajzi távolság határértéke 1,88 kilométer, míg az időbeli távolság határértéke 120,5 nap volt. Ugyanazon kategóriába tartozó, de különböző típusú bűncselekmények esetében a földrajzi távolság határértéke 10,61 kilométer, míg az időbeli távolság határértéke 132 nap volt. Végezetül az ugyanazon ka-

tegoriába tartozó és ugyanazon típusú bűncselekményeknél a földrajzi távolság határértéke 2,19 kilométer, az időbeli távolságé pedig 26,5 nap volt.³⁰

Annak érdekében, hogy az említett küszöbököt egyedi esetekben alkalmazni lehessen, a bűnügyi elemzőknek egyszerűen meg kell nézniük az adott két vagy több bűncselekmény közötti időbeli és földrajzi távolságot, majd össze kell hasonlítaniuk a megadott határértékekkel.

Az említett kutatási eredményeket volt hivatott reprodukálni Tonkin és Woodhams³¹ új kutatása is, amelyben betöréseket és rablásokat vizsgáltak. Hasonlóan az említett tanulmányhoz, jelen esetben is a földrajzi, valamint időbeli proximitás volt a legkonzisztensebb mutató, míg az elkövetők módszerhasználatá kisé elmaradt mögöttük. A szerzők úgy érveltek az eredmények kapcsán, hogy az elkövetőknek sokkal nagyobb kontrolljuk van afelett, hogy mikor és hol követik el a bűncselekményt, mint a konkrét módszertan esetében, ahol a situációs változók kizökkenthetik és arra kényszeríthetik őket, hogy a korábbiaktól eltérően reagáljanak egy-egy situációra.

Csoportosan elkövetett bűncselekmények

Mindenképpen fontos megemlíteni azokat az eshetőségeket, amelyeknél az összekapcsolni kívánt bűncselekményeket nem egy, hanem több ember követte el. A csoportosan elkövetett bűncselekmények előfordulási aránya bűncselekménytípustól függően változik ugyan³², azonban például az utcai rablásokat gyakrabban követik el csoportosan, mint egyedül³³. A csoportosan elkövetett bűncselekmények nagyobb arányban előre kiterelvek, és elkövetői gyakran nagyobb mértékű fizikai erőszakot alkalmaznak, mint ha egyedül követnék el a bűncselekményt³⁴. Mivel láthatóan és bizonyítottan vannak viselkedésbeli különbségek az egyénileg és csoportosan elkövetett bűncselek-

³⁰ Uo.

³¹ Matthew Tonkin – Jessica Woodhams: The feasibility of using crime scene behaviour to detect versatile serial offenders: An empirical test of behavioural consistency, distinctiveness, and discrimination accuracy. *Legal and Criminological Psychology*, vol. 22, iss. 1, 2017

³² Leanne Fiftal Alarid – Velmer S. Burton – Andy L. Hochstetler: Group and Solo Robberies: Do Accomplices Shape Criminal Form? *Journal of Criminal Justice*, vol. 37, no. 1, 2009, pp. 1–9.

³³ Dermot Walsh: Heavy business. Routledge–Kegan Paul, London, 1986; Andreas Kapardis: One hundred convicted armed robbers in Melbourne: myth and reality. In: Dennis Challinger (ed.): *Armed robbery*. Australian Institute of Criminology, Canberra, 1988, pp. 37–49. [AIC Seminar Proceedings no. 26]

³⁴ Leanne Fiftal Alarid – Velmer S. Burton – Andy L. Hochstetler: i. m.; Louise E. Porter – Laurence J. Alison: Behavioural coherence in group robbery: a circumplex model of offender and victim interactions. *Aggressive Behavior*, vol. 32, 2006, pp. 330–342.

mények között, ezért Burrell, Bull, Bond és *Herrington*³⁵ tanulmányukban megvizsgálták, hogy a korábban már ismertetett feltételezések és módszerek vajon ugyanúgy érvényesek-e a csoportosan elkövetett bűncselekményekre. Tanulmányukban egyénileg és csoportosan elkövetett rablásokat hasonlítottak össze. A mintájukban három kategóriában hoztak létre olyan bűncselekménypárokat, amelyek ugyanazokhoz az elkövetőkhöz tartoznak, valamint olyanokat, amelyek különböző elkövetőkhöz tartoznak:

1. a tettes mindkét bűncselekményt csoportosan követte el;
2. a tettes mindkét bűncselekményt egyedül követte el;
3. a tettes az egyik bűncselekményt csoportban, a másikat pedig egyedül követte el.

Az eredmények azt mutatták, hogy ugyanazon elkövetők más viselkedésmintákat mutatnak, amikor egyedül követik el az adott bűncselekményt, és mást akkor, amikor csoportban, különösen az áldozat feletti kontroll aspektusában. Ebből következően ez megnehezíti a bűncselekmény viselkedésen alapuló összekapcsolását. A szerzők azt is vizsgálták, hogy az egyes kategóriákon belül vajon viselkedésmintázataikban meg lehet-e különböztetni azokat a bűncselekménypárokat, amelyeket ugyanaz(ok) az elkövető(k) követtek el és azokat, amelyek különböző elkövető(k)höz tartoznak. A ROC-analízis eredménye azt mutatta ki, hogy azon bűncselekmények esetén, ahol a tettesek mindkét bűncselekményt egyedül, valamint ahol mindkettőt csoportosan követték el, a viselkedésmintázatokban elkülönültek a kapcsolt és a nem kapcsolt bűncselekménypárok. Ahol azonban az elkövető az egyik bűncselekményt csoportosan, a másikat pedig egyedül követte el, ott kevesebb volt a szignifikáns eltérés, ez pedig tovább erősítette azt a feltételezést, hogy az egyedül elkövetett és a csoportosan elkövetett bűncselekményeket sokkal nehezebb összekapcsolni viselkedésdinamikai szempontok alapján.

Egy új vizsgálati módszer – bayesiánus modellezés

Az elmúlt években felvetődött egy új módszertani megközelítés is, amely jelentősen eltér a korábban említett együtthatós és tematikusan klaszterező technikáktól. Ez a módszer a Bayes-tételen alapuló statisztikai kalkuláció, és rengeteg más tudományos területen is forradalmasító erőként jelent meg (pél-

³⁵ Amy Burrell – Ray Bull – John Bond – Gary Herrington: Testing the impact of group offending on behavioural similarity in serial robbery. *Psychology, Crime & Law*, January 2015

dául genetika³⁶). Leegyszerűsített értelmezésben a Bayes-féle érvelés során egy adott hipotézis valószínűségének *a priori* megállapítása után, új megfigyelések alapján frissíthetők a valószínűségi értékek³⁷. *Salo és munkatársai*³⁸ ezt a módszert alkalmazták azzal a céllal, hogy feltérképezzék, vajon milyen hatékonysággal lehet sorozat-emberöléseket összekapcsolni. A kutatásuk esetében a valószínűségi érték és a hipotézis arra vonatkoztatható, hogy vajon a megadott adatok alapján egy bizonyos gyilkosság vajon beilleszthető-e egy meglévő gyilkosságsorozatba. Az elemzéshez 92 különböző viselkedést használtak. A mintában 116 megoldott gyilkosság szerepelt, amelyek 19 különböző elkövetőhöz tartoztak. A Bayes-moddal az eredmények kiválóan bizonyultak, 83,6 százalékos pontossággal lehetett besorolni egy a mintából véletlenszerűen kiválasztott esetet a megfelelő elkövetőhöz.

Nemi erőszak esetében is készült kutatás bayesi módszerrel. *Winter, Lemeire, Meganck, Geboers, Rossi és Mokros*³⁹ 219 bűncselekményen tesztelte, mely statisztikai módszer a legeredményesebb, ha több bűncselekményt akarunk egyazon elkövetőhöz rendelni. Hasonlóan Salo és munkatársai⁴⁰ konklúziójához, az eredmények azt mutatták, hogy a naiv Bayes-klasszifikáció szignifikánsan pontosabb volt, mint bármely más módszer. Noha nemi erőszakok terén ezzel a módszerrel csak egy kutatás lefolytatására került sor, azonban ha hozzávesszük az eredeti, Salo-féle⁴¹ kutatás eredményeit, akkor egyre nagyobb bizonyossággal lehet feltételezni, hogy bűncselekmények összekapcsolása szempontjából nem feltétlenül érdemes az elkövetőket „tematizálni”, helyette sokkal inkább érdemes specifikus viselkedésekre összpontosítani.

E kutatások nemcsak a klasszifikációs pontosság szempontjából előremutatók, hanem más értelemben is nagy előnyökkel bírnak: más modellekkel ellentétben az egyes viselkedéses változók nincsenek tematikába tömörítve, hanem egyesével lehetséges konzisztenciájuk és prediktív értékük alapján

36 Mark A. Beaumont – Bruce Rannala: The Bayesian revolution in genetics. *Nature Reviews Genetics*, vol. 5, no. 4, 2004, pp. 251–261.

37 José M. Bernardo – Adrian F. M. Smith: *Bayesian Theory*. 1st ed. Wiley, Chisester, 1994

38 Benny Salo – Jukka Sirén – Jukka Corander – Angelo Zappalà – Dario Bosco – Andreas Mokros – Pekka Santtila: Using Bayes' theorem in behavioural crime linking of serial homicide. *Legal and Criminological Psychology*, vol. 18, iss. 2, 2013, pp. 356–370.

39 Jan Martin Winter – Jan Lemeire – Stijn Meganck – Jo Geboers – Gina Rossi – Andreas Mokros: Comparing the Predictive Accuracy of Case Linkage Methods in Serious Sexual Assaults. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 10, iss. 1, 2013, pp. 28–56.

40 Benny Salo – Jukka Sirén – Jukka Corander – Angelo Zappalà – Dario Bosco – Andreas Mokros – Pekka Santtila: i. m. 356–370. o.

41 Uo.

elemezni és tesztelni őket. A másik hatalmas előnye nem más, mint hogy a modellt statisztikailag nem befolyásolják a hiányzó adatok, ami az adatgyűjtés nehézségeit ismerve igen pozitív hozadékkal bír. Látva a tanulmányok által elért klasszifikációs pontosságot, bizton állítható, hogy a vizsgálati módszert érdemes kiterjeszteni más típusú bűncselekményekre is.

Átültetés a gyakorlatba

Szoftveres megoldások

A technika fejlődésével lehetőség nyílt arra, hogy a bűncselekmények összekapcsolásához a nyomozóknak segítségükre legyenek egyes szoftverek, illetve manapság már meghatározónak mondhatók a kifejlett és alapos bűnügyi adatbázisok. A legismertebb szoftver az úgynevezett ViCLAS (*Violent Crime Linkage Analysis System*), amelyet eredetileg Kanadában fejlesztettek ki⁴², azonban mára már számtalan ország rendőrsége használja valamelyik verzióját, egyebek között Ausztria, Svájc, Csehország, Franciaország, Írország stb.⁴³ A ViCLAS és a hozzá hasonló szoftverek egy központosított adatbázisból dolgoznak, amely tartalmazza az összes, nyomozati aktákból kinyert bűncselekményt, valamint információkat az elkövetőkről és áldozataikról. Ezen adatok elemzése hozzájárulhat különböző bűnügyi sorozatok proaktív felfedezéséhez, valamint segíthet specifikus ügyek reaktív módon történő összekapcsolásának támogatásában is. Különbségek lehetnek ugyan különböző országok módszerei között, azonban az alapvető protokoll az ilyen rendszereknél négy nagy lépésből áll: első körben az adott bűncselekményekkel kapcsolatos adatot beszereznek és kódolnak egy meghatározott kézikönyv segítségével. A második lépés az adatok minőségi ellenőrzése, valamint az esetleges kódolásokban ejtett hibák kijavítása. A harmadik lépés az adatok bevitele egy számítógépes adatbázisba, amely bűncselekményenként ugyanolyan mennyiségű és minőségű információt tartalmaz. A negyedik lépés az összehasonlító ügyelemzés, amelyben az elemző potenciális kapcsolatokat keres két vagy több bűncselekmény között. Az ötödik lépésben pedig az

42 Peter I. Collins – Gregory F. Johnson – Alberto Choy – Keith T. Davidson – Ronald E. MacKay: Advances in violent crime analysis and law enforcement: The Canadian Violent Crime Linkage Analysis System. *Journal of Government Information*, vol. 25, 1998, pp. 277–284.

43 Craig Bennell – Brent Snook – Sarah MacDonald – John C. House – Paul J. Taylor: Computerized crime linkage systems: a critical review and research agenda. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 39, 2012, pp. 620–634.

elemző prezentálja az eredményeit a nyomozóknak, akik további nyomozati munka alapján eldöntik, hogy az adott bűncselekmények összefüggnek-e. Fontos azonban megjegyezni, hogy az ilyen típusú számítógépes megoldások megbízható működéséhez vannak megkerülhetetlen követelmények. Bennel és munkatársai⁴⁴ összegyűjtötték azokat a kritikus feltevéseket, amelyek befolyásolhatják a rendszerek működését. Ezek a következők:

1. *Kódolás megbízhatósága*: a bűncselekmények különböző történéseit és aspektusait különböző szakemberek azonos módon kódolják és viszik be az adatbázisba.
2. *Kódolás validitása*: a bevitt adatok elég pontosak ahhoz, hogy megfelelő következtetéseket lehessen levonni, tehát valóban reflektálják-e azt, ami az adott bűncselekmény elkövetésekor történt.
3. *Konzisztencia és differenciálhatóság*: az elkövetőknek megfelelő mértékben hasonlítaniuk kell és egyben különbözniük is viselkedésmintázataikban ahhoz, hogy a bűncselekményeket össze lehessen kapcsolni és meg lehessen különböztetni egymástól.
4. *Elemzői készségek*: az elemzőnek megfelelő képességei és tapasztalatai vannak ahhoz, hogy ezeket a mintázatokat felfedezze és képes legyen nekik megfelelően összekapcsolni a bűncselekményeket.

A szerzők úgy érvelnek, hogy ameddig empirikus kutatások nem bizonyítják az előbbi négy feltétel teljesülését, addig az ilyen típusú szoftveres megoldások valódi megbízhatósága és értéke több szempontból is megkérdőjelezhető. Mindazonáltal elmondható, hogy az említett újszerű kutatásmódszertani kezdeményezések beágyazása sokkal pontosabbá és megbízhatóbbá tenné az adott szoftvert.

Megfelelő szoftver hiányának esetére Woodhams és munkatársai⁴⁵ összegyűjtötték azt a hét alapvető lépést, amelyek rendkívül hasznosnak bizonyulhatnak azoknak a szakembereknek, akik az összehasonlító ügyelemzéssel és a bűncselekmények ilyen formában történő összekapcsolásával ismerkednek:

1. Minden releváns információ összegyűjtése az ügyekről.
2. Az esetek részleteinek átfogó tanulmányozása.
3. A kiugrónak minősülő viselkedésmintázatok identifikálása, amelyek a vizsgált bűncselekmények esetében konzisztensnek tűnnek.
4. Hasonló bűncselekmények utáni proaktív kutatás kezdeményezése.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Jessica Woodhams – Clive R. Hollin – Ray Bull: i. m. 233–249. o.

5. Az összekapcsolni kívánt bűncselekmények összehasonlítása és elemzése. Ez megtehető akár diagram segítségével is, tehát vizuálisan feltérképezni a két ügy közötti hasonlóságokat és különbségeket, illetve adott esetben akár statisztikai számításokkal is meg lehet állapítani két bűncselekményről, hogy milyen mértékben hasonlóak (például Jaccard-koefficiens).
6. Ha a bűncselekmények között különbség fedezhető fel viselkedési aspektusokban, fel kell tenni a kérdést, vajon ezek a különbségek tényleg abból fakadnak, hogy a cselekmények különböző elkövetőkhöz tartoznak, vagy pedig az elkövető ugyanaz, a különbségek pedig situációs változókból (például megzavarták), vagy az elkövető módszereinek fejlődéséből eredeztethetők.
7. Végül meg kell vizsgálni, hogy a vizsgált bűncselekmények viselkedésmintázata mennyire különbözik más, hasonló típusú bűncselekményektől. Figyelembe kell venni, hogy egy-egy viselkedés, vagy pedig több viselkedés egyszerre az összekapcsolni kívánt kettő vagy több bűncselekmény esetlen mennyire gyakran fordul elő más bűncselekményeknél, amely nincs a vizsgált esetekhez kapcsolva. A döntéshozatalnál nagy volumenű rendőrségi adatbázisokat szükséges használni az alapérték kalkulációjához (például az összes regisztrált nemi erőszak hány százalékában végez az elkövető önkielégítést). Ez igen fontos szempont, mert ha olyan viselkedéseket veszünk alapul az összekapcsolásnál, amelyek az adatbázisban nagyon magas frekvenciájúak (ergo gyakran fordulnak elő), akkor az hibás következtetésekhez vezethet.

Hazai jövőkép

Az előbbieken bemutatott kutatások mindegyike más országok bűncselekményeit és bűnelkövetőinek mintázatait tárta fel és elemezte. Éppen ezért hazai viszonylatban, a kulturális különbségekre tekintettel elképzelhető, hogy 1. a már megjelölt, bűncselekmények elkövetése során megfigyelt viselkedésmintázatok konzisztenciája eltérő mértékű lehet; 2. elképzelhető, hogy egyes mintázatok itthon kiugróbbak, míg mások kevésbé; 3. a bűnelkövetői szubkultúrák adott esetben más mintázatokot adhatnak ki. Példaképpen felhozható, hogy finnországi rablások elemzésében a célpont kiválasztásában az elkövetők jelentősen konzisztensebbek voltak, mint az angol mintán⁴⁶.

⁴⁶ Matthew Tonkin: Testing the theories underpinning crime linkage. In: Jessica Woodhams – Craig Bennell (eds.): i. m. 107. o.

Fontos még említést tenni arról a változóról, amely bűncselekménytípus-tól függetlenül nagyon sok helyen konzisztensnek és megbízhatónak bizonyult, ez pedig a bűncselekmények közötti földrajzi távolság. Egyes kutatók úgy érvelnek, hogy a magas szintű konzisztencia itt azért figyelhető meg, mert az elkövetőknek sokkal nagyobb a kontrolljuk a bűncselekmény helyének és idejének kiválasztása felett, ezáltal sokkal kevésbé befolyásolhatók külső, szituációs körülmények által. Tekintettel az említett mutatók kiváló eredményeire, érdemes lehet megfontolni a bűnügyi elemzés területén a földrajzi mintázatok feltérképezésével kapcsolatos adatgyűjtés és -elemzés szoftveres fejlesztését is (például Dragnet⁴⁷; Crime Stat IV.⁴⁸; Rigel⁴⁹).

Ahogy arról szó volt, az összehasonlító ügyelemzésre irányuló kutatások az elmúlt években nemzetközi szinten jelentős fejlődésen mentek keresztül, ezeket az eredményeket pedig folyamatában beépítették a bűnügyi nyomozások gyakorlatába is. A kutatási eredmények hazánkban is nagyban elősegíthetnek a hatóságok munkáját, hiszen mint láthattuk, e módszerek nem kizárólag kis frekvenciájú, kiemelten súlyos bűncselekményeknél alkalmazhatók (például sorozatgyilkosság), hanem alkalmasak nagy volumenű bűncselekmények nyomozásának elősegítésére és meggyorsítására is (betörés, rablás, autólopás/-feltörés). A szisztematikus kutatásokhoz azonban először is szükséges a bűncselekmények viselkedéses és egyéb (helyszín és idő) változóinak egységes kódolása. Erre már rendelkezésre állnak nemzetközi kódolási sémák, amelyek nagy segítséget nyújthatnak. Egyebek között a ViCLAS-nak is van saját kódolási kézikönyve, valamint alkalmazható még a Homicide Profiling Index-Revised (HPI-R)⁵⁰, amely a nevéből eltérően nem kizárólag gyilkosságok kódolására alkalmazható. Fontos lehet még az a felvetés is, hogy a kódolások ne kizárólag életellenes vagy szexuális jellegű bűncselekmények esetén történjenek meg, hanem nagyobb volumenű bűncselekményeknél is (például rablás, autólopás), hiszen ahogy bemutattam, ezeknél a bűncselekményeknél is alkalmazhatók a kutatási eredmények. Az előrelépés legfontosabb és megkerülhetetlen része azonban a hazai akadémikusok és a rendvé-

47 David Canter: *Mapping Murder: The Secrets of Geographical Profiling*. Virgin Publishing, London, 2003

48 Ned Levine: *A Spatial Statistics Program for the Analysis of Crime Incident Locations*. (v 4.02). Ned Levine & Associates, Houston–National Institute of Justice, Washington, D.C., August, 2015

49 D. Kim Rossmo: i. m.

50 Jeffrey R. Osborne – C. Gabrielle Salfati: *The Homicide Profiling Index Revised to include Rape and Sexual Offenses (HPI-R): the origin and next generation of homicide crime scene data collection, training protocol, evaluation & implementation into research practice*. Annual Meeting of the Homicide Research Working Group, New Orleans, 2011

delem területén praktizáló szakemberek szoros szakmai együttműködése a célok megvalósítása érdekében, amely végső soron nem más, mint az ország közbiztonságának növelése.

IRODALOM

Alarid, Leanne Fital – Burton, Velmer S. – Hochstetler, Andy L.: Group and Solo Robberies: Do Accomplices Shape Criminal Form? *Journal of Criminal Justice*, vol. 37, no. 1, 2009

Horning, Amber M. – Salfati, C. Gabrielle – Labuschagne, Gerard N.: South African serial homicide: A victim focused behavioral typology. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 12, no. 1, 2014

Bateman, Alicia L. – Salfati, C. Gabrielle: An examination of behavioral consistency using individual behaviors or groups of behaviors in serial homicide. *Behavioral Sciences & The Law*, vol. 25, iss. 4, 2007

Beaumont, Mark A. – Rannala, Bruce: The Bayesian revolution in genetics. *Nature Reviews Genetics*, vol. 5, no. 4, 2004

Bennel, Craig – Canter, David V.: Linking commercial burglaries by modus operandi: tests using regression and ROC analysis. *Science & Justice*, vol. 42, no. 3, 2002

Bennel, Craig – Gauthier, Donna – Gauthier, Donald – Melnyk, Tamara – Musolino, Evanya: The impact of data degradation and sample size on the performance of two similarity coefficients used in behavioural linkage analysis. *Forensic Science International*, vol. 199, issues 1–3, 2010

Bennell, Craig – Snook, Brent – MacDonald, Sarah – House, John C. – Taylor, Paul J.: Computerized crime linkage systems: a critical review and research agenda. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 39, 2012

Bernardo, José M. – Smith, Adrian F. M.: Bayesian Theory. 1st ed. Wiley, Chisester, 1994

Burrell, Amy – Bull, Ray – Bond, John: Linking Personal Robbery Offences Using Offender Behaviour. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 9, iss. 3, 2012

Burrell, Amy – Bull, Ray – Bond, John – Herrington, Gary: Testing the impact of group offending on behavioural similarity in serial robbery. *Psychology, Crime & Law*, January 2015

Canter, David: Psychology of offender profiling. In: **Bull, Ray – Carson, David (eds.):** Handbook of psychology in legal contexts. Wiley, Chichester, 1995, pp. 343–355.

Canter, David: Mapping Murder: The Secrets of Geographical Profiling. Virgin Publishing, London, 2003

Collins, Peter I. – Johnson Gregory F. – Choy Alberto – Davidson Keith T. – MacKay, Ronald E.: Advances in violent crime analysis and law enforcement: The Canadian Violent Crime Linkage Analysis System. *Journal of Government Information*, vol. 25, 1998

Davies, Kari – Tonkin, Matthew – Bull, Ray – Bond, John W.: The course of case linkage never did run smooth: A new investigation to tackle the behavioural changes in serial car theft. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 9, no. 3, 2012

- Gee, Dion – Belofastov, Aleksandra:** Sex Crime Linkage: Sexual Fantasy and Offense Plasticity. In: **Woodhams, Jessica – Bennell, Craig (eds.):** Crime Linkage: Theory, Research and Practice. CRC Press, Boca Raton, 2014, pp. 41–44.
- Grubin, Don – Kelly, Peter – Brunsdon, Chris:** Linking serious sexual assaults through behaviour. Home Office, London, 2001 [Home Office Research Study 215]
- Harbers, Ellen – Deslauriers-Varin, Nadine – Beauregard, Eric – Van der Kemp, Jasper J.:** Testing the Behavioural and Environmental Consistency of: Serial Sex Offenders: A Signature Approach. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 9, iss. 3 2012
- Kapardis, Andreas:** One hundred convicted armed robbers in Melbourne: myth and reality. In: **Challinger, Dennis (ed.):** Armed robbery. Australian Institute of Criminology, Canberra, 1988, pp. 37–49. [AIC Seminar Proceedings no. 26]
- Levine, Ned:** A Spatial Statistics Program for the Analysis of Crime Incident Locations. (v 4.02). Ned Levine & Associates, Houston–National Institute of Justice, Washington, D.C., August, 2015
- Markson, Lucy – Woodhams, Jessica – Bond, John:** Linking serial residential burglary: Comparing the utility of modus operandi behaviours, geographical proximity, and temporal proximity. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 7, 2010
- Mischel, Walter – Shoda, Yuichi:** A Cognitive-Affective System Theory of Personality: Reconceptualizing Situations, Dispositions, Dynamics, and Invariance in Personality Structure. *Psychological Review*, vol. 102, 1995
- Mischel, Walter:** Personality coherence and dispositions in a cognitive-affective personality (CAPS). In: **Cervone, Daniel – Shoda, Yuichi (eds.):** The coherence of personality: Social-cognitive bases of consistency, variability, and organization. Guilford Press, London, 1999, pp. 37–60.
- Osborne, Jeffrey R. – Salfati, C. Gabrielle:** The Homicide Profiling Index Revised to include Rape and Sexual Offenses (HPI-R): the origin and next generation of homicide crime scene data collection, training protocol, evaluation & implementation into research practice. Annual Meeting of the Homicide Research Working Group, New Orleans, 2011
- Piquero, Alex R. – Farrington, David P. – Blumstein, Alfred:** Key Issues in Criminal Career Research: New Analyses of the Cambridge Study in Delinquent Development. Cambridge University Press, New York, 2007
- Porter, Louise E. – Alison, Laurence J.:** Behavioural coherence in group robbery: a circumplex model of offender and victim interactions. *Aggressive Behavior*, vol. 32, 2006
- Quinet, Kenna:** Prostitutes as Victims of Serial Homicide: Trends and Case Characteristics from 1970–2009. *Homicide Studies*, vol. 15, 2011
- Rossmo, D. Kim:** Geographic profiling. CRC Press, Boca Raton, 2000
- Salfati, C. Gabrielle:** Linkage Analysis of Serial Murder Cases Involving Prostitute Victims. In: **Helfgott, Jacqueline B. (ed.):** Criminal psychology, vols. 1–4. Praeger, Westport, 2013

- Salo, Benny – Sirén, Jukka – Corander, Jukka – Zappalà, Angelo – Bosco, Dario – Mokros, Andreas – Santtila, Pekka:** Using Bayes' theorem in behavioural crime linking of serial homicide. *Legal and Criminological Psychology*, vol. 18, iss. 2, 2013
- Santtila, Pekka – Junkkila, Jenny – Sandnabba, N. Kenneth:** Behavioural linking of stranger rapes. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 2, iss. 2, 2005
- Sherman, Ryne A. – Nave, Christopher S. – Funder, David C.:** Situational similarity and personality predict behavioral consistency. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 99, no. 2, 2010
- Sorochinsky, Marina C. – Salfati, C. Gabrielle:** The consistency of inconsistency in serial homicide: patterns of behavioural change across series. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 7, iss. 2, 2010
- Tonkin, Matthew – Woodhams, Jessica – Bull, Ray – Bond, John W. – Palmer, Emma J.:** Linking different types of crime using geographical and temporal proximity. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 38, iss. 11, 2011
- Tonkin, Matthew:** Testing the theories underpinning crime linkage. In: **Woodhams, Jessica – Bennell, Craig (eds.):** Crime Linkage: Theory, Research and Practice. CRC Press, Boca Raton, 2014, p. 107.
- Tonkin, Matthew – Woodhams, Jessica:** The feasibility of using crime scene behaviour to detect versatile serial offenders: An empirical test of behavioural consistency, distinctiveness, and discrimination accuracy. *Legal and Criminological Psychology*, vol. 22, iss. 1, 2017
- Walsh, Dermot:** Heavy business. Routledge–Kegan Paul, London, 1986
- Winter, Jan Martin – Lemeire, Jan – Meganck, Stijn – Geboers, Jo – Rossi, Gina – Mokros, Andreas:** Comparing the Predictive Accuracy of Case Linkage Methods in Serious Sexual Assaults. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, vol. 10, iss. 1, 2013
- Woodhams, Jessica – Toye, Kirsty:** An empirical test of the assumptions of case linkage and offender profiling with serial commercial robberies. *Psychology, Public Policy, and Law*, vol. 13, iss. 1, 2007
- Woodhams, Jessica – Hollin, Clive R. – Bull, Ray:** The psychology of linking crimes: A review of the evidence. *Legal and Criminological Psychology*, vol. 12, no. 2, 2007
- Woodhams, Jessica – Labuschagne, Gerard:** A Test of Case Linkage Principles with Solved and Unsolved Serial Rapes. *Journal of Police and Criminal Psychology*, vol. 27, iss. 1, 2012
- Woodhams, Jessica – Bennell, Craig:** Consistency and Distinctiveness of Criminal Behavior. In: **Woodhams, Jessica – Bennell, Craig (eds.):** Crime Linkage: Theory, Research and Practice. CRC Press, Boca Raton, 2014, pp. 11–31.

GÖBLYÖS IMRE

Golyósíróníróások és bélyegzőlenyomatok vonalkeresztveződéseinek vizsgálati lehetősége

A bűntények felderítése során alapvetően a kriminalisztika hét alapkérdésére¹ keressük a választ. „*A hét kriminalisztikai főkérdés alapelvi szintre emelkedett, elvi éllel mondhatjuk ki, hogy aki ismeri az inkriminált bűncselekmények körében az egzakt válaszokat, az ismeri a múltbéli eseményeket, az képes a tényekből tényleges jogi következtetéseket levonni.*”²

A nyomozás során gyakori kérdés, hogy két vagy több nyom keresztveződése esetén melyik keletkezett előbb, és melyik utóbb. Ez a kérdés a keletkezési idő relatív meghatározására irányul.

Két nyom keresztveződése esetében feltehetjük azt a kérdést, hogy a nyomok mikor keletkeztek, és közülük melyik keletkezett előbb. Az abszolút kormeghatározás célja a számunkra releváns elváltozás (nyom) keletkezési idejének a minél tökéletesebb meghatározása, míg a relatív kormeghatározás két vagy több nyom egymáshoz viszonyított keletkezési idejének a megállapítását jelenti.

A vizsgált eset

Egy városi rendőrkapitányság nyomozást rendelt el ismeretlen tettes ellenlopás bűntette és más bűncselekmények miatt. Az elkövető két vendéglátóhelyről üdülési csekket tulajdonított el, majd azokat részben felhasználta, részben értékesítette két pizzafutárnak, akik a csekkek értékét Nemzeti Üdülési Szolgálatról visszaigényelték.

A nyomozó hatóság a kirendelő határozatában több kérdést tett fel, ezek egy része a csekkeken szereplő aláírások, kézírások kézeredetének a meghatározására irányult, más részük pedig arra, hogy az elfogadóhelyek bélyegzőlenyomatai az elfogadói aláírások előtt vagy azok után kerültek az üdülési csekkekre.

¹ A hét alapkérdés a következő: Mi?, Hol?, Mikor?, Hogyan?, Ki?, Kivel? és Miért?

² Fenyvesi Csaba: A kriminalisztikai alapkérdései. A kriminalisztika mint tudományág és mint egyetemi tantárgy. Magyar Tudomány, 2003/2., 342. o.

A vizsgálat előzményei, tervezése, lefolytatása

A feltett kérdés – legalábbis számomra – érdekes voltát az adta, hogy a szakértői gyakorlatban számos esetben előfordult, hogy szakértő kollégáim határozott véleményt fogalmaztak meg a golyósírónírások és a bélyegzőlenyomatok keletkezési sorrendje tekintetében. Eredményközléseikben minden esetben hangsúlyozták, hogy a végkövetkeztéseiket a sztereomikroszkóppal történő vizsgálatokra alapozzák, mely vizsgálatokat szórt vagy irányított fényben végezték el.

Ezeket az eredményközléseket kétkedve fogadtam, ismerve a nyomkereszteződésben közreműködő anyagok tulajdonságait. Saját szakmai gyakorlatomban az ilyen jellegű kérdés ez idáig nem merült fel, ezért megfelelő körültekintéssel és óvatossággal álltam az ügyhöz.

A vizsgálatok előtt az általam hozzáférhető szakirodalomban áttekintettem a hasonló témájú cikkeket, tanulmányokat.

Vargha László az 1959-ben kiadott *Kézírásvizsgálat* című kandidátusi értekezésében már foglalkozott hasonló kéréskörrel, amikor is tintavonások kereszteződési sorrendjére próbált választ keresni. Több szerző (például *Weder, Osborn, Saudek, Quirke*) tapasztalati úton szerzett megállapításait tette közzé.

Osborn teljes részletességgel közli a tintavonások kereszteződésére vonatkozó észleléseit. Azonban számomra a leglényegesebb megállapítása az volt, amely szerint: „*bizonyos körülmények között nem tudunk válaszolni arra a kérdésre, vajon az egymást metsző két vonal közül melyik volt az utolsó*”³.

Azokat az anyagokat kellett számításba vennem, amelyek a nyomkereszteződés során érintkeztek egymással, és hatással lehetnek egymásra.

Az első ilyen anyag a papír, hiszen mint hordozó anyagon, itt képződtek le a nyomok.

A papírok alapanyaga döntően cellulóz (gyapot- vagy rongycellulóz).

„*Tiszta, adalék nélküli papírok a köznap életben csak ritkán kerülnek felhasználásra, mivel erősen szívó hatásúak, ezért írópapírnak nem alkalmasak. A papírok íróképességét, fehérségük növelését vagy színezését különböző adalékanyagok hozzáadásával érik el. Ezek a töltő- és enyvező anyagok, optikai fehéritők, színezékek, esetenként műanyagok.*”⁴

³ Vargha László: *Kézírásvizsgálat*. Kandidátusi disszertáció a kriminalisztika köréből. 1959, 251. o.
<http://real-d.mtak.hu/id/eprint/748>

⁴ Juhász László: *Az okmányszakértés. A büntetőeljárás segéd tudományai*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2015, 224. o.

Tehát a papír rendkívül jó szívóképességű anyag. A szívóképességet a papíryanag kapilláris csövei határozzák meg. Ezek a kapillárisok csatornáként telnek meg a folyadékkal.

A kölcsönhatásban részt vevő másik anyag a bélyegzőfesték. A bélyegzőfestékek oldatok. Színüket a pigmentanyagok adják meg, amelyen kívül még glicerin, fenol-formalin és víz található az oldatban. Fontos, hogy oldatról beszélünk.

A harmadik anyag a golyósírón pasztaanyaga. A színezőpaszta körülbelül ötven százaléka oldószer, huszonöt százaléka színezék, és huszonöt százaléka gyanta, polimerek.

A színezőpaszta tulajdonképpen egy csúsós, úgynevezett „mégzás” anyag, amelynek felülete síkos, és az oldószer révén egy része képes a papíryanag rostjai közé diffundálni.

A kölcsönhatásban részt vevő hármastulajdonságait szem előtt kell tartani a vizsgálatok során.

A vizsgálatokhoz ki kellett választanom az optimális vizsgálati eszközt. A vizsgálatok *in situ* (eredeti állapotú) anyagok optikai – azaz roncsolásmentes – elemzésére terjedtek ki.

Az UV (hullámhossz: 254 nm, 365 nm) és VIS (látható) tartományokban az írópaszták és a bélyegzőlenyomatok reflexió (fényvisszaverő) és emissziós (bizonyos hullámhosszúságú fényrel való megvilágítást követő fénykibocsátás) tulajdonságait vizsgálva meggyőző eredményt nem értem el.

Az *in situ* optikai vizsgálatok terén a másik kézenfekvő módszer számomra a polarizált fényben történő vizsgálati lehetőség volt (vizsgálati eszközök: Wild M400 fotomakroszkóp, körmegvilágítás polarizációs feltétellel).

A papíron nyomot hagyó golyósírónok színezőpasztái és a bélyegzőlenyomatok festékanyagai különböző megvilágítási módzatokban eltérő módon viselkednek.

Így megfigyelhetővé válnak a paszták, festékek polarizációs színei, a felületükön érzékelhető optikai jelenségek, amelyek alapján következtetés vonható le a keletkezésük körülményeire, azok folyamatosságára, esetleges megszakadásuk okára.

A vizsgált üdülési csekkéken a golyósírónírások és a bélyegzőlenyomatok vonalanyagainak a keresztezési pontjait polarizált fényben, mikroszkóppal vizsgáltam.

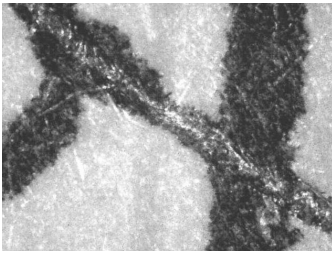
Azt érzékelttem, hogy a keresztezési pontokban a golyósírónpaszták polarizációs színei nem változtak meg, azok megszakítás nélkül folytatódnak.

Ezek alapján az a következtetés lett volna számomra levonható, hogy a bélyegzőlenyomatok kerültek először az üdülési csekkekre, majd ez után írták őket alá.

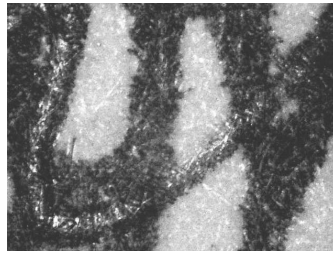
Miután igen sok csekket vizsgáltam meg, és minden esetben ugyanarra az eredményre jutottam, kétely vetődött fel bennem, hogy valóban ennyi esetben ilyen sorrendben történt-e a nyomképzés.

Próbaként egy kommersz másolópapírra kék pasztaanyagú golyósíróval írásnyomot készítettem, majd arra bélyegzőlenyomatot nyomtam (1. számú kép). A próbát fordítva is elvégeztem, azaz először a bélyegzőt nyomtam a lapra, majd erre írtam golyósíróval (2. számú kép).

1. számú kép
Alul a golyósíró festékanyaga,
felül a bélyegzőfesték

2. számú kép
Alul a bélyegzőfesték,
felül a golyósíró festékanyaga

Az eredménnyel szembesülve felvetődött bennem a kérdés, hogy valóban jól állapítottam-e meg a sorrendet.

Újragondoltam a kölcsönhatásban részt vevő anyagok tulajdonságait, azok „viselkedését” egymás vonatkozásában.

A papíryanag kapillárisai kis csatornákként magukba szívják a folyadékokat. A bélyegzőfesték folyékony festékanyag (hígabb vagy sűrűbb, de mindenképpen oldat). A golyósírópaszta egy „mézgaszerű” csúszós felületű anyag.

Elképzelhető-e, hogy a csúszós írónfestékre kerülő híg bélyegzőfesték valahogy mégis a papírba jut?

A válasz: igen. A híg festék a pasztán szinte megcsúszva hozzáér a papírlaphoz, és a papír a szívóképessége révén a híg festéket a kapillárisokba szívja, így az a golyósírópaszta alá kerül. Tehát ha először golyósíróval írtak a

papírra, majd azt bélyegezték le, akkor is előfordulhatott, hogy a bélyegzőfesték – diffundálva a papír csövecskéibe – a golyósírónírfesték alá kerül.

Másodsorban azzal is számolni kell, hogy a golyósírónírás esetében a színezőpaszta is oldott állapotban van, annak egy (kis) része szintén a papír rostjai közé szívódik, továbbá a papír felületének egyenetlensége, az íróbetét írócsúcsában elhelyezett golyó esetleges írópaszta felkenő tulajdonságai („csikoz” a toll) miatt a papírlapon az írás nyomvonalában az írópaszta nem alkot összefüggő felületi réteget. Így a réteghiányokon keresztül is a papíranyagba szívódhat a bélyegzőfesték.

Összegzés

A vizsgálati eredményeket az elvégzett próbák eredményeinek a tükrében kritikával kell kezelni.

Azokban az esetekben tehát, ahol golyósírónírás és bélyegzőlenyomat (vagy másik híg festékanyag, például tintasugaras nyomtató) egymáshoz viszonyított keletkezési sorrendjét kell meghatározni, egzakt igen/nem válasz nem tudtam megfogalmazni.

A jelen esetben az a végkövetkeztetés volt bizonyítható, amely szerint az aláírások és a bélyegzőlenyomatok egymáshoz viszonyított keletkezési sorrendje – mivel egyik anyag sem alkot a papír felületén egybefüggő folyamatos réteget – nem állapítható meg.

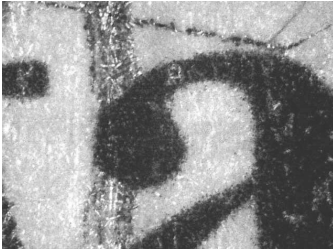
Megjegyzem, hogy más a helyzet azokban az esetekben, amikor a nyomkereszteződésben részt vevő egyik nyomképző összefüggő felületi réteget hoz létre a papíron. Ilyen eset lehet, amikor elektrografikus elven működő (lézer-) nyomtató által készített nyomat és golyósírónírás keresztezi egymást.

Ha az írás van alul, akkor polarizált fényben egyértelműen érzékelhető, hogy „megszakad” az írás folyamatossága (*3. számú kép*).

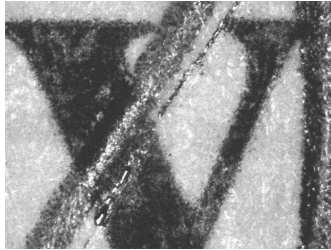
Ha az írás kerül a nyomtatásra, akkor a paszta polarizált színében nem érzékelhető változás (*4. számú kép*).

A vizsgált ügy azzal a tanulsággal szolgált számomra, hogy nem minden esetben az a jó válasz a feltett kérdésre, amit látunk. Megfelelően kell megválasztani a vizsgálati eszközöket, módszereket, valamint ismernünk kell a vizsgálatban részt vevő anyagok tulajdonságait, azok egymással kölcsönös viselkedését. Ha szükséges, mindenképpen végezzünk ellenőrző kísérleteket, és ha a próbák meggyőző eredményt hoznak (amelyeket inverz módon is végezzünk el), akkor válaszoljuk meg a kérdést.

3. számú kép

4. számú kép

IRODALOM

Juhász László: Krimináltechnikai írás- és okmányszakértői praktikum. BM Kiadó, Budapest, 1992

Juhász László: Az okmányszakértés. A büntetőeljárás segédtudományai. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Budapest, 2015

Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika mint tudományág és mint egyetemi tantárgy. *Magyar Tudomány*, 2003/2.

Gál Tamás – Károlyné Dombi Ágnes – Sándorné Kovács Judit: Az okmányok szakértői vizsgálatának új módszerei. *Rendészeti Szemle*, 2009/3.

Vargha László: Kézírásvizsgálat. Kandidátusi disszertáció a kriminalisztika köréből. 1959

TÓTH NIKOLETT ÁGNES

Hozzászólás a migráció bűnügyi hatásairól készült tanulmánykötethez

A migráció kérdése, elemzése manapság rendkívül aktuálissá vált. A szakirodalomban a migráció kifejezést általában azokra a népességmozgási folyamatokra használják, ahol a vándorlásban részt vevők helyváltogatásuk folyamán közigazgatási határokat is átlépnek. A migráció elsősorban a biztonsági, illetve más szükségletek kielégítése érdekében végzett tartós helyváltogatás, amely más érintett embercsoportok biztonsági és egyéb szükségleteinek kielégítését akadályozhatja, veszélyeztetheti.¹ Az emberi helyváltogatás mint globális társadalmi jelenség egyszerre tárgya és tényezője a nemzetközi és nemzeti szabályozásnak.²

A migráció nemzeti, biztonsági, társadalmi kulcskérdés. Egyidejűleg azonban biztonságpolitikai, idegenrendészeti, büntetőpolitikai problémákat vet fel, és társadalmi vetületein keresztül érinti a demográfia alakulását, a munkaügyet, a szociálpolitikát, a jogot is. Jól érzékelhető, hogy a migráció a társadalomban demográfiai, gazdasági aspektusból, továbbá a fenntartható fejlődés tekintetében lehet kedvező jelenség, azonban a migrációval biztonsági szempontból jelentős kockázatok is megjelennek.³

Egy a közelmúltban bemutatott, a migráció bűnügyi hatásairól szóló tanulmánykötet⁴ szerzői egyöntetűen megállapították, hogy a migráció, vagyis a település- vagy országhatárok átlépésével járó lakóhely-változtatás nem új keletű jelenség az emberiség történetében. A különböző történelmi korokban más és más formában, de mindig jelen volt, azonban korszakos jelentőségűvé csak akkor vált, amikor nagy tömegek, közel egy időben indultak meg egy meghatározott irányba.

A migráció kifejezés latin eredete arra utal, hogy a szó jelentése mögött értelmezhető cselekvés már az antik világban létező olyan tényező volt, amely-

¹ Ritecz György – Sallai János: A migráció trendjei, okai és kezelésének lehetősége. Hanns Seidel Alapítvány, Budapest, 2015. 11. o.

² Hautzinger Zoltán: Szemelvények a migráció szabályozásáról. *AndAnn Kft.*, Pécs, 2016, 43. o. [2016a]

³ Löweyné Kemenyeczi Ildikó: A migráció mint biztonságpolitikai kockázat várható alakulása és hatása a biztonság dimenzióra 2030-ig. *Hadtudományi Szemle*, 2015/1., 189. o.

⁴ Hautzinger Zoltán (szerk.): A migráció bűnügyi hatásai. Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozat, Budapest, 2016 [2016b]

lyel nemcsak uralkodóknak, hadvezéreknek, vagy filozófusoknak, hanem a közembereknek is foglalkozniuk kellett. Az ember tereket átvélő, földrajzi értelemben kifejezhető mozgása tehát már abban az időben egyszerre volt köznap, társadalmi, gazdasági, jogi és tudományos kategória.⁵ A Nyugat-római Birodalom bukását, Európa etnikai összetételének gyökeres megváltozását, valamint a térség súlyos gazdasági és kulturális visszaesését is a hatalmas néptömegek megállíthatatlan bezúdulása okozta. A középkor mindhárom nagy népvándorláshulláma szintén megrázó hatással volt Európára. Napjaink nagy népességmozgásai a második világháború után kezdődtek, amikor Közép- és Délkelet-Európából mintegy tízmillió ember hagyta el kényszerűségből a hazáját és települt át másik ország területére. Az elmúlt néhány évtizedben a menekültek számának növekedése világszerte példátlan mértéket öltött. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) jelentése szerint 2014-ben már hatvanmillió volt azoknak a száma, akiknek politikai, vallási, háborús, vagy gazdasági okok miatt el kellett hagyniuk az otthonaikat. Az Európába irányuló migráció mértékére már az utóbbi néhány évben is az ugrásszerű emelkedés volt jellemző, a jelenlegi helyzet pedig már elérte a kritikus szintet, mivel naponta felbecsülhetetlen számú tömegek indulnak Afrikából, a Közel-Kéletről, Közép-Ázsiából és a Balkánról Európa felé.⁶

2015-ben olyan nagyszámú tömeg érkezett Európába, amilyenre az előző években nem volt példa. Több mint egymillió ember kelt át a mediterrán térségen keresztül Olaszországba és Görögországba, hogy elérje Európát. Magyarországon közel félmillió illegális határátlépés történt 2015-ben, ami leginkább a magyar–serb és a magyar–horvát határt érintette, míg a Frontex adatai alapján Európa-szerte 1,8 millió illegális határátlépést regisztráltak.⁷

A migráns nem jogi, hanem inkább szociológiai és környelvi fogalom. A migránsok nem közvetlen fenyegetés vagy üldöztetés elől menekülve hagyják el országukat, hanem egy jobb élet, egy magasabb életszínvonal reményében érkeznek egy új országba. Általában olyan országot igyekeznek választani, ahol jól működő szociális védőháló van, ahol jók a munkavállalási, a továbbtanulási lehetőségek. Sok bevándorló esetében a család egyesítés a cél. A menekültekkel ellentétben, nekik nem feltétlenül céljuk a hazatérés. Annak

⁵ Hautzinger Zoltán: Idegen a büntetőjogban. AndAnn Oktatási és Szolgáltató Kft., Pécs, 2016, 9. o. [2016c]

⁶ Balláné Füszer Erzsébet: Menekült vagy migráns? A személyazonosítás fontossága a menekült kérdésben. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) (2016b): i. m. 121. o.

⁷ Hegyaljai Máttyás: Migráció, bűnügy, nemzetközi kitekintés. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) (2016b): i. m. 12. o.

megállapítása, hogy valaki a migráns vagy a menekült kategóriák közül melyikbe tartozik, elsősorban a menedékjogi eljárás során történik, és nem annak alapján dől el, hogy ki minek és kinek vallja magát. A hatósági eljárás legfontosabb része a kérdéses személy személyazonosságának és állampolgárságának megállapítása, majd a hatóság további, részletes meghallgatások után dönti el, hogy a kérelmező valóban jogosult-e védelemre.⁸

Annak eldöntése, hogy menekültnek vagy migránsnak kell-e tekinteni egy az országba belépni kívánó vagy már illegálisan belépett embert, csak alapos menedékjogi eljárás lefolytatása révén lehetséges. Az illető kilétének és állampolgárságának ismeretében már lehetőség van annak eldöntésére, hogy vonatkozásában fennállnak-e a menekültstátus feltételei. A személyazonosítás és európai bevándorlás problémakörét feltáró írás az azonosítás kérdését tudományos, technológiai és filozófiai kérdésnek tartja.

A tanulmánykötet számos példával, esettanulmánnyal, statisztikával teszi szemléletessé a problémakört. A szerzők egyetértenek abban, hogy a migráció által kialakult helyzet kezelésére összefogásra és szoros együttműködésre van szükség egy biztonságos, félelem nélküli társadalmi együttélés érdekében. *Barabás Andrea Tünde* például fontosnak tartja a munkahelyteremtés elősegítését, a bevándorlókat érintő befogadó és elfogadó szociális politika meghonosítását, az emberi jogok tiszteletben tartását. A szerzők mindegyike mellett foglalt állást, hogy a Magyarországra belépő migránsok hazánkra tranzitországgként tekintenek, amelyen keresztül haladnak tovább a kedvezőbb gazdasági feltételeket felmutató célországok irányába. A jelenség jobb megismerése minden bizonnyal a jövőbeni kutatások feladata.

A migráció napjainkban

A kötet bemutatóján *Végh Zsuzsanna*, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal főigazgatója előadásában elmondta, hogy a 2015-ben beáramló több millió illegális bevándorló miatt a biztonság felértékelődött, hiszen ez a modern kori népvándorlás súlyos társadalmi és gazdasági nehézségeket okoz. Olyan problémahalmaz, amely minden embert érint és foglalkoztat, ezt mutatja, hogy soha ennyi vélemény, ellenvélemény, javaslat nem fogalmazódott még meg egyetlen témával kapcsolatban sem. Németországban 69 ezer bűncselekményt követtek el a migránsok 2016 első negyedében. Szeptember

⁸ Balláné Füsster Erzsébet: i. m. 124. o.

végéig több mint négyezer ember vesztette életét a földközi-tengeri átkelések közben az Európa felé vezető tengeri úton. Toleráns társadalmakban is egyre gyakoribb a migránsok elleni tiltakozás, egyre növekszik az ellenük elkövetett bűncselekmények száma is. Az illegálisan érkezők közül nehéz kiszűrni azokat, akik terrorcselekmény elkövetését tervezik. Noha az EU-s tagállamok közös szerepvállalásának a növelésével számos intézkedés történt, nem számolhatunk azzal, hogy a migráció belátható időn belül csökken. Az útnak induló embereket nem lehet megállítani, csak akkor, ha sikerül megszüntetni az őket elvándorlásra készítő okokat. Nemzetközi összefogásra és konszenzusteremtésre van szükség, mert Európa jövője forog kockán.⁹

Az emberi vándorláshoz – annak legális vagy illegális voltától függetlenül – nagyon sok jogsértő cselekmény is kapcsolódhat. Ezek számbavétele esetén hagyományosan az illegális migrációval, így elsősorban az államhatár jogellenes átlépésével, valamely ország területén engedély nélkül vagy tiltó bejegyzés ellenére megvalósuló tartózkodással, illetve ezekhez történő, más személy általi segítségnyújtással összefüggő tényállások jutnak először eszünkbe.

A migrációhoz azonban nem csak a jogszerűtlen bevándorlást vagy tartózkodást szankcionáló normák kapcsolódhatnak. A nemzetek közötti utazás természetesen csatornája lehet egyes tárgyak, dolgok engedély nélküli szállításának, de a migráció egyes fajtái kiinduló tényezői lehetnek annak is, hogy az elkövető ne a származása szerinti országban valósítsa meg bármilyen bűncselekményt.¹⁰

A határainknál kialakult migrációs krízis a büntető-, a büntetőeljárás-jogi és a kriminalisztika területét érintően is új, megváltozott helyzetet teremtett. Ennek egyik legfőbb „forrása” a tömegével érkező bevándorlók eltitkolt, vagy nem ellenőrizhető személyazonossága. A kérdéskör azért is különösen érzékeny, mivel személyiségi jogi és emberi jogi vetületei is vannak. Fényképes okmányokkal érkezők esetében a fényképen szereplő és az ellenőrzött személy arcának összehasonlítása történik. A vizuális, szubjektív elemekkel átszótt ellenőrzés megbízhatósága a nemzetközi adatok alapján kérdéses. Különösen igaz ez az eltérő bőrszínű emberek esetében. Amellett tehát, hogy az ellenőrzést végzők képzése során különös súlyt kell fektetni az effajta antro-

⁹ Végh Zsuzsanna, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal főigazgatójának előadása. Elhangzott 2016. november 16-án, a Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán rendezett, *A migráció bűnügyi hatásai* című tudományos konferencián.

¹⁰ Hautzinger Zoltán: Büntetőjogi tényállások a külföldiség és a migráció vonzásában. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) (2016b): i. m. 181. o.

pológiai jegyek vizsgálatán alapuló módszer elsajátítására és gyakorlására, fel kell hívni a figyelmet a módszer korlátaira és lehetséges hibáira is.¹¹

Migráció és büntetőjog

Amikor a migrációval kapcsolatos bűnügyekről esik szó, kiemelten kell foglalkozni az embercsempészéssel, a közokirat-hamisítással, illetve a jogellenes belépés és tartózkodási szabályok megsértésével is. A tömeges bevándorlás miatt került a büntető törvénykönyvbe a határázár tiltott átlépése, a határázár megrongálása és a határázárrel kapcsolatos építési munka akadályozása. A migránsok követnek el olyan bűncselekményeket is, amelyeket bármely állampolgár vagy külföldi elkövethet.

Fontos kiemelni, hogy 2015-ben az Európai Unióban százötvenegyen haltak meg (száznegyvennyolcan Franciaországban, ketten Dániában, egy ember pedig Görögországban), és több mint háromszázhatvanan sérültek meg terrortámadás következtében, ami jóval több, mint azelőtte eltelt tíz évben összesen. Elzerhetvenhét embert tartóztattak le terrorcselekményekkel összefüggésben.¹²

A műszaki határázár kiépítése és a jogi szabályozás szigorítása ellenére, csak 2016 első félévében tizenhét ezernél is többen jutottak át a határon illegálisan, és 2015. szeptember 15. és 2016 június 6. között, azaz jó nyolc hónap alatt, 2989 esetben emelt vádat az ügyészség határázár tiltott átlépése miatt, míg hétben annak megrongálásáért. Ezekben az ügyekben a bíróság 2733 esetben rendelt el kiutasítást, kettőben végrehajtandó szabadságvesztést, tizennyolc ügyben házi őrizetet, és kilencben előzetes letartóztatást.¹³

Az embercsempészség egyidős az államhatárokkal. A migráció nem kívánt velejárója, amely újból és újból „kinő, mint a hidra levágott feje”. Kereslet van iránta, hiszen az elvándorlók, menekültek megfizetik.¹⁴

Figyelembe véve az elmúlt évek statisztikai adatait, a külföldi bűnelkövetők nemzetiségi megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy a legtöbb bűncselekményt a román (2015: 1001) és az ukrán állampolgárok követték el (2015:

11 Angyal Miklós – Mészáros Bence: Egyek vagyunk, de nem ugyanazok – személyazonosítás és európai bevándorlás. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) (2016b): i. m. 118. o.

12 Hegyaljai Máttyás: i. m. 12. o.

13 Tóth Judit: Hatékony, arányos és visszatartó? Az engedély nélküli határátlépés szankcionálása. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) (2016b): i. m. 226. o.

14 Gaál Gyula: Az embercsempészség büntetőjogi aspektusból. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) (2016b): i. m. 259. o.

608). Jelentős továbbá a szerb (2015: 565), a német (2014: 152), az osztrák (2015: 137) és a szlovák állampolgárok száma is (2015: 220). Európán kívüli nemzetként a vizsgált évek közül négyben jelen vannak az afgán állampolgárok (2015: 238), a szírek pedig 2014–2015-ben jelentek meg a bűnelkövetők között nagyobb számban (2015: 333). Az előbbieket alapján kijelenthetjük, hogy a külföldi bűnelkövetők összetétele szorosan összefügg a világpolitikai eseményekkel, és elsősorban az Európán kívüli országbelieknél releváns.¹⁵

A migránsok nagy része ugyanakkor áldozatnak is tekinthető, hiszen kilencvenöt százalékuk a szervezett bűnözői hálózatok segítségével jutott be Európába, ahol a radikalizálódás egyre nagyobb problémát jelent a különböző közösségekben, ugyanis ezek az emberek eszközévé válhatnak a különböző ideológiáknak.

Szuhai Ilona szerint a globális események azt mutatják, hogy ma a legnagyobb fenyegetést a világ jövőjére nézve nem a nukleáris fegyverek, a katonai puccsok vagy a járványok jelentik, hanem a vallás és a vallási különbségek.¹⁶

A migráció és a vallás kapcsolata

Minden migrációval érintett országban jellemző a lakosság növekvő félelme a bevándorlás okozta bűnözéstől, a terrorizmus terjedésétől, az egyébként is romló biztonságérzet megmutatkozik olyan más területeken is, mint a munkalehetőségek csökkenésétől és/vagy a saját szociális helyzetük romlásától való szorongás, az ismeretlenek hordozta betegségek terjedésétől, vagy akár az iszlámizmustól való félelem. Mindez szintén fokozza az általános bizonytalanságérzetet.¹⁷

A németországi keresztény menedékkérőket érő atrocitások büntetőjogi háttérének értékelése kapcsán elmondható, hogy Németország kiemelt célország, 2015 pedig a modern kori keresztényüldözés legvéresebb éve volt. Kevés statisztikai adat áll rendelkezésre a menedékkérők vallási háttéréről, de egyre több aggasztó hírről számolnak be a kutatók, akik folyamatosan vizsgálják a beilleszkedési nehézségek fő jellegzetességeit, úgymint az elkövetők társadalmi háttérét, társadalmi státusát a származási országban, a gene-

¹⁵ Máttyás Szabolcs: A külföldi bűnelkövetők területi és strukturális jellemzői Magyarországon. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) (2016b): i. m. 84. o.

¹⁶ Szuhai Ilona: A terrorizmus női vonala. Hautzinger Zoltán (szerk.) (2016b): i. m. 167. o.

¹⁷ Barabás A. Tünde: A migráció kriminológiai aspektusai. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) (2016b): i. m. 43. o.

rációs továbbörökítést, az integrációs deficitet. A világ népességének harminc százaléka keresztény. Az iszlám vallási radikálisok az iszlámról a kereszténységre áttérést hitehagyásként bélyegzik meg, és Isten ellen elkövetett bűncselekménynek tartják. A dzsihadista szervezetek szerint mindez nem csupán a vallást sérti, hanem a saría szerint élő társadalmat is veszélyezteti, így *Mohammad al-Bukhári* egyik hadísza szerint „a hitehagyók” halálbüntetést érdemelnek.¹⁸ Németországban a politikailag motivált gyűlölet-bűncselekmények kilencede volt vallási alapú. Jelentősen emelkedett a nem német állampolgárok által elkövetett bűncselekmények száma is.

Az erőszakos bűnözés okait összegyűjtő tanulmány írója, *Haller József* szerint a migránsok gyakran zárt közösséget alkotnak, a bűntetteik rejtve maradnak. Sok országban tilos nemzetiségi statisztikákat vezetni a bűnesetekről, a különböző országokban a jogi normák eltérők, az adatok nem publikusak. A szociálpszichológiai kutatások adatai azonban könnyen elérhetőek, ahol az információk forrásai maguk a migránsok.

Nagy a migráció kockázata az agresszív cselekmények elkövetésének szempontjából, ha a befogadó országban kriminalizálnak olyan cselekedetet, amelyek a származási országban elfogadottak.

Nem állapítható meg egyértelműen, hogy a bevándorlók agresszívvá válnak-e a helyi lakoságnál vagy sem; ez ugyanis egyaránt függ a bevándorlók származási országától és a befogadó országtól. Az integrációs paradoxon lényege, hogy a befogadó társadalomba való integráció kiteljesedésével párhuzamosan a bevándorló elfordul a befogadó országtól, és ahelyett, hogy csökkenne, növekszik az agresszív cselekmény-elkövetői hajlandósága. A jelenséget három különböző szempontból is vizsgálták: a befogadó országban való tartózkodás idejének növekedése kapcsán, a második és harmadik generációs bevándorlók viszonylatában, illetve a szülők és gyermekek közötti asszimilációs különbségek hatásainak elemzése révén.¹⁹ Minél teljesebb egy bevándorló integrálódása, annál nagyobb bűnügyi kockázatot jelenthet a befogadó ország számára.

Az illegális migráció korábban soha nem tapasztalt mértékű növekedése kemény próba elé állította a bevándorlási ügyekben illetékes valamennyi hatóságot, és új feladatokat ad az ügyészség számára is. A 2014-es és a 2015-ös évre visszatekintve megállapítható, hogy mind a jogrendszer, mind pedig az intézményi struktúra fejlesztése érdekében tett intézkedések – ha nem egyik

¹⁸ Horváth Dániel – Sántha Hanga: „Keresztjük a kereszténység”. A németországi keresztény menedékkérőket érő atrocitások büntetőjogi szempontból. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) (2016b): i. m. 32. o.
¹⁹ Haller József: Migránsok agresszivitása az adatok tükrében. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) (2016b): i. m. 99. o.

napról a másira is, de – meghozták az eddig várt eredményeket, az illegális migrációval kapcsolatos hatósági eljárások során elrendelt személyi szabadságot korlátozó intézkedések végrehajtása alapvetően megfelelt a hazai és nemzetközi normáknak és elvárásoknak, kínzó, megalázó vagy más embertelen bánásmódra utaló alapos panasz sem a kitoloncolást, sem pedig a fogva tartást végrehajtó állománnyal összefüggésben nem vetődött fel. Mindezek mellett a jövőben is kiemelt figyelmet kell fordítani a jogszabályi környezet fejlesztésére, tovább kell erősíteni a nemzetközi kapcsolatokat, szélesíteni kell a hatóságok egymás közötti együttműködését és nagy súlyt kell fektetni a szakemberek szakmai és nyelvi képzésére, mert csak a minden tekintetben jól működő intézményrendszer képes gyors és adekvát válaszokat adni az illegális migráció okozta veszélyekre.²⁰

Összegzés

A migráció bűnügyi hatásai című tanulmánykötet a Magyar Rendészettudományi Társaság Migrációs Tagozata gondozásában, a Hanns-Seidel Alapítvány támogatásával jelent meg. A kötet két részből áll, a migráció bűnügyi hatásai mellett a migráció és büntetőjog kapcsolatát is tudományos igényességgel elemzi, nemzetközi kitekintéssel. Tisztázza a legfontosabb alapfogalmakat, a kriminológiai vonatkozásokat, számba veszi a témát érintő büntetőjogi tényállásokat a büntetőjogász, a migrációs szakember, a tudomány képviselője, a rendőr és az ügyész szemszögéből is. Egyes szerzők olyan érdekes témát választottak publikációjuk témájául, mint a terrorizmus női vonala, vagy a névházasság jelensége és az ellene való fellépés Magyarországon és az Európai Unióban. A mű rendkívül hasznos olvasmány a téma iránt érdeklődőknek, mindazoknak okkal ajánlható, akik migrációval, büntetőjoggal, kriminológiával foglalkoznak.

A kötet célja, hogy tudományos vitafórumként szolgáljon a migrációt kísérő bűnügyi, büntetőjogi hatások értékelésére, az egyes jelenségek megértésére, a jogalkotói reakciók elemzésére, kritikájára, hiszen az elmúlt hónapokban szükségszerűvé vált a migráció egyes társadalmi hatásainak folyamatos figyelemmel kísérése.

²⁰ Pacsek József: A menekültügyi és az idegenrendészeti őrizet, valamint a kitoloncolás végrehajtása az ügyészi törvényességi felügyeleti tapasztalatok tükrében. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) (2016b): i. m. 297. o.

VÉGH ZSUZSANNA

Gondolatok a migráció bűnügyi hatásairól rendezett konferenciához*

Nem véletlen, hogy mostanában hazai és nemzetközi konferenciák sokasága tűzi napirendjére a már hosszabb ideje tartó migrációs válsághelyzettel összefüggő témaköröket, és tudományos munkák sokasága taglalja a kérdés egyes összefüggéseit. Olyan problémahalmazról van szó ugyanis, amely egyaránt foglalkoztatja nemcsak a szakma, a tudományos élet képviselőit, hanem a politikai pártokat, döntéshozókat, de emellett a közvéleményt is szerte a világon. Talán soha annyi vélemény és ellenvélemény nem fogalmazódott meg, és nem születtett annyiféle álláspont, eltérő javaslat a helyzet rendezése érdekében, mint napjainkban. A véget nem érő viták egyúttal azt is jelzik, hogy a jövő nem kecsegtet rövid távon megoldással. Pedig, azt gondolom, túlzás nélkül elmondható, hogy a késedelmes cselekvés, az összefogás hiánya, a látzatmegoldások határozottan veszélyeztethetik Európa jövőjét.

A rendkívüli méreteket öltő tömeges migráció, vagy ahogy manapság említjük, az új- vagy modern kori népvándorlás, súlyos nehézségeket okoz nemcsak az Európai Unió, de az egész világ számára is. E nehézségek közül az egyik legizgalmasabb témakör az, amelyet a konferencia – összefüggésben *A migráció bűnügyi hatásai* című tanulmánykötetben foglaltakkal – fejtegetni kíván.

Az a körülmény, hogy csak 2015-ben közel kétmillió ember érkezett illegálisan, többségük okmányok nélkül vagy hamis okmány birtokában Európába, és közülük okkal vagy ok nélkül mintegy 1,4 millió ember kért nemzetközi védelmet, valamint a népvándorláshoz kapcsolódó, enyhén szólva is nemkívánatos jelenségek szaporodása fokozottan ráirányította a figyelmet a biztonság kérdésére. A tisztázatlan személyazonosságú, az identitásukat gyakran változtató külföldiek megjelenése, és a belső határok nélküli schengeni térségben történő alig kontrollálható mozgásuk, valamint a szervezett bűnözői körökhöz való kapcsolódásuk, vagy inkább fordítva, a szervezett bűnözői körök ráépülése a migránsáradatra, fokozott kockázatot jelent valamennyi tagállamra.

A sajtóban szinte mindennap találunk híradást arról, hogy illegális migránsok milyen bűncselekményeket követtek el akár egymás, akár a befogadó

* A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karán, 2016. november 16-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

ország állampolgárainak sérelmére. Példaként hozható fel az a *Reuters* által nemrégiben közölt hír, miszerint Németországban a Német Szövetségi és Bűnügyi Nyomozó Hivatal jelentése szerint 2016 első negyedévében 69 ezer bűncselekményt (főként tulajdon elleni bűncselekmény, hamisítás, testi sértés, rablás, nemi erőszak, jogellenes fogva tartás) követtek el, vagy kíséreltek meg elkövetni migránsok. A gyanúsítottak között nagyobb számban észak-afrikai országok és Grúzia, valamint Szerbia állampolgárai voltak, kisebb arányban szíriai, afgán és iraki állampolgárok. A Szövetségi Bűnügyi Nyomozó Hivatal szerint 2016 első fél évében ez a szám már 142 500-ra emelkedett. De példaként hozható az osztrák belügyi tárca közzétett első fél éves jelentése is, ebben 116 488 bűncselekmény szerepel csak a fővárosban, kiemelve a fiatalok bűnelkövető migránsok számának növekedését.

Időnként arról is értesülhetünk, hogy növekszik a migránsok – köztük valóban védelemre szoruló személyek – ellen elkövetett erőszakos cselekmények száma is. Gyakoriak a migránsokat ért atrocitások, főként szélsőséges nézeteket valló csoportok részéről. Elég, ha ismét a legnagyobb befogadó országokra gondolunk, történetesen Németországra, de említhetünk más európai uniós tagállamot is, ahol befogadóintézményeket, vagy üresen álló épületeket gyűjtöttek fel, megakadályozva ezzel menedékkérők elhelyezését egyes városokban, kisebb településeken. Ezzel összefüggésben meg kell említeni azt is, hogy az egyébként korábban befogadó szellemű, toleráns társadalmakban is egyre gyakoribbá válik a tiltakozás, demonstrációkon adnak hangot a polgárok a migránsokkal kapcsolatos ellenezésüknek, általában a félelemtől vezérelve.

Igen sok hírt hallunk arról is, hogy a gátlástalan embercsempész hálózatok hogyan zsákmányolják ki a migránsokat, menekülteket és veszélyeztetik nap mint nap az útnak induló emberek életét. 2015-ben, csak szeptember végéig több mint négyezer ember vesztette életét a földközi-tengeri átkelés közben, a Nemzetközi Migrációs Szervezet, az IOM adatai szerint naponta átlagosan tizenhárom migráns – köztük sok kisgyermek és nő – hal meg az Európa felé vezető tengeri úton. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága, az UNHCR egyik jelentése szerint, míg 2015-ben minden kétszázhatvankilencedik migráns fulladt a tengerbe, addig 2016-ban már minden nyolcvannyalcadik. A nemzetközi szervezetek és a nemzeti bűnüldöző szervek erőfeszítései, a felvilágosító kampányok sokasága ellenére virágzik az emberkereskedelem is, sok gyermek és nő esik áldozatul az erre szakosodott bűnözői köröknek, és az Európába történő eljutásért fizetségképpen kényszerül prostitúcióra és rabszolgamunkára. Ma már az sem ritka, hogy a migránsok egyes szerveiket adják el annak érdekében, hogy finanszírozhassák az embercsempészeket.

Azt se felejtjük el, hogy a migránsok maguk is keresik és igénybe veszik az bűnözői hálózatok segítségét, „szolgáltatásait”, ennek bizonyítéka a migránsok jelentős hányadának hamis okmánya. Szintén sajtóhírből tudjuk, hogy például Németországban a magukat szírnek valló migránsok egy része hamis okmánnyal igazolja a személyazonosságát annak érdekében, hogy menedékjogi védelemben részesüljön. E mögött nyilvánvalóan az húzódik meg, hogy majdnem az összes szír kérelmező jellemzően megkapja az EU-ban a nemzetközi védelem valamely formáját. Az elmúlt hónapokban a német szövetségi belügyminisztérium irányítása alatt álló Szövetségi Migrációs és Menekültügyi Hivatal (*Bundesamt für Migration und Flüchtlinge; BAMF*), a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal társszerve, főként Bajorországban a kritika keresztüzébe került annak kapcsán, hogy nem vizsgálja megfelelő gondossággal a menedékkérők útleveleinek valóságát. A hatóságok látókörébe kerültek ugyanis olyan hamis szír útlevelek, amelyeket a BAMF előzőleg valódinak, érvényesnek fogadott el. Érdekesség, hogy a BAMF azzal az indokkal, hogy az sértené az arányosság alkotmányjogi és adatvédelmi alapelvét, annak ellenére megtagadta a Brandenburg tartomány főügyésze által e körülmény átfogó ellenőrzése érdekében igényelt, mintegy tizennyolcezer személyes adat kiadását, hogy ezek a menedékkérők akkor érkeztek Brandenburgba, amikor gyakorlatilag a német határokon nem volt ellenőrzés. Úgy tűnik, hogy még a német bíróság sem osztja a főügyész álláspontját. Mindez igencsak elgondolkodtató.

Szinte mindennaposak a migránsok és a hatóság képviselői, a rendőrök közötti, gyakran személyi sérülésekkel járó összetűzések is, gondoljuk csak a közelmúlt franciaországi eseményeire, a calais-i tábor felszámolása kapcsán, vagy akár a spanyolországi észak-afrikai enklávékban bekövetkezett összecsapásokra.

Igen nagy számban fordulnak elő egyéb rendkívüli események, zavargások, erőszakos cselekmények is (szándékos rongálás, gyűjtogatás) amelyek például éppen a közelmúltban váltottak ki jelentős nemzetközi sajtóvisszhangot és szakmai körökben jogos felháborodást. Görögországban egyes hot spotokban a regisztrációra váró migránsok intéztek súlyos támadást az Európai Menekültügyi Támogató Hivatal (*European Asylum Support Office; EASO*) ott dolgozó munkatársai ellen, épületeket vertek szét, eszközöket törtek össze, emiatt a rohamrendőrség és a tűzoltóság bevetésére is szükség volt, és az EASO biztonsági intézkedések haladéktalan megtételére szólította fel a görög kormányt. Ezeknek az eseményeknek persze kiváltó oka az is, hogy nagyon lassan halad a menedékkérők regisztrációja, és több ezer ember torlódott öz-

szé egy-egy szigeten, de a szárazföldön is várakozik több tízezer ember részben az áthelyezésre, amely, úgy tűnik, nem valósul meg kellő ütemben, részben az eljárások lefolytatásának elhúzódása miatt. A befogadó országokban több százezer ügy vár feldolgozásra, csak Németországban közel százezer, ez ugyancsak kiváltó oka a migránsok türelmetlenségének, feszültségének és az ebből következő erőszakos cselekedeteknek.

Sajnos Magyarországon is volt jó néhány rendkívüli esemény, jogsértő és erőszakos cselekmény, bár más okból, például a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal által fenntartott őrzött menekültügyi befogadóközpontokban, ahol csak 2016-ban nagyjából száznegyven ilyen jellegű esemény történt. És még nem is esett szó a legsúlyosabb problémáról, amivel sajnos szembe kell néznünk, a terrorizmus kérdéséről, ami joggal aggasztja az EU tagállamait. Az a tény, hogy a migránshullámmal Európába érkező személyek többségéről nem tudjuk, hogy valójában kicsoda, honnan és milyen célból érkezett, rendkívüli mértékben megnöveli a biztonsági kockázatokat.

A migránsok körében eredményesen tudnak tevékenykedni az iszlamista szélsőséges szervezetek, amelyekkel szemben, mint azt látjuk, rendkívül nehéz felvenni a harcot. Az illegálisan érkezők közül nem igazán lehet kiszűrni azokat, akik terrorcselekmények elkövetését tervezik vagy azokat, akik ebből a célból mozgósíthatók, beszervezhetők. Ez a magyar hatóságoknak sem sikerült az elmúlt időszakban sok ember életét követelő robbantások elkövetőinek esetében. Ma már aligha vitathatja bárki is azt, hogy a tömeges illegális migráció és a terrorizmus között van kapcsolat, és az sem vonható kétségbe, hogy a menekülthullámmal nem is kis számban érkehetnek kockázatot jelentő személyek.

Ezen túlmenően az a kérdés sem kerülhető meg, amelyről korábban alig esett szó, vagyis hogy a befogadottak sikertelen integrációja milyen mértékben oka az egyes személyek marginalizálódásának, a befogadó társadalommal való erőszakos szembefordulásának.

Mindezek olyan kérdések, amelyekre inkább előbb, mint utóbb választ kellene adni, csak hogy a jó választ nem könnyű megtalálni. Sürget az idő, hiszen nem számolhatunk azzal, hogy a migráció belátható időn belül jelentős mértékben csökkenni fog annak ellenére, hogy 2016-ban a statisztikai adatok eddig biztatóbb képet mutatnak. Nem fog csökkenni annak ellenére, hogy mind európai uniós, mind nemzetállami szinten számos intézkedésre került sor, a jogszabályi szigorításoktól kezdve a határvédelem megerősítésén egyes migrációs útvonalak lezárásán át a tagállamok közös szerepvállalásának növeléséig, az európai ügynökségek hatáskörének kiterjesztéséig, valamint az uniós

normák újragondolásáig – és sor még folytatható. Mindez azonban nem elegendő. Az útnak induló embereket ugyanis csak legfeljebb akkor lehet megállítani, ha sikerül megszüntetni a migrációt, a menekültáradatot kiváltó legfőbb okokat, ha ez egyáltalán lehetséges. Azt gondolom, hogy pillanatnyilag csak a tömeges migráció okozta problémák mérsékelése lehet a reális cél, ennek érdekében azonban szükség van számos kérdés újragondolására, az összefogásra, a mielőbbi konszenzusteremtésre.

Indokolt ez különösen azért is, mivel sok bizonytalansági tényezővel kell számolni. Kérdéses a török–EU-megállapodás további sorsa, a tervezett teherelosztási mechanizmus (áthelyezés, áttelepítés) sem jelent igazi megoldást, inkább gerjeszti, semmint csillapítja a folyamatokat, és nem várható gyors eredmény az európai uniós jogi fundamentumok tervezett reformjától sem. Ha nem sikerül a migrációs folyamatokat ellenőrzöttebbé tenni, a visszaéléseknek gátat szabni, eredményesebben együttműködni a biztonsági kockázatokat jelentő személyek kiszűrése, a szervezett bűnözés visszaszorítása érdekében, akkor bizony Európa jövője, a gyermekeink jövője kerül veszélybe.

Vélhetően a migráció bűnügyi hatásairól szóló előadások és tanulmányok, viták is sok szempontból közelítik meg az iménti gondolatokhoz kapcsolódó kérdéseket, főként a biztonság kérdésével összefüggő problémákat és a rendészeti szervek teendőit.

SZONTAGH VERONIKA – TRAN DÁNIEL

A gyűlölet politikája: közösségi, társadalmi és globális válaszok¹

Az International Network for Hate Studies (INHS) 2016. május 24–26. között tartotta az írországi Limericki Egyetem szervezésében második, kétévenként megrendezett konferenciáját – az egyetemen működő Hate & Hostility Research Group együttműködésével. Az INHS egy nemzetközi interdiszciplináris szervezet, amelynek fő célja, hogy a világ különböző államaiból érkező civil, akadémiai és kormányzati szférában tevékenykedő tagjai, illetve a jelenlévő gyakorlati és elméleti szakemberek részvételével teret nyújtson a nemzetközi tudáscserének, és elősegítse a gyűlölet, a gyűlölet-bűncselekmények és a gyűlöletbeszéd tanulmányozását és az e jelenségek elleni hatékonyabb fellépést. E tudományterületen rendkívüli fejlődés történt az elmúlt évtizedekben, mind az ezzel foglalkozó szakemberek, mind a kutatási területként adódó jelenségek tekintetében – például a menekültválság, az európai szélsőjobboldal politikai térnyerése, az egyesült államokbeli rendőrségi rasszizmusról szóló diskurzus felerősödése.

A konferencia a gyűlölet-bűncselekményekre adott közösségi, nemzeti és kormányközi válaszokra, a fogyatékossgal élőköt érintő gyűlölet-bűncselekményekre, a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépésben a civil és kormányzati szféra együttműködésének elősegítésére, a gyűlöletbeszéd lingvisztikai kérdéseire, az előítélet motiválta bűncselekmények mögött álló egyéni kriminogén tényezőkre, a számítógépes térben megvalósuló gyűlöletincidensekre és a gyűlölet-bűncselekmények hiányos ír szabályozására fókuszált. (Írország nem szabályozza a gyűlölet-bűncselekményeket, így a *Love – not hate* kampány keretében az ezzel foglalkozó civil szervezetek igyekeznek felhívni a figyelmet arra, hogy egy jól működő büntetőjogi szabályozás fokozott védelmet nyújthat a védett csoportoknak, és igazságot szolgáltatathat az áldozatoknak.)

¹ Beszámoló az International Network for Hate Studies második konferenciájáról. A következők Torontóban rendezik 2018-ban. <http://www.internationalhatestudies.com/>

A konferencián számos nemzeti és nemzetközi egyetem és kutatóintézet², illetve kormányzati³ és civil⁴ szervezet vett részt, és a három plenáris ülés, húsz párhuzamos szekció és hét kerekasztal-beszélgetés keretei között több mint száz előadás hangzott el. A következőkben röviden ismertetünk néhány, a konferencián elhangzott, kiemelt jelentőségű előadást.

Gail Mason kriminológusprofesszor, a Sydney-i Egyetem jogi karának dékánhelyettese a nyitóelőadásában olyan kérdéseket vetett fel, amelyek a mai napig vitatottak a gyűlölet-bűncselekmény kutatásában és kezelésének gyakorlatában. Ilyen például a szabályozás kérdése. Mason ismertette a gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának formáit, külön kiemelve az ausztrál szabályozást. Az előadásában kitért arra a dilemmára, hogy a jogi szabályozás tényleg a legmegfelelőbb eszköz-e az előítélet motiválta bűncselekmények kezelésére, vagy az ez ellen érvelők, vagyis az oktatás fontosságát előtérbe helyezők javaslata lenne a jobb megoldás.

Stephanos Stavros, az Európa Tanács emberi jogi szervezetének, a Rasszizmus és intolerancia elleni európai bizottságának (*European Commission against Racism and Intolerance; ECRI*) leköszönő főtitikára, az Európa Tanács migrációs és menekültügyi tanácsadója előadásában a gyűlölet motiválta bűncselekmények elleni harc kormányközi koordinációjának működéséről és annak problematikájáról beszélt, részletesen beszámolva az ECRI ügyvivő főtitikáraként végzett hétéves tevékenységéről. Stavros véleménye szerint az Európa Tanács tagállamai számára a rasszizmus, az antiszemitizmus, a xenofóbia és a diszkrimináció elleni fellépésnek elsőrendűnek kell lennie, ennek megvalósításában az ECRI nyújt segítséget. Az adatgyűjtéssel, az álla-

2 Limericki Egyetem, Sussexi Egyetem, Monterey Middlebury Institute of International Studies, Nottinghami Trent Egyetem, Sydney-i Egyetem, Varsói Egyetem, Ulsteri Egyetem, Genovai Egyetem, Suffolki Egyetem, Oxford Brooks College, Portland Állami Egyetem, Plymouth-i Egyetem, Portsmouth-i Egyetem, Surrey-i Egyetem, Birkbecki Egyetem, University College Dublin, Umeåi Egyetem, University College London, Ontariói Egyetem, Insitute of Technology Sligo, Simon Fraser Egyetem, Wisconsini Egyetem, Kelet-angliai Egyetem, Galwayi Nemzeti Egyetem, Maynoothi Nemzeti Egyetem, Queenslandi Egyetem, Dél-dániai Egyetem, Hulli Egyetem, Royal Roads Egyetem, Lancaster Egyetem, York Egyetem, University College Cork, Eötvös Loránd Tudományegyetem.

3 Reykjavik Metropolitan Police, UK National Point of Contact to the Office for Democratic Institutions and Human Rights on Hate Crime, Irish Senate, Irish Human Rights and Equality Commissioner's Office, City of London Police, Council of Europe, European Commission against Racism and Intolerance, European Union Agency for Fundamental Rights.

4 Stop Hate UK, NASC Irish Immigrant Support Centre, Stop Discrimination Norway, Disability Hate Crime Network, CEJI Central European Juif d'Information, ENAR Ireland, European Network on Independent Living, Pavee Point, OSCE, Helsinki Foundation for Human Rights Poland, Irish Council for Civil Liberties, West of Scotland Regional Equality Council, Transgender Equality Network Ireland, Atheist Ireland, Gay Lesbian Equality Network Ireland.

mok monitorozásával, ajánlásokkal, illetve az országjelentésekkel hívják fel a figyelmet a hiányosságokra és feladatokra, kiemelve a büntetőjogi szabályozás fontosságát.

David Joyce, az emberi jogok és esélyegyenlőség ír biztosa beszédében az ír traveller közösség iránti előítéletek ír társadalomban való mély beágyazottságáról és a travellerek jogegyenlőségért és etnikai kisebbségként való elismerésért folytatott mozgalmáról számolt be. (Az ír traveller közösség Írország legrégebbi kisebbségi csoportja. A travellerek külső jegyeikben nem különböznek egy átlagos ír állampolgártól, saját nyelvként ír angolt beszélnek, ám kultúrájuk, népszokásaik, nomád életmódjuk megkülönbözteti őket a többségi társadalomtól. A travellerekre inkább alacsony szocioökonómiai háttér jellemző, és közösségük rendszeresen szembesül a kifejezetten rájuk szabott, az életmódjukat korlátozó törvényekkel és önkormányzati rendeletekkel.) Említésre érdemes még e körben *Sindy Joyce* előadása is, aki a traveller közösséghez tartozó fiatalok körében végzett empirikus kutatását mutatta be. Az előadás középpontjában a travellerek iránti hatósági előítélet témája állt, illetve az, hogy ez milyen hatással van a traveller fiatalok mindennapjaira. Előadásában bemutatta, hogy az ír rendőrség és a traveller közösség között egyáltalán nem létezik a bizalom, sőt a rendőrség kifejezetten előítéletesen és ellenségesen viszonyul a travellerekhez, nem nyújtanak számukra védelmet, sokkal inkább bűnözőként kezelik őket.

Barbara Perry, az Ontariói Egyetem társadalomtudományi és bölcsészettudományi karának professzora és *Amanda Haynes*, a Limericki Egyetem oktatója prezentációjában a gyűlölet motíválta bűncselekmények feminista elméleti keretben való értelmezésének lehetőségét vetette fel. Előadásukban rámutattak arra, hogy a szociológia kevés figyelmet szentel a viktimizáció egyéni tapasztalatainak, a hangsúlyt sokkal inkább a bűnözés strukturális okaira helyezi. Ezzel szemben a feminista megközelítés nagyobb figyelmet fordít az interperszonális erőszakra, amelyet a társadalmi dominancia és struktúra kontextusában vizsgál. Az előadás a feminista elméleteknek ezt az elemét domborította ki, és a gyűlölet-bűncselekmény viktimizációja következtében bekövetkező sérelmet ebben a keretben értelmezte.

Dorota Pudzianowska, a lengyel Helsinki Bizottság munkatársa, a gyűlöletbeszéd alternatív szankcióinak lengyel bírói gyakorlatáról számolt be, illetve bemutatta a lengyel ombudsmani hivatallal együttműködésben kiadott könyvét, amelyben a gyűlölet motíválta bűncselekményekben eljáró bírák számára gyűjtötte össze a nemzetközi jogirodalomból ismert legjobb gyakorlatokat. A könyv szerzőinek az volt a céljuk, hogy feltárják a gyakorlat számára a

gyűlölet motiválta bűncselekmények háttérében rejlő társadalmi okokat, és felhívják a figyelmet a másodlagos viktimizáció veszélyére, amely jelentős a nemzetiségi, etnikai, szexuális és egyéb kisebbségi csoporthoz tartozás miatt elszennvedett bűncselekményekben folytatott bírósági eljárásokban.

Eyrún Eyþórsdóttir; a reykjavíki városi rendőrség nyomozója bemutatta a rendőrség 2016 januárja óta működő pilot projektjét, amely kiemelt figyelmet fordít a gyűlöletbeszéd és gyűlölet-bűncselekmények hatékonyabb nyomozására – hangsúlyozva az előítéletes motívum felderítésére való erőteljesebb törekvést –, ezenfelül a program egyik legfontosabb célja a bizalom kiépítése a rendőrség és a kisebbségi csoportok között. Izlandon egyre nagyobb számú iszlám és bevándorló közösség él, a rendőrség célja e csoportok megismerése, és szoros együttműködés a közösség tagjaival. A pilot projekt tökéletesen tükrözi a közösségi rendszet törekvéseit és alap gondolatát. A rendőrség állományának tagjai emellett rendszeresen emberi jogi képzéseken vesznek részt, ennek során foglalkoznak a rendészeti kérdésekkel és a sokszínű társadalomban előforduló feszültségek hatékony megoldásának lehetőségeivel.

A konferencián bemutatták *Mark Walters* és *Jennifer Scheppe*, a Sussexi Egyetem oktatóinak új, *The Globalization of Hate. Internationalising Hate Crime?* című könyvét⁵. Ez az első olyan témájú könyv, amely kifejezetten a globalizáció gyűlöletbeszédre és a gyűlölet-bűncselekményekre gyakorolt hatását vizsgálja – például a gyűlölet terjedését országhatárokon át az internet segítségével. Az Oxford University Press gondozásában megjelent könyvet *Tom Lodge* professzor, a Limericki Egyetem művészeti, bölcsészettudományi és társadalomtudományi karának dékánja mutatta be.

A konferencia kiemelt jelentőségű, hiszen a nemzetközi tudáscsere ilyen mértékű koncentrációja a tudományterületen példátlanul mondható. A biennálé azon túl, hogy lehetővé tette a legkülönbözőbb nemzeti iskolák és nemzetközi műhelyek kutatásainak és tanulmányainak megismerését, kiváló lehetőséget teremtett a nemzetközi kapcsolatok kialakítására is, ezzel megalapozva az esetleges nemzetközi együttműködés keretében folytatott kutatások jövőjét.

⁵ Jennifer Scheppe – Mark Austin Walters (eds.): *The Globalization of Hate: Internationalizing Hate Crime?* Oxford University Press, Oxford, 2016

TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

SAJGÓ ILDIKÓ**Kézírás technikai eszközzel történő
rekonstrukciós vizsgálata,
avagy a precíz betörő esete***

2014 őszén a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet Írás- és Okmányszakértői Laboratóriumába rendőrségi kirendelés érkezett, amelyben egy nagyobb értékűre dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás büntetvének megalapozott gyanúja miatt indított büntetőügyben kérték a segítségünket. Egy betöréssorozat nyomozásakor a hatóság látóterébe kerülő férfinál házkutatást tartottak, és lefoglaltak egy 15 x 21 cm-es, mindkét oldalán sűrűn teleírt papírlapot. A nyomozók feltételezése szerint az eltérő tartalmú feljegyzések kapcsolatban lehetnek a különböző helyszíneken történt betörésekkel. Az volt a feladatom, hogy a papírlapon található részben és teljesen átfirkált kézírások tartalmát megpróbáljam rekonstruálni.

A krimináltechnikai rekonstrukciós vizsgálatok jelentős részét okmány, illetve írás szakterületeken a részleges hamisításnak számító tartalmi, illetve formai változást okozó beavatkozások esetében végezzük. A vizsgálatok – esetünkben a kézírás – rekonstrukciós elemzésének célja, hogy az elváltozások előtti, eredeti állapotot, adattartalmat megállapítsa, illetve a hamisító által alkalmazott anyagokat, módszereket, eljárásokat meghatározza.

A vizsgálatra küldött papírlapon nevek, telefonszámok, címek, megjegyzések szerepeltek sűrűn egymás alá írva, egymástól vízszintes és függőleges vonalakkal gondosan elválasztva. A feljegyzések közül néhány nem volt áthúzva, némelyik egy X vonallal volt áthúzva, a legtöbbet viszont gondosan, többszörösen átfirkálták. A feladatot nehezítette, hogy helyszínek tekintetében nem csupán Magyarország területe jöhetett szóba, hanem a környező országok, például Szerbia határhoz közel eső területei is, továbbá az is, hogy egyes esetekben csak becenevek, a helyszínekre utalások, rajzok szerepeltek. Valamennyire könnyítette a helyzetet, hogy egyrészt a kézírás többnyire jól olvasható, az iskolában tanult íráshoz közeli formaalakítású betűkből épült fel, másrészt a jól látható részekből a kivitelező írómozgásának sajátosságai

* Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazoknak a kollégáimnak – kiemelve közülük *Kovács Géza Balázs* igazságügyi nyomszakértő és okmányszakértőt –, akik eszközeikkel, tudásukkal, türelmükkel segítettek a rejtélyek kibogozásában és a cikk megszületésében.

megismerhetők voltak, valamint az, hogy az eltérő tartalmú kézírások készítését egy személyhez tudtam kapcsolni.

Első lépésként a feljegyzések vonalanyagának, vonalminőségének, a kéznyomásának és a vonalanyag környezetének sztereomikroszkópos vizsgálatát végeztem el. Megállapítottam, hogy a papírlapon található minden feljegyzést emberi írómozgással, kék, illetve fekete festékanyagú golyóstollal készítettek, az átfirkálások pedig kék festékanyagú golyóstollal, illetve kék festékanyagú rostírónnal készültek. Az olvashatatlanná tett adattartalom rekonstruálása érdekében többféle vizsgálati módszert, technikai eszközt (egyebek között Regula okmányvizsgáló berendezést és színszűrőket), illetve megvilágítási módokat (közvetlen, sűrölő, illetve átvilágítást) kellett használni. A papírlapon található kézírásokat különböző hullámhosszúságú fényvel megvilágítva és színszűrőket alkalmazva azt tapasztaltam, hogy egyes feljegyzéseknél a kézírás és az azt elfedni szándékozó firkálás vonalanyaga élesen elkülönült, a kézírás és az átfirkálás íróeszköze festékanyagának eltérő fluoreszcenciás viselkedése miatt. Ez egyaránt előfordult a normál megvilágításban is egyértelműen eltérő festékanyagú íróeszközöknél, például fekete festékanyagú golyóstoll – kék festékanyagú rostírón (*1. és 2. számú kép*) és a normál megvilágításban el nem különülő, például kék festékanyagú golyóstollak (*3. és 4. számú kép*) esetében is.

A feljegyzések többségénél a gerjesztéses vizsgálat nem vezetett eredményre, ezért további lehetőségeket kellett kipróbálni. Segítséget kértem nyom- és okmányszakértő kollégámtól, az ő Cokin színszűrőivel, illetve azok egymással történő variálásával felvételeket készítettünk a kérdéses kézírásokról, így további részeket tudtunk olvashatóvá tenni. Annak ellenére, hogy a kérdéses kézírás és az átfirkálás eszközének festékanyaga – ahogy az *5. számú képen* látható – normál megvilágításban is elkülönült, a feljegyzésnek csak egyes részei voltak olvashatók. A színszűrők segítségével azonban a feljegyzés teljes egésze jól olvashatóvá vált (*6. számú kép*).

Egyes esetekben kizárólag annyit tudtunk elérni, hogy a kézírás vonalanyaga és az átfirkálás között minimális szinkülönbség legyen, így kontrasztosabbá és ezáltal olvashatóbbá váltak az írásjelek.

Azoknál a részeknél, ahol az említett eszközök és módszerek nem voltak hatékonyak, különböző léptékű nagyítólencsék és mikroszkóp segítségével részleteiben átanulmányoztam a kivitelező írómozgás tulajdonságait, és megpróbáltam a kézírás betüelemeit a megismert jellemzők alapján elkülöníteni a firkálástól. Ebben az esetben csak azokat a betűket adtam meg a szakvéleményben, amiket egyértelműen sikerült azonosítani. Az egyértelműen

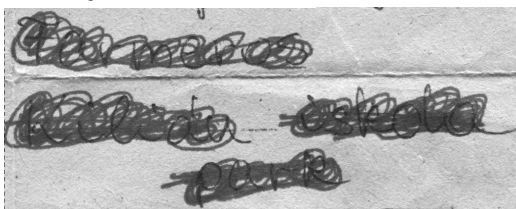
TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

betűnek tekinthető, de nem azonosítható részeket pontokkal jelöltem, így a hiányzó részek kikövetkeztethetőké váltak.

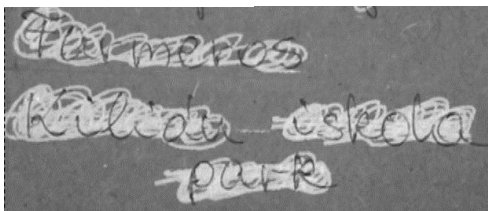
A vizsgálat során a kérdéses kézírások nagy részét sikerült egyértelműen rekonstruálni. Könnyebb volt a helyzet, ahol ismert szavak, személy- és helységnevek szerepeltek. A kevésbé ismert helység-, illetve utcanevek esetében további forrásokat vontam be, amellyel igazolni tudtam a feltevésemet. Ilyen volt például Gersekarát neve, ahol a helységnevet betűinek helyességét – az elkövető precizitásának hála – az utána következő irányítószám révén tudtam ellenőrizni. A nyomozó hatósággal való egyeztetéskor megtudtam, hogy a férfi, akitől a papírlapot lefoglalták, azt állította, ezek csupán az ismerősei elérhetőségei, címei, telefonszámai. Az olvashatóvá tett feljegyzések – főként személyes megjegyzéseket tartalmazó részek – megfogalmazása és utalásai alapján azonban egyértelművé vált, hogy ezek az egyes helyszíneken található értékek rejtekhelyeit tartalmazták, például „fürdőszoba szekrény alatt”.

A nyomozóktól utólag megtudtam, hogy a kihallgatás során az elkövető számos betörést beismert a felsorolt helyszínek közül, így tevékenyen sikerült hozzájárulni a betöréssorozat megoldásához.

1. számú kép

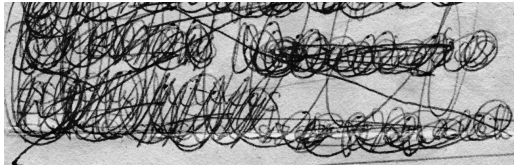

2. számú kép

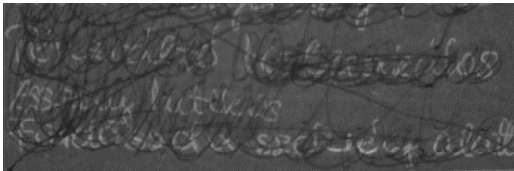

TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

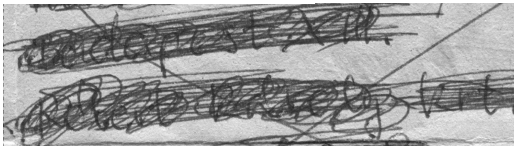
3. számú kép

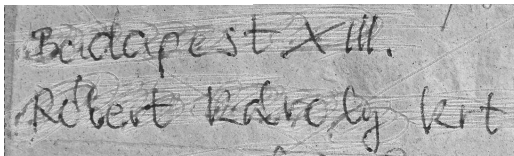
4. számú kép

5. számú kép

6. számú kép

**A Belügyminisztérium
közigazgatási államtitkára
pályázatot hirdet
a Belügyminisztériumot érintő közszolgálati témában**

doktoranduszok, abszolutóriumot szerzett
és fokozatszerzési eljárás alatt álló kutatók számára gyakornoki rendszer
keretében tudományos kutatás folytatására

A pályázat célja a Belügyminisztériumot érintő közszolgálati témában kutató doktoranduszok és doktorjelöltek munkájának szakmai támogatása, a Belügyminisztérium szakmai tevékenységének elméleti segítése és közszolgálati életpályamodellel tehetség-utánpótlásának biztosítása.

Pályázhat nappali vagy levelező tagozaton aktív hallgatói jogviszonyban álló doktorandusz, már abszolutóriumot szerzett, vagy fokozatszerzési eljárás alatt álló kutató.

Pályázat nyújtható be valamennyi tudományterületről a Belügyminisztérium vagy valamely önálló belügyi szerv szerv (Alkotmányvédelmi Hivatal, Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal, BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, Nemzeti Védelmi Szolgálat, Országos Vízügyi Főigazgatóság, Országos Rendőr-főkapitányság, Terrorrelhárítási Központ) alaptevékenységéhez kapcsolódó kutatási témában.

A nyertes pályázó – határozott időtartamra szóló egyéni gyakornoki együttműködési megállapodás és kutatási terv alapján – tudományos kutatást folytathat a Belügyminisztériumban, illetve a kutatási téma alapján érintett, a Belügyminisztérium irányítása alá tartozó önálló szervnél. A gyakornoki rendszerben történő részvétel nem keletkeztet munkaviszonyt, illetve tanulói jogviszonyt.

A gyakornoki rendszerben részt vevő hallgató

- kutatói munkáját instruktorként segíti;
- kutatási engedély alapján lehetősége nyílik az egyes szakmai anyagok, könyvtári állomány hozzáférésére;
- betekintése lehet – jogszabályi keretek betartásával – a fogadó szervezet alaptevékenységének szakmai, gyakorlati tevékenységébe;

- lehetősége nyílik bekapcsolódni a belügyi ágazat intenzív tudományos életébe;
- módjában áll tudományos-szakmai rendezvényeken való részvétel; valamint
- alkalma nyílik a belügyi szakmai folyóiratokban kiváló kutatási eredményeinek publikálására;
- kutatói teljesítményéről évente egyszer tájékoztatást kap az érintett doktori iskola.

A pályázatnak tartalmaznia kell:

- a hallgatói jogviszony fennállására vonatkozó igazolást, illetve az abszolutórium megszerzését igazoló indexbejegyzés másolatát;
- szakmai önéletrajzot;
- motivációs levelet;
- kutatási tervet;
- publikációs jegyzéket;
- a doktori iskola (témavezető) írásbeli véleményét.

A pályázatok benyújtásának határideje 2017. május 31. A pályázatokat kizárólag elektronikus úton kell benyújtani a titkar@bm-tt.hu e-mail-címen.

Az e-mail Tárgy mezőjében kérjük a következőket feltüntetni: „*Pályázat gyakornoki kutatásra*”.

A pályázat beérkezéséről 24 órán belül befogadó e-mail megküldésére kerül sor. A visszaigazoló e-mail elmaradása esetén a tudományszervezési osztály 06-26/795-911 (BM 24-592) telefonszámán szíveskedjenek érdeklődni a pályázat befogadásáról.

A pályázati felhívással kapcsolatos további információ dr. Sabjanics Istvántól, a Belügyi Tudományos Tanács titkárától, a titkar@bm-tt.hu e-mail-címen kérhető.

A pályázatokat héttagú kuratórium értékeli. A pályázatok elbírálásáról a pályázók 2017. július 31-ig kapnak értesítést a megadott e-mail-címen.

Budapest, 2017. március 30.

Dr. Felkai László sk.
a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára,
a Belügyi Tudományos Tanács elnöke

